

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra geografie

Diplomová práce

Regionální diferenciacie populačního vývoje v Moravskoslezském kraji: historicko-geografická analýza

Vypracovala: Bc. Markéta Kněžíčková
Vedoucí práce: RNDr. et PhDr. Aleš Nováček, Ph.D.

České Budějovice 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §74b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky vedoucího práce a oponenta práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

Bc. Markéta Kněžíčková

Poděkování

Zde bych ráda poděkovala RNDr. et PhDr. Aleši Nováčkovi, Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce, nejen za odborné a cenné rady, ale zejména za ochotu a pomoc, kterou mi poskytl v průběhu vypracovávání této práce.

Anotace:

KNĚŽÍČKOVÁ, M.: (2017): Regionální diferenciace vývoje Moravskoslezského kraje: historicko-geografická analýza. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 109 s.

Diplomová práce se zabývá analýzou regionální diferenciace populačního vývoje jednotlivých mikroregionů Moravskoslezského kraje. Analýza je zaměřena především na období industrializace, přičemž nechybí shrnutí předindustriálního ani postindustriálního období. Populační vývoj Moravskoslezského kraje neprobíhal rovnoměrně, neboť jej ovlivnilo několik determinantů. Mezi takové patří vliv napojení na železniční dopravu, hierarchické postavení sídel nebo jejich administrativní postavení. V práci je obsažená i stručná komparace s ostatními kraji Česka. Největší pozornost je věnována komparaci na úrovni mikroregionů nebo jednotlivých obcí. Historický vývoj kraje determinoval vytvoření vztahu jádro – periferie mezi jednotlivými mikroregiony. Část práce je věnovaná syntéze, která člení jednotlivé mikroregiony do kategorií podle vývojových tendencí. Stručný komentář je věnován analýze hlavních vývojových trendů, klíčových determinantů i predikce populačního vývoje. V Závěru práce jsou potvrzeny či vyvráceny hypotézy, které byly vytyčeny na začátku výzkumu.

Klíčová slova: Moravskoslezský kraj, vývoj počtu obyvatel, historicko-geografické determinanty, mikroregionální diferenciace, jádro – periferie

Abstract:

KNĚŽIČKOVÁ, M.: (2017): Regional differentiation in the population development of Moravian-Silesian Region: historic-geographic analysis. Master's Thesis. University of South Bohemia in České Budějovice, Faculty of Education, Department of Geography, 109 p.

The Master's Thesis deals with an analysis of regional differentiation in micro-regions of Moravian-Silesian Region. However, the analysis focuses on period of industrialization, periods before and after industrialization are also included. Development of population has been under the influence of several factors such as railway transport and both hierarchical and administrative position. A brief comparison with other regions of the Czech Republic is also embraced. The main focus is on the analysis on the level of micro-regions of individual municipalities. Historical development determined creation of special relationship between Core and Periphery. The part of the Thesis is devoted to a synthesis which divides micro-regions into categories according to the developing tendencies. Succinct comment is dedicated to the analysis of developing trends, key determinants and prediction of further population development. The hypothesis are held in the Introduction and confirmed or disproved in the Conclusion.

Keywords: Moravian-Silesian Region, development of population, historical-geographical determinants, micro-regional differentiation, Core – Periphery

Obsah

1.	ÚVOD.....	7
2.	TEORETICKÉ PŘÍSTUPY A DISKUSE S LITERATUROU.....	10
3.	METODIKA.....	15
4.	DETERMINANTY POPULAČNÍHO VÝVOJE MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE	23
4.1	Fyzicko-geografické determinanty populačního vývoje	23
4.2	Sociálně-geografické determinanty populačního vývoje	24
4.3	Vybrané aspekty historického vývoje kraje	27
5.	POPULAČNÍ VÝVOJ MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE V KONTEXTU ČESKA.....	32
6.	ANALÝZA REGIONÁLNÍ DIFERENCIACE POPULAČNÍHO VÝVOJE MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE	38
6.1	Předindustriální období	38
6.2	Industriální období	41
6.2.1	Analýza vlivu hierarchického postavení sídel na jejich populační růst	43
6.2.2	Analýza vlivu železnice na populační růst	47
6.2.3	Analýza vlivu administrativní funkce na populační růst	52
6.3	Postindustriální období.....	58
6.4	Dynamika vývoje sídelního systému	62
6.5	Mikroregionální diference systému osídlení.....	71
7.	SYNTÉZA POZNATKŮ	89
7.1	Kategorizace mikroregionu	90
7.2	Generalizace vývojových trendů	93
7.3	Hlavní determinanty populačního vývoje	95
7.4	Predikce populačního vývoje.....	97
8.	ZÁVĚR	99
9.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	102
10.	SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A MAP.....	108
10.1	Seznam tabulek.....	108
10.2	Seznam grafů	108
10.3	Seznam map.....	109
11.	PŘÍLOHY.....	7

1. ÚVOD

Oblast dnešního Moravskoslezského kraje byla výrazně ovlivněna mnoha faktory. V průběhu historického vývoje se v regionu prolínal vliv český (resp. moravský), polský a německý. Nejen tato skutečnost zanechala svoje stopy na regionální prostorové diferenciaci kraje. Východiskem pro hodnocení vývoje systému osídlení kraje může být především sledování změn koncentrace obyvatelstva.

První zmínky o oblasti patrně pocházejí z první poloviny 1. tisíciletí, kdy antičtí historici označují obyvatele za kmen Silingů, odkud zřejmě pochází označení pro pojmenování Slezska (Žáček 2004). Kromě dlouhodobě vysoké hustoty zalidnění kraj vykazuje vysoký podíl obyvatel žijících ve městech (zejména díky ostravské aglomeraci). Díky ložiskům černého uhlí v Ostravsko-karvinské pánvi a na ně vázaný těžký průmysl a další průmyslová odvětví bylo možno tento kraj již od doby Rakouska-Uherska považovat za jednu z nejdůležitějších průmyslových oblastí střední Evropy. Zejména díky rozvoji ve zmíněném období by se dal kraj označit jako jádrový (Hampl 1987), nicméně současný útlum těžkého průmyslu a s tím rostoucí nezaměstnanost kraji neprospívá. V okolí jádrových oblastí vznikají oblasti semiperiferií a periferní, které se vypořádávají s několika problémy (např. nízkým nebo záporným přírůstkem obyvatel, obnovou poškozeného životního prostředí, vyšší nezaměstnaností apod.).

Sídelní systém Moravskoslezského kraje je typický nízkým počtem obcí (méně má jen Karlovarský kraj). Pro naplnění cílů práce byl vybrán specifický vzorek obcí, jenž bude objasněn v metodice. Náplní hlavního cíle práce je podrobná historicko-geografická analýza regionální diferenciaci dlouhodobého populačního vývoje Moravskoslezského kraje a objasnění jejích příčin. Mikroregionální diferenciaci je sledována na základě vývojových tendencí územních jednotek v předem určených etapách a rovněž na základě hustoty zalidnění. Zároveň si práce klade za cíl analyzovat postavení jednotlivých oblastí kraje (jeho mikroregionů) v sídelním systému kraje a specifikovat trendy historického vývoje polarizace prostoru uvnitř kraje. Nemůže chybět ani generalizace dlouhodobých tendencí a specifik sledovaného území a srovnání s jinými kraji Česka. Právě tomu napomáhají i ostatní zpracovaná díla podobného typu (Nováček 2004 – Vysočina, Malý 2014 – Královéhradecký kraj, Pařil 2014 – Plzeňský kraj, Klučka 2016 – Jihočeský kraj).

Ke splnění všech cílů je třeba vymezit hypotézy, které by měly být touto studií potvrzeny či vyvráceny. Jejich reflexe se nachází v závěru práce.

- I. Stavba železnic významně ovlivnila vývoj uhelného průmyslu. Severní dráha císaře Ferdinanda v první polovině 19. procházela dnešním Moravskoslezským krajem, čímž došlo ke zlepšení dostupnosti uhlí, a tedy i ke snížení jeho ceny (Hlavačka 1990). Díky těžebnímu a hutnickému průmyslu a stavbě železnic docházelo rovněž ke snížení nezaměstnanosti v kraji. Hospodářský rozkvět oblasti zapříčinil i zvýšení celkového počtu obyvatel, přičemž populační růst byl zapříčiněn jak vyšším přirozeným přírůstkem, tak migrací za prací.
- II. Dne 30. září 1938 přijala československá vláda mnichovský diktát o odstoupení pohraničních území Německu. Slezské pohraničí bylo obydleno především německým obyvatelstvem. O pár dní později téhož roku dokonce československá vláda přistoupila na odstoupení části Těšínska Polsku (Žáček 2004). Válečná hospodářská konjunktura sice posílila mikroregiony, nicméně odsun Sudetských Němců po válce znamenal ztrátu nejen populační.
- III. Podle Musila (2002) prošla dnešní Česká republika třemi urbanizačními vlnami, které souvisely s hospodářskými změnami, ale i celkovým růstem počtu obyvatel v zemi. Musil (2002) tvrdí, že v období socialismu došlo k největším přírůstkům obyvatel ve městech nad 10 000 obyvatel. Poté se po roce 1980 růst počtu obyvatel sice zpomalil, avšak koncem desetiletí se opět začal zvyšovat, i když velmi pomalu. Tento trend platí pro celou současnou Českou republiku, dá se tedy předpokládat jeho aplikace i na dnešní Moravskoslezský kraj.
- IV. Současné urbanizační a demografické procesy podle Vaishara (2009) způsobují, že se západoevropská města vyliďňují ve smyslu snižování počtu trvale bydlících obyvatel. Kromě demografických procesů se na tomto jevu podílí hned několik faktorů (např. cena bytů ve městě vs. cena bytů mimo město, omezená možnost parkování, požadavky ochrany historického dědictví apod.). Tento trend lze vysledovat i v některých městech Moravskoslezského kraje, kde dochází v posledních letech k procesu rurbanizace.

- V. Hampl, Gardavský a Kühnl (1987) se zabývali trendem koncentrace obyvatelstva do větších sídel v době trvání průmyslové revoluce. V tomto období nabývala hierarchizace sídelního systému na významu, a dalo by se tak předpokládat, že se obyvatelstvo Moravskoslezského kraje soustředilo do hierarchicky silnějších obcí, které v letech 1850 – 1990 rostly populačně rychleji než obce ostatní.

Práce je rozčleněna do sedmi kapitol včetně úvodní. Poté následují teoretické přístupy a diskuse s literaturou, kde je rozebrána odborná literatura, z níž práce vychází. V metodologické části jsou rozebrány postupy, které byly použity při zpracovávání analýzy. Následující kapitola se zabývá determinanty populačního vývoje. Jako první jsou rozebrány fyzicko-geografické aspekty, poté socio-geografické determinanty a nechybí ani začlenění v rámci historického kontextu. Čtvrtá kapitola se zabývá populačním vývojem kraje jako celku v rámci kontextu celé České republiky. Stěžejní kapitolou je celková analýza regionální diferenciace populačního vývoje. Jak již bylo zmíněno, analýza je rozdělena do tří etap, které od sebe časově odděluje průmyslová revoluce. Samotné industriální období vyžaduje větší pozornost, z tohoto důvodu jsou zde popsány tři dílčí analýzy. Po celkové analýze nesmí chybět syntéza, díky které jsou v závěru potvrzeny, či vyvráceny předem vytyčené hypotézy. Práci uzavírá seznam literatury, internetových zdrojů a všech tabulek, grafů, map apod.

Práce je zaměřena retrospektivně, primárně se tedy nesoustřeďuje na současné uspořádání Moravskoslezského kraje. Zároveň ale práce hledá a objasňuje dlouhodobé vývojové kontinuum současného stavu, který je stručně rozebrán v kapitole zachycující postindustriální období. V kapitole věnující se syntéze se následně autorka pokouší diskutovat s odhadem populačního vývoje v kraji. Vzhledem k dostupnosti dat je ovšem nejstěžejnějším oddíl zabývající se obdobím industriální etapy.

2. TEORETICKÉ PŘÍSTUPY A DISKUSE S LITERATUROU

Vzhledem k tomu, že práce má multidisciplinární charakter, je třeba věnovat pozornost jak geografickým, tak i historickým dílům. Z geografických subdisciplín jsou stěžejními obecná a regionální geografie, geografie sídel a sídelních systémů, geografie dopravy a zejména geografie obyvatelstva. Z historických děl byla použita díla postavená na regionální úrovni, dále potom atlasy, ročenky a databáze sčítání obyvatel.

Důležitým dílem pro studium regionálních rozdílů je Christallerova *Teorie centrálních míst*, kterou vytvořil v roce 1933. Jeho cílem bylo vysvětlit lokalizaci a velikost měst v sídelním systému, přičemž předpokládal racionální chování aktérů na straně poptávky a nabídky a homogenní prostor (ve smyslu fyzicko-geografických podmínek) (Blažek, Uhlíř 2002). Základy teorii položil J. H. von Thünen již v první polovině 19. století. Jádrová oblast dle Christallerovy Teorie centrálních míst není definovaná dle populační velikosti, nýbrž dle centrality (tj. rozsahu poskytování služeb či zboží). Teorii rozvedl A. Lösch, který se více soustředil na vztahy v rozmístění průmyslových podniků. Významným zlomem ve studiu regionálních rozdílů je příchod Friedmannovy *Teorie polarizovaného rozvoje*. Autor zavedl koncept jádro – periferie (Blažek, Uhlíř 2002) a povznesl tak teorii především díky tomu, že se obrací k reálným otázkám regionálního rozvoje (Vystoupil 2003). Teorie nepokrývá pouze ekonomický vývoj, ale i politický, společenský a kulturní. Friedmann ve svém díle pokládá za nezbytné upevňování vazeb jádra na periferii především prostřednictvím formování vhodného systému městských regionů v periferiích. Nedoporučuje tedy plnou dominanci jádra nad periferií, nýbrž vhodnou míru decentralizace, která napomáhá rozvoji periferie.

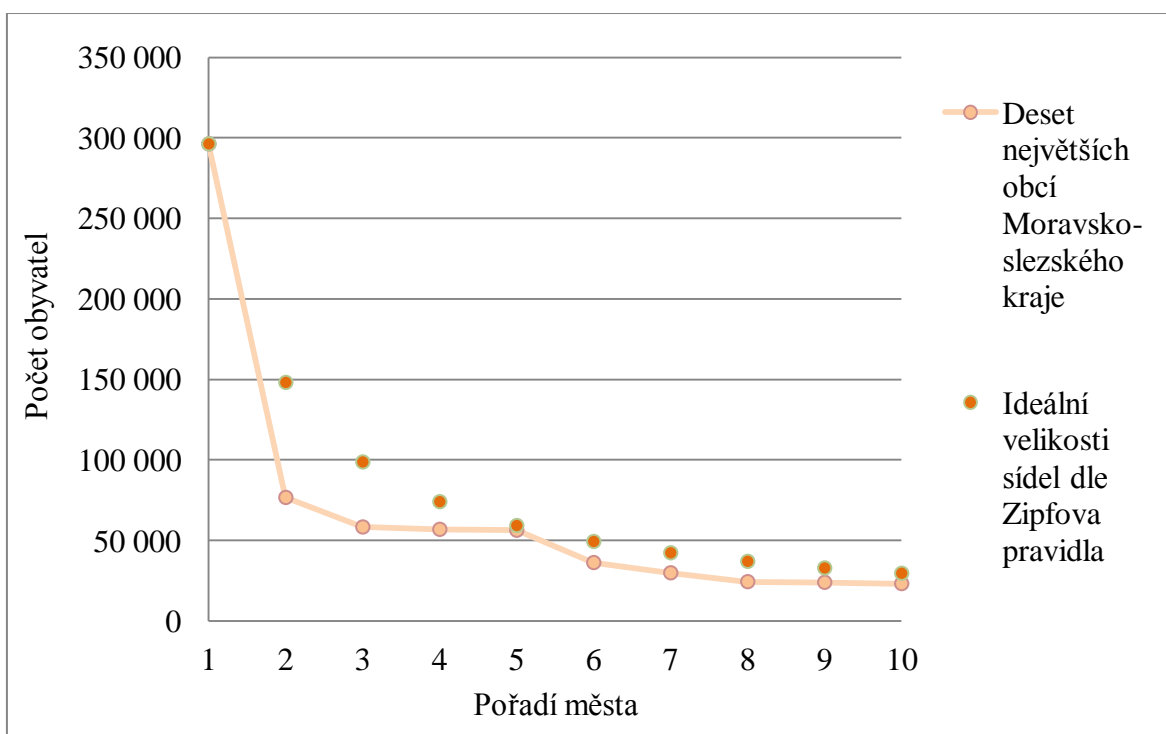
Ve druhé polovině 20. století se vyčleňuje přechodná oblast mezi jádrem a periferií. Wallerstein (1984) přichází s *Teorií světového systému*, kdy dělí státy vzhledem k jejich postavení v rámci celosvětové ekonomiky do tří základních skupin – státy *jádra*, *semiperiferie* a *periferie* (Vystoupil 2003). Wallerstein charakterizuje jádro jako oblast s vysokou ekonomickou výkonností, vysokými příjmy, vyspělými technologiemi, pestrou odvětvovou skladbou výroby a služeb atd. Podle Vystoupila (2003) Wallerstein definuje periferii jako oblast s nízkými příjmy, jednoduchými až primitivními technologiemi, produkcí náročnou na pracovní sílu a neúplnou odvětvovou skladbou. Jakousi přechodnou oblast mezi jádrem a periferií označuje jako *semiperiferii*. Tento typ se do jisté míry podobá periferii, nicméně území není plně závislé na jádru, jelikož disponuje určitou mírou

samostatnosti a může se rozvíjet samo. Inovace často přebírá z jádra, naproti tomu se rozvíjí vlastním způsobem. Wallerstein dále tvrdí, že se semiperiferie v budoucnu může překlenout v jádro, periferie nikoliv. Jako další geografové, kteří se zabývají teorií jádro – periferie, mohou být ve stručnosti zmíněni např. Brunet (1993), Andreoli (1989) nebo Reynaud (1981) (Havlíček, Chromý 2001).

Sídelní systémy se vyvíjejí velmi pomalu, udržují si tedy svoji strukturu, specifika a územní rozsah po dlouhou dobu. Několik teorií, které se zabývají sídelními systémy, patří mezi tzv. statické. Tyto systémy vysvětlují organizaci sídelního systému v patřičném čase a prostoru bez zohledňování historického vývoje a vývojových dynamik (Muliček 2008). Jednou z těchto teorií je i *Zákon vedoucího města*. Jefferson (1939) modifikoval problematiku velikosti a rozmístění měst v rámci určitého regionu. Teorie vychází z šetření, kdy vedoucí město je nepoměrně větší než ostatní města v regionu. V době vzniku tomu tak v některých státech opravdu bylo (např. Kodaň 9x větší než Aarhus). Nicméně ne ve všech státech tato teorie platí. Zvláště v oblastech s komplikovanou národnostní strukturou může vznikat metropolí více (např. Španělsko – Madrid, Barcelona). Ani ve státech s velkou rozlohou nemusí Zákon vedoucího města platit (např. Čína, USA). Další teorií, která se zabývá rozložením sídel dle velikosti v regionu, je *Zipfovo pravidlo* (1949). To se zabývá vztahem mezi velikostí města a jeho pořadím v daném systému osídlení. Ani o této teorii se nedá univerzálně říci, že by platila pro všechny regiony. Oblasti s abnormálně velkými dominantními městy vykazují chybu pravidla (např. Dánsko). Deset populačně nejsilnějších měst v Moravskoslezském kraji pro rok 2011 jsou – Ostrava, Havířov, Opava, Karviná, Frýdek-Místek, Třinec, Orlová, Český Těšín, Krnov a Nový Jičín. Tomuto pravidlu se nejvíce vymyká město Havířov, kde žije téměř o polovinu obyvatel méně, než by tomu mělo být dle pravidla. I přesto se jedná o druhé největší město Moravskoslezského kraje. Ovšem ne vždy tomu tak bylo. Havířov je specifickým příkladem, jelikož na začátku sledovaného období (rok 1869) zde žilo 5 200 obyvatel. Opačným příkladem může být např. město Rýmařov, které bylo na začátku sledovaného období nadprůměrně zalidněné. Tehdy zde žilo téměř 10 000 obyvatel a Rýmařov tak byl v roce 1869 šestým nejlidnatějším městem kraje. V roce 2011 zde žilo již pouze 8 200 obyvatel. Této problematice se bude práce věnovat později. I momentálně třetí největší město kraje se pravidlu vymyká. Rozdíl reálného počtu obyvatel žijících v Opavě a počtem obyvatel dle pravidla je více než 40 000 obyvatel. Rozdíl ostatních měst,

kromě Karviné (rozdíl – 17 200), je méně než 14 000 obyvatel. Nejmenší rozdíl vykazuje město Frýdek-Místek, kde činí necelé 3 000 obyvatel.

Graf č. 1: Vývoj počtu obyvatel deseti největších měst Moravskoslezského kraje

Zdroj: ČSÚ, vlastní šetření

Z českých publikací se problematikou regionální diferenciace zabývalo starší dílo Hampla, Gardavského a Kühnla (1987). Autoři se věnují zejména období mezi lety 1869 – 1970, v jehož rámci hodnotí vývoj územní koncentrace obyvatelstva. Sledované regiony pak dělí na periferní a jádrové. Dílo se také zabývá koncentrací obyvatel ve městech, což autoři považují za rozhodující příčinu zvyšování územní nerovnoměrnosti v rozmístění obyvatelstva. Autoři rozdělují jimi zkoumané území na tři základní koncentrační areály:

1. koncentrační areály s jediným výrazným centrem (nodální typ)
2. koncentrační areály tvořené dvěma nebo více výraznými středisky (polynodální typ)
3. koncentrační areály představující relativně kompaktní urbanizovaný prostor (aglomeračně-konurbační typ).

Právě do posledně jmenovaného typu spadá i areál okolo Ostravy. Jedná se o oblast s větším počtem středisek, která jsou propojena, a dále řadou menších sídel, jež jsou silně urbanizována (HAMPL, Gardavský, Kühnl 1987, s. 71). Horská, Maur a Musil (2002) se zabývají urbanizací. Právě urbanizace je podstatným faktem při zkoumání regionální diferenciace. Autoři vymezují pojem urbanizace a zároveň řeší i specifické vývojové trendy v České republice.

Publikace Burcina, Fialové, Rychtaříkové a kol. (2010) se zabývá demografickou analýzou vývoje obyvatelstva v novodobé historii Česka. Spis se nevěnuje primárně Moravskoslezskému kraji, nýbrž celému Česku. V práci jsou nastíněny hlavní rysy vývoje od roku 1920. Dle Rychtaříkové (2010) lze období mezi oběma světovými válkami v tehdejší Československé republice považovat za etapu snížení demografických ukazatelů plodnosti a úmrtnosti, což signalizuje ukončení demografické revoluce. Věková struktura jednotlivých populací závisí na předchozím demografickém vývoji. Dynamika přírůstku i úbytku obyvatelstva Česka byla v čase determinována různou intenzitou porodnosti, úmrtnosti a přeshraničním stěhováním. Období po druhé světové válce je typické populačním růstem. Od šedesátých let minulého století se však začal zvyšovat počet zemřelých. Koncem osmdesátých let se hodnota natality a mortality přiblížila a migrační saldo neovlivňovalo dynamiku populačního vývoje (Rychtaříková 2010, s. 43 – 44). Roky 1994 – 2005 nebyly příznivé z pohledu přirozeného přírůstku, jelikož počet zemřelých převyšoval počet živě narozených.

Co se týče odborné literatury, vhodně zpracovává historii regionu Žáček (2004), který se zabývá dotyčnou oblastí již od počátků historického Slezska (tj. od 8. století). Historický rozbor událostí pak končí v roce 2000. Pro ucelený pohled na historii Česka pak posloužilo dílo Fialové a kol. (1996), v němž se autoři zabývají historií obyvatelstva českých zemí, celé dílo je tedy věnováno demografii. Již první kapitola se snaží polemizovat nad obdobím, které je typické tím, že datová základna není k dispozici. Z období pravěku, starověku a části středověku jsou dostupné jiné prameny a informace o počtu obyvatel a struktuře obyvatelstva.

Významným historickým dílem je kniha zabývající se průmyslovou revolucí (Purš 1973). Autor sleduje vývoj pojmu a koncepce průmyslové revoluce od počátku až do období revoluce moderní doby. Zároveň zde rozebírá pojetí problémů průmyslové revoluce i členění na např. revoluci vědeckou, zemědělskou, technickou, komunikační apod. Dále dílo obsahuje diskusi nad tématem průmyslové a demografické revoluce. Pokles úmrtnosti

je vysvětlen jednak rozvojem lékařství, ale i zlepšením hospodářských a sociálních podmínek obyvatelstva. Průmyslová revoluce s sebou přinesla prodloužení produktivního věku, což stimulovalo ekonomický růst (Purš 1973, s. 382). Nicméně se zvedal i podíl obyvatelstva v neproduktivním věku, což zapříčiňovalo ekonomicky méně příznivé věkové složení obyvatelstva.

Důležitým krokem k pochopení problematiky je i znalost historického díla České země v éře první republiky (Kárník 2002, 2003a, 2003b). V souboru tří dílů se autor zabývá obdobím od roku 1918 až do roku 1938, které velmi detailně popisuje. Dílo opět prezentuje celkovou historii Česka, nikoliv pouze Moravskoslezského kraje.

Část práce, která je věnována dopravě, se opírá o publikaci Hlavačky, jenž zachycuje její dějiny. Právě doprava je jedním ze stěžejních bodů analýzy. Již zavádění železnic vyvolávalo vzrůst poptávky po železných výrobcích, po uhlí, dřevu, strojírenských a ostatních výrobcích (Hlavačka 1990). Výstavba železnic hrála velmi významnou roli podnikovatele v rozvoji ekonomiky. Železniční doprava formovala poptávku po různých produktech, což vyvolávalo v různých průmyslových odvětvích rozšiřování a zkvalitňování výroby. V oblastech, kde průmyslová revoluce nastupovala opožděně, měla výstavba železnic a jejich využívání za účinek ekonomický a sociální růst regionu (Purš 1973, s. 376).

Pro analytickou část je stěžejní datová základna údajů o počtu obyvatel. Statistická ročenka Českého statistického úřadu a Historický lexikon obcí České republiky slouží jako hlavní zdroje statistických údajů. Vzhledem k tomu, že Historický lexikon poskytuje data až od roku 1869, je třeba využít i Retrospektivní lexikon obcí ČSSR, který poskytuje data získaná až do roku 1850. Významným dílem, které nemůže být opomenuto, je osmidílný sborník Kuči (1999 – 2011). Autor se věnuje obcím v Česku, které rozebírá dle jejich vývoje z několika pohledů. Projekt, jenž zahrnuje všechna města a městečka, je navíc obohacen o mapy ze stabilního katastru z druhé poloviny 19. století.

Mezi publikace, jež se zabývají samostatným Moravskoslezským krajem, byl zařazen Socioekonomický atlas Moravskoslezského kraje (Hruška 2012), který rozebírá jak ekonomické, tak i sociální aspekty kraje. Velmi přínosná je i komparace jednotlivých obcí nebo také obvodů s rozšířenou působností (dále ORP) z různých pohledů (např. nezaměstnanost, migrace, stárnutí populace apod.).

3. METODIKA

Třetí kapitola se věnuje objasnění zpracování statistických údajů. Analýza od roku 1869 je opřena o údaje Sčítání lidí, domů a bytů. Pro potřeby statistických údajů byl použit Historický lexikon obcí České republiky, který pracuje s daty z let 1869 – 2005. Celá analýza je ukončena rokem 2011, kdy proběhlo poslední sčítání. Data pro rok 2011 jsou doplněna z Českého statistického úřadu. Práce se zabývá i obdobím před prvním moderním sčítáním obyvatel. Pro tyto potřeby poslouží Retrospektivní lexikon obcí, který nabízí poměrně přesné údaje o počtu obyvatel už od roku 1850. Více zdrojů pro získání statistické databáze nebylo využito vzhledem k tomu, s jakým katastrálním vymezením pracují. Bylo třeba sjednotit výměry katastrálních území všech zdrojů. Pro potřeby této práce byly využity výměry Historického lexikonu obcí České republiky 1869 – 2005 (2006).

Práce nejčastěji zahrnuje mikroregiony na úrovni správních obvodů ORP. Těch se v Moravskoslezském kraji momentálně nachází 22.

Tab. č. 1: Výčet obcí s rozšířenou působností dle okresů

Okres	SO ORP
Bruntál	Rýmařov, Krnov, Bruntál
Frýdek-Místek	Třinec, Jablunkov, Frýdlant nad Ostravicí, Frýdek-Místek
Karviná	Orlová, Karviná, Havířov, Český Těšín, Bohumín
Nový Jičín	Odry, Nový Jičín, Kopřivnice, Frenštát pod Radhoštěm, Bílovec
Opava	Vítkov, Opava, Kravaře, Hlučín
Ostrava	Ostrava

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Mapa č. 1

Zdroj: Vlastní zpracování, ČSÚ

V Moravskoslezském kraji se od roku 2011 nachází 300 obcí (Risy 2016). Pro potřeby práce je nutné počet zkoumaných obcí zredukovat vzhledem k tomu, že zde není dostatečný prostor pro zkoumání jednotlivých sídel. Výběr vzorku obcí není náhodný, jelikož takovýto náhodný výběr obcí by mohl skrýt důležité prvky v regionální diferenciaci. Obce byly vybrány na základě kritéria, které pracuje s počtem obyvatel v sídle. Obdobně jako u Malého (2014) a Klučky (2016) je kritérium minimálního počtu obyvatel v sídle 2 000 osob s trvalým pobytem uplatněno alespoň dvakrát ve zkoumaném období (tj. 1869 – 2011). Na základě tohoto kritéria bylo vybráno 102 obcí Moravskoslezského kraje. Pro reprezentativnost vzorku hovoří i to, že ani jedenkrát ve zkoumaném období neklesl podíl obcí pod 2 000 obyvatel v sídle pod 65 %. Největší podíl zastoupení obcí ve vybraném vzorku (tj. 86 % obcí) nastal v roce 1930.

Z důvodu přehlednosti a simplifikace interpretace výsledků je analýza sledovaného období rozčleněna na 3 vývojové fáze (Rostow 1960, cit. v Hampl 1998, s. 78). Dle tohoto členění lze vývoj společnosti dělit na *předindustriální, industriální a postindustriální etapu*.

Předindustriální fázi Toušek, Kunc a kol. (2008, s. 105) charakterizují jako statickou, jelikož většina sídel je malá a velmi málo měst přesahuje hranici 100 000 obyvatel. Dopravní úroveň tohoto období byla na nízké úrovni a obyvatelé byli v porovnání s dneškem imobilní. Města v tomto období byla relativně kompaktní a přírodní podmínky hrály důležitou roli v prostorovém rozložení a populační velikosti sídel. Z hlediska hospodářství je pro toto období typická dominance primárního sektoru. Jedná se o nejdelší období ze všech tří zkoumaných, nicméně spolehlivá statistická databáze nedovoluje jeho větší zkoumání.

Druhým vyčleněným obdobím je industriální fáze. Ta je pro potřeby práce vymezena od roku 1869 až do roku 1991. Industrializace měst rostla v závislosti na různých lokalizačních faktorech. Rozvoj vodní a železniční dopravy umožňoval posilování nejen ekonomických vazeb mezi městy, ale zároveň i mezi městem a jeho zázemím (Tušek, Kunc a kol. 2008, s. 106). Toto období je charakterizováno dělením na jádrové a periferní oblasti, začíná se vytvářet také vícestupňová hierarchie sídel. Vzhledem k uvedenému bude tomuto období v práci věnována největší pozornost, bude rozčleněno na více dílčích period (1869 – 1890, 1890 – 1910, 1910 – 1930, 1930 – 1950, 1950 – 1970, 1970 – 1991). K rovnoměrnému časovému dělení po 20 letech bylo přistoupeno i na základě ostatních prací, které se věnují podobnému tématu (Pařil 2015, Klučka 2016). Zvláštní pozornost je

v analýze věnovaná třem hlavním determinantům, kterými jsou *vliv hierarchického postavení sídel, vliv železnice a vliv administrativní funkce na populační růst*.

První sledované období industrializační fáze zahrnuje roky 1869 až 1890. Počátek prvního sledovaného období je ohraničen prvním moderním sčítáním obyvatel. Pro tuto etapu je typický hospodářský rozvoj, populační růst a zavádění železnic. Moravskoslezským krajem však železniční trať procházela již před touto etapou. Ovšem sídelní systém se v důsledku urbanizace výrazně nemění.

Druhým vyčleněným obdobím jsou roky 1890 – 1910. V jeho průběhu dochází k populačnímu růstu obyvatel, který vrcholí průmyslovou revolucí. Obyvatelstvo se koncentruje do měst s průmyslovou výrobou, což způsobuje migrační změny v důsledku stěhování obyvatel do ekonomicky i sociálně vhodnějších oblastí.

Následující období je ohraničeno roky 1910 a 1930. Tuto etapu sice velmi významně ovlivnila první světová válka, populační ztráty v naší zemi však nebyly tak velké jako v některých ostatních zemích. Rozdíl v počtu obyvatel Moravskoslezského kraje mezi roky 1910 a 1920 představuje dokonce nárůst o 80 tisíc obyvatel. Zatímco po první světové válce přišla do Československa konjunktura spojená se vznikem samostatné Československé republiky, konec tohoto období poznamenala Velká hospodářská krize.

Čtvrtým dílčím obdobím je etapa mezi léty 1930 a 1950. Toto dvacetiletí je nejvíce poznamenané druhou světovou válkou. Nejen populační pokles velmi významně ovlivnil diferenciaci regionu - celkový počet obyvatel v tomto období poznamenal totiž nejen přirozený přírůstek, resp. úbytek, ale i odsun německého obyvatelstva z pohraničí, tedy i z dnešního Moravskoslezského kraje. Zvláštností tohoto období je absence sčítání lidu na začátku 40. let 20. století, které se neuskutečnilo v důsledku probíhající války. Ke konci tohoto období se k moci dostává komunistická strana, která otevírá novou fázi hospodářství, jež je nazývána socialistickou industrializací.

Předposlední dílčí etapou jsou roky 1950 až 1970. V tomto období dochází vlivem socialistické industrializace k výrazným urbanizačním procesům, které mění tehdejší průmyslovou základnu. V důsledku toho dochází ke koncentraci výroby do okresních měst, kde se staví nové průmyslové továrny. Vzhledem ke zvýšení počtu pracovních míst dochází k migraci obyvatel do měst, kde vznikají panelová sídliště.

Poslední etapa je ohraničena roky 1970 až 1991. Konec industriální fáze byl pouze pro potřeby této práce ohraničen rokem 1991. Dílčí etapa pokračuje socialistickou

urbanizací, která je modifikovaná centrálně plánovanou podporou periferních oblastí a střediskových obcí. Posilovány jsou tedy populačně slabší a periferní regiony.

Postindustriální fáze je typická prudkým růstem rychlosti a efektivity na poli komunikace (zlepšení dopravy, rozšíření telekomunikačních technologií atd.). Tím dochází k výraznému snížení fyzické vzdálenosti při utváření ekonomických a sociálních vazeb v rámci měst a mezi městy (Toušek, Kunc, Vystoupil a kol. 2008). Řada prostorově koncentrovaných funkcí se rozptyluje do širšího prostoru a zmenšuje se rozdíl mezi městem a venkovem. Hierarchie sídel, která se vyprofilovala zejména v průmyslové fázi, se mění na složité prostorové vztahy mezi sídly. Před počátkem průmyslové revoluce ve struktuře ekonomiky převažoval primér, v období průmyslové revoluce sekundér a nyní, v postindustriálním období převažuje terciér (popř. kvartér či kvintér).

Pro analýzu je zvoleno několik způsobů posuzování populačního vývoje v kraji. Jak již bylo zmíněno, v industriální fázi je věnována speciální pozornost třem vybraným determinantům, kterými jsou hierarchické postavení sídla, vliv železnice a vliv administrativní funkce na populační vývoj. Právě populační vývoj může být posuzován z demografického indexu změny (IZ) počtu obyvatel sídla. Tento index posuzuje, k jaké změně počtu obyvatel došlo ve dvou sledovaných obdobích. Hodnota počátečního roku je považovaná za 100 a hodnota následujícího roku je buď stejná, větší, nebo menší. Pokud je stejná, pak nedošlo k poklesu, ale ani k nárůstu. Pokud je hodnota IZ větší než 100, došlo ke zvýšení počtu obyvatel. Naopak, pokud je hodnota IZ menší než 100, pak došlo k poklesu počtu obyvatel.

$$IZ = \frac{K_o}{P_o} * 100$$

K_o - počet obyvatel v sídle v konečném roce období

P_o - počet obyvatel v sídle v počátečním roce období

Komentář k výsledkům se nachází v páté kapitole, která je věnována hodnocení analýzy. Velmi podobným indexem, jež práce rovněž využívá, je *relativní index změny* (RIZ). Rozdíl mezi RIZ a IZ je ve srovnání dynamiky růstu počtu obyvatel v komparaci s celým Moravskoslezským krajem. RIZ je komplexnější ukazatel, který je v práci využíván zejména na úrovni mikroregionu (SO ORP). Výsledná hodnota vyjadřuje průměrný růst/pokles nadřazeného celku. Pokud je výsledná hodnota vyšší než 1,00, poté

lze konstatovat, že mikroregion ve sledovaném období dynamicky rostl oproti regionu jemu nadřazenému.

$$RIZ = \frac{\frac{K_m}{P_m}}{\frac{K_k}{P_k}}$$

K_m - počet obyvatel v mikroregionu v roce konečného sčítání

P_m - počet obyvatel mikroregionu v roce počátečního sčítání

K_k - počet obyvatel kraje v roce konečného sčítání

P_k - počet obyvatel kraje v roce počátečního sčítání

Interpretace výsledků RIZ je možné kategorizovat pro celkové sledované období, ale i pro jednotlivé dílčí etapy. Vhodnou kategorizaci (viz. Tab. č. 2) použil ve své práci Nováček (2004, s. 19). Z jeho díla následně vycházejí i ostatní práce, např. Pařil (2014) nebo Klučka (2016).

Tab. č. 2: Kategorie relativního indexu změny

Kategorie	Hodnoty RIZ
výrazně vyšší růst/nížší pokles	1,151 a více
mírně vyšší růst/nížší pokles	1,051 - 1,150
průměrný růst/pokles	0,951 - 1,050
mírně nižší růst/vyšší pokles	0,851 - 0,950
výrazně nižší růst/vyšší pokles	0,851 a méně

Zdroj: vlastní šetření

Pro potřeby práce je využit i ukazatel hustoty zalidnění. Její výpočet je jasný a netřeba jej dále podrobněji vysvětlovat. Typologie komparací jednotlivých výsledků vychází z prací Pařila (2014) a Klučky (2016) zejména z důvodu srovnatelnosti výsledků. Hustota zalidnění rozděluje mikroregiony do pěti kategorií (viz. Tab. č. 3).

Tab. č. 3: Kategorie hustoty zalidnění

Kategorie	Odchylka
jádrový mikroregion	odchylka od průměru kraje o více než o 15 %
spíše jádrový mikroregion	odchylka mezi +5,1 až +15 %
neutrální mikroregion	odchylka mezi +5 až -5 %
spíše periferní mikroregion	odchylka mezi -5,1 až -15 %
periferní mikroregion	odchylka od průměru o více než -15 %

Zdroj: Vlastní šetření

Prvním analyzovaným determinanem je *analýza vlivu hierarchického postavení sídel*. Pro potřeby této analýzy byla využita zejména metodika Hampla, Gardavského, Kühnla (1987). Autoři pracují s menším počtem obcí ve vzorku, než jakému odpovídá vzorek vybraných obcí Moravskoslezského kraje. Proto se dílo inspirovalo v díle Klučky (2016), který pracuje s téměř stejně velkým vzorkem obcí. Kategorie byly stanoveny takto: 1., 2. – 4., 5. – 12., 13. – 34., 35. – 102. Poté je zkoumán vývoj jejich podílu na počtu obyvatel kraje ve vybraných letech.

Dalším vybraným determinanem je *rozvoj železnice*. Napojení obcí na železnici vyvolalo populační růst a ekonomický rozvoj oblastí. Dle metodiky Pařila (2014) jsou vybrané obce rozděleny do několika kategorií podle napojení na železniční uzly. Některé obce nejsou na železnice napojeny vůbec (např. Staré Hamry). Po rozkategorizování obcí dle napojenosti na železniční uzly je sledován populační vývoj obcí. Kategorizace obcí vychází z práce Auerhana (1934) a obce jsou rozděleny do pěti kategorií (sídla s vícenásobným železničním uzlem, trojnásobným uzlem, sídla s průjezdem železnice, konečné stanice a sídla bez železničního napojení).

Třetím a posledním vybraným determinanem je *vliv administrativní funkce*, která zobrazuje vývoj reforem správních celků. Jednotlivá sídla jsou rozčleněna podle administrativního postavení do pěti kategorií (krajská sídla, sídla okresů, sídla středních okresů, sídla malých (soudních) okresů a sídla bez administrativní funkce).

Po analytické části následuje syntetická, která vychází z *míry polarizace*. Ta počítá s hustotou zalidnění. Podle Hampla (2003) je míra polarizace zásadním krokem pro zhodnocení regionální diferenciaci populačního vývoje.

$$MP = \frac{HZ M_{min}}{HZ M_{max}} * 100$$

$HZ M_{min}$ - hustota zalidnění nejhřidčeji osídleného mikroregionu

$HZ M_{max}$ - hustota zalidnění nejhustěji osídleného mikroregionu

Na základě výsledků míry polarizace lze mikroregiony diferencovat takto

- růstový typ – definován dlouholetým a relativně plynulým růstem počtu obyvatel;
- stabilizovaný typ – mikroregiony charakterizované jako stabilizované si zachovávají svůj podíl na populaci, nicméně se prohlubuje jejich vnitřní diferenciaci (tj. úpadek zázemí a rozvoj střediska);
- typ nových periferií – oblasti, které jsou poznamenány úpadkem díky vlivu poválečného vylidňování po 2. světové válce;
- typ klasických periferií – ekonomicky slabé oblasti, které jsou rurálního rázu.

Veškeré výsledky jsou objasněny v následujících kapitolách. Práce je navíc obohacena o grafové a mapové výstupy pro lepší přehlednost a interpretaci vypočtených dat. Veškeré mapy jsou vytvářeny v programu ArcGIS 9. 1, který již zahrnuje použité shapefilly.

4. DETERMINANTY POPULAČNÍHO VÝVOJE MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE

Území dnešního Moravskoslezského kraje se rozkládá na pomezí Českého Slezska a severu Moravy. Kraj sousedí se dvěma českými kraji, a to se Zlínským krajem na jihu a Olomouckým krajem na západě. Na severu kraj sousedí s vojvodstvími Opolským a Slezským v Polsku a na jihovýchodě se slovenským Žilinským krajem. Moravskoslezský kraj se svojí rozlohou (5 427 km²) spadá mezi větší kraje Česka. Ovšem rozloha kraje se několikrát změnila v důsledku působení mnoha faktorů. Na hospodářské, ale i populační postavení kraje měly do jisté míry vliv socio-geografické a fyzicko-geografické determinanty. Ty ovlivňovaly a stále ovlivňují sídelní strukturu kraje. Vedle těchto faktorů nemůže být opomíjen historický vývoj oblasti. Historické události, jako výstavba první železnice, otevření uhelných dolů nebo i samotná 2. světová válka výrazně ovlivnily strukturu kraje.

4.1 Fyzicko-geografické determinanty populačního vývoje

Moravskoslezský kraj je často považován za průmyslovou oblast, které dominuje ostravsko-karvinská průmyslová aglomerace, doly a hutě. Fyzicko-geografické podmínky kraje velmi výrazně ovlivňují jeho dnešní strukturu. Kraj se nachází na území dvou jednotek nadregionálního významu, a to Českého masívu a Západních Karpat. Oblast severozápadní Moravy a Slezska se geologicky i geomorfologicky liší od jihovýchodní části. Severozápadní oblast je charakteristická prvohorním vznikem, zatímco jihovýchodní je součástí třetihorního vrásnění. Více než polovinu území Moravskoslezského kraje tvoří zemědělská půda. Zalesněnost kraje odpovídá cca průměru České republiky (tj. 35 %).

Severní část kraje je typická svým pestrým povrchem s členitými horninami, vrchovinami i pahorkatinami. Nachází se zde i nejvyšší hora kraje Praděd (1491 m n. m.). Hrubý Jeseník postupně přechází do Nízkého Jeseníku a Oderských vrchů. Pro střední část kraje jsou typické hustě osídlené nížiny (Opavská nížina, Ostravská pánev a Moravská brána). Poté povrch opět nabývá na výšce a postupně přechází v hornaté Beskydy. Ani vulkanické aktivity se této oblasti nevyhnuly. Centrem vulkanické činnosti byl pás od

Bruntálu k Odrám a Rychlebské hory. Důkazem vulkanismu jsou výrony CO₂ a uhličitě minerální vody.

Oblast Ostravska je jedinečnou oblastí z hlediska studia akumulací čtvrtohorních sedimentů. Areál hornoslezské černouhelné pánve se rozkládá na 1 550 km² (Weissmannová a kol. 2004). Právě přítomnost přírodního bohatství a nerostných surovin měla za důsledek posun Moravskoslezského kraje na pozici jedné z nejprůmyslovějších oblastí střední Evropy. Vedle zásob černého uhlí se zde nachází i ložiska zemního plynu a dalších surovin (např. žuly, mramoru, sádrovce, vápence, břidlice atd.)

Podnebí Moravskoslezského kraje je kontinentálního typu. Proměnlivost počasí nejvíce ovlivňuje členitý povrch. Okolí Pradědu je charakteristické nejdrsnějším podnebím celé Moravy, teploty nad 25 °C se zde v létě objevují velmi zřídka. Návětrný efekt hraje významnou roli v ročních úhrnech srážek. V nejvyšších částech Moravskoslezských Beskyd ročně naprší okolo 1 400 mm, přičemž průměr Česka bývá poloviční. Průměr kraje se poté pohybuje v rozmezí 600 mm až 1 200 mm/rok.

Větší část Moravskoslezského kraje náleží k úmoří Baltského moře díky řece Odře, její povodí představuje asi 7 % území České republiky. Řeka hraje významnou roli především jako zdroj pitné vody. Nachází se na ní několik přehradních nádrží, které jsou využívány jak užitkově, tak i průmyslově. Zbylé území kraje, které se nenachází v povodí Odry (Rýmařovsko a okres Nový Jičín), spadá do povodí řeky Moravy, která se vlévá do Černého moře.

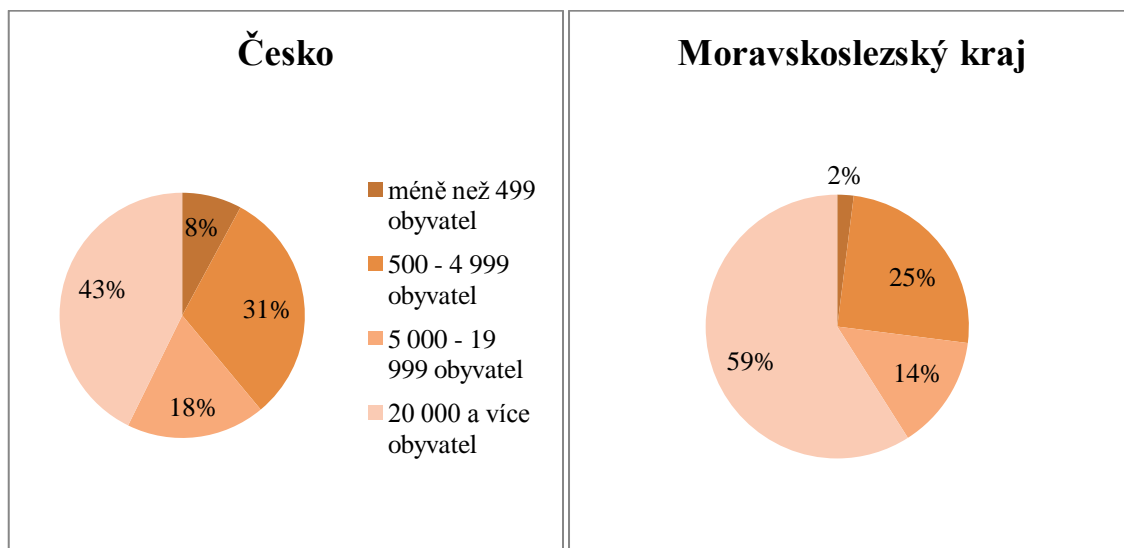
4.2 Sociálně-geografické determinanty populačního vývoje

Moravskoslezský kraj je domovem pro více než 1 213 000 obyvatel, což z něj činí třetí nejlidnatější kraj Česka. Je rozdělen na 22 správních obvodů obcí s rozšířenou působností (dále ORP). I přes vysoký počet obyvatel patří Moravskoslezský kraj k regionům s nejmenším počtem obcí (300 obcí, z toho 42 měst). To je způsobeno zejména tím, že více než polovina území kraje je využívána pro zemědělství a že, jak již bylo zmíněno výše, třetina kraje je zalesněna. V neposlední řadě se zde nacházejí oblasti, které jsou využívány pro těžbu. Kraj je atypický právě tím, že téměř 60 % obyvatel žije v obcích nad 20 000 obyvatel (ČSÚ 2015). Krajskou metropolí a zároveň třetím největším městem Česka je Ostrava, kde žije zhruba 300 tisíc obyvatel. Avšak v ostravské aglomeraci žije

skoro 1 milion obyvatel, čímž se řadí hned za aglomeraci pražskou, která je největší v Čechách. V Ostravě tedy žije téměř ¼ obyvatel kraje. Ostatními městy s počtem obyvatel nad 50 000 jsou Havířov (cca 74 000 obyvatel), Opava (cca 58 000 obyvatel), Frýdek-Místek (cca 57 000 obyvatel) a Karviná (cca 55 000 obyvatel).

Graf č. 2: Porovnání podílu obcí podle počtu obyvatel v Česku a v Moravskoslezském kraji v roce 2015

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Od 19. století kraj průmyslově prosperuje a v současnosti patří mezi průmyslově nejdůležitější oblasti střední Evropy. Nicméně průmyslová výroba není jediným faktorem, který ovlivňuje vyspělost kraje. Vedle sekundéru je třeba brát v potaz i terciérní sektor (doprava, kvalita zdravotnictví, školství, cestovní ruch apod.). Zároveň i ostatní demografické údaje (míra nezaměstnanosti, HDP kraje, průměrná mzda v kraji) definují sociální a hospodářské postavení kraje.

Pokud opomineme kraj samostatné Hlavní město Praha, pak Moravskoslezský kraj disponuje nejvyšší hustotou zalidnění v porovnání s ostatními kraji Česka. Průměr Česka je k 1. 1. 2016 roven 133 obyvatelům/km², v Moravskoslezském kraji žije téměř 224 obyvatel/km² (RISY 2016). Pokud se ovšem podíváme na samostatný Moravskoslezský kraj podrobněji, pak je zřejmé, že hustota zalidnění není rovnoměrná. Nejvyšší hustotu zalidnění lze pozorovat v Ostravsko-karvinském revíru. Naopak za

oblasti periferní lze z pohledu hustoty zalidnění označit ORP Bruntál (59 obyvatel/km²), Rýmařov (47 obyvatel/km²) nebo Frýdlant nad Ostravicí (37 obyvatel/km²).

Dalším významným demografickým ukazatelem je míra porodnosti, která je velmi nízká nejen při porovnávání jednotlivých regionů kraje, ale i v porovnání kraje jako celku s Českem. Vedle nízkého přirozeného přírůstku kraj bojuje i s vysokou migrací. Od počátku vzniku České republiky dochází k neustálému úbytku obyvatelstva migrací. Tyto jevy způsobují stárnutí obyvatelstva kraje, průměrný věk obyvatel Moravskoslezského kraje tak činí 41,8 let (k roku 2014; ČSÚ 2014), což je téměř o půl roku víc než představuje průměr Česka. Co se týče věkové struktury kraje, pak počet obyvatel nad 65 let (18 %) převyšuje počet obyvatel do 14 let (15 %). To zapříčiňuje, že obyvatel v konečném důsledku ubývá, jelikož hodnoty natality nepřevyšují hodnoty mortality.

Dlouhodobým problémem kraje posledních dvou desetiletí je podíl nezaměstnaných osob. Ač na začátku letošního roku (tj. 2017) klesla nezaměstnanost nejnižší od roku 2009, podíl nezaměstnaných Moravskoslezského kraje se pohybuje okolo 7-8 %, přičemž průměr Česka k roku 2016 činí okolo 5 %. S vyšší nezaměstnaností bojuje už jen Ústecký kraj. Z okresů Moravskoslezského kraje nejmenší hodnoty nezaměstnanosti vykazuje okres Frýdek-Místek. Naopak nejvyšší, téměř 11% nezaměstnanost vykazuje Karviná. O moc lépe na tom nejsou okresy Bruntál a Ostrava, které vykazují nezaměstnanost okolo 10 %. Nicméně situace v Karviné se zlepšuje, jelikož na konci listopadu 2016 byl počet uchazečů o zaměstnání druhý nejnižší za posledních 18 let (MPSV 2016).

Momentálně dochází k oslabování těžby vzhledem k tomu, že docházejí zásoby nerostných surovin. Dle výběrového šetření v oblasti pracovních sil v průmyslových odvětvích pracuje více než třetina z celkového počtu zaměstnaných (tj. téměř 550 tisíc obyvatel) v národním hospodářství. Průměrná hrubá mzda Moravskoslezského kraje (cca 23 500 Kč) je nižší než průměr Česka o více než 2 000 Kč, i přesto kraj spadá do první poloviny tabulky porovnávající hodnoty hrubé mzdy krajů ČR.

S průměrným platem souvisí i dosažené vzdělání, které ovlivňuje výběr budoucího zaměstnání. Trendem posledních let v Moravskoslezském kraji je snižování počtu občanů se základním vzděláním (rok 2001 – 23 %; rok 2011 – 18 %) a zvyšování počtu obyvatel se středoškolským vzděláním s maturitou (rok 2001 – 28 %; rok 2011 – 31 %). Zvýšil se i počet obyvatel s vysokoškolským vzděláním (rok 2011 – 13 %). Kraj je vybaven velmi kvalitním systémem vzdělávání. Nachází se zde více než 440 základních škol pro 100 tisíc žáků. Středních škol je zde téměř 140, dále pak 2 konzervatoře. Vysokoškolský titul

mohou obyvatelé kraje získat na 13 vyšších odborných školách a 5 vysokých školách, které pokryjí vzdělávání 35 000 studentů (ČSÚ 2016).

Hospodářské a ekonomické postavení kraje ovlivňuje i jeho dopravní infrastruktura. Kraj leží na okraji Česka, je nejvzdálenějším celkem od metropole státu. Krajem prochází dálnice D1 mezi Lipníkem nad Bečvou a Bohumínem, její délka ovšem činí pouze 80 km. Mezi nejvýznamnější silnice v kraji tak patří mezinárodní silnice I/11 (E 75), jež prochází Opavou, Ostravou, Českým Těšínem a pokračuje do Polska a poté dále na sever až do Finska. Druhou významnou silnicí je I/48 (E 462), která vede od Nového Jičína do Českého Těšína, odkud pokračuje rovněž do Polska. Významnou roli hrají v kraji železnice. Nacházejí se zde dva koridory evropského významu. Největší letiště v Česku se nachází v hlavním městě, hned druhé rozlohou největší nalezneme v Ostravě-Mošnově. Je vhodné pro přistávání všech kategorií letadel.

Jak již bylo zmíněno, charakter kraje je průmyslový, nachází se zde tedy větší množství podniků orientovaných na průmyslovou výrobu. Převládá zde těžební, energetický a hutnický průmysl, ty jsou poté následovány chemickým, farmaceutickým, papírenským, těžebním a potravinářským průmyslem. Nejdůležitějším nerostným bohatstvím je již několikrát zmiňované černé uhlí v Ostravsko-karvinském revíru. Podstatnou firmou, která se soustředí na těžbu černého uhlí, je OKD, a.s. Firma je největším zaměstnavatelem v kraji, přičemž v roce 2014 zde pracovalo téměř 14 tisíc zaměstnanců. Na těžbu uhlí navazuje těžké strojírenství a železářství. Zástupcem firem orientovaných na tento průmysl mohou být Vítkovické železářny nebo podniky v Třinci, Frýdku-Místku nebo Bohumíně. Strojírenství je zastoupeno např. ve Studénce, kde se vyrábí železniční vagóny, nebo ve Fulneku, zde nalezneme výrobce praček (Meron, a. s.). Chemický průmysl se nachází v Odrách, kde firma Semperflex Optimit s. r. o. vyrábí plastové a pryžové hadice a těsnění. Textilní průmysl je zastoupen v Novém Jičíně firmou Tonak, kde se vyrábí pokrývky hlavy. Důležitá je i krnovská firma Rieger-Kloss, která se soustředí na výrobu varhan.

4.3 Vybrané aspekty historického vývoje kraje

Prvním kmenem, který obýval území dnešního Slezska, byl kmen Silingů, podle něhož je odvozen i název oblasti. V devátém století bylo území Slezska pod vlivem

Velkomoravské říše, což dokazují i archeologické nálezy např. v oblasti okolo Ostravy. Později bylo Slezsko připojeno k přemyslovskému panství, avšak koncem 10. století se stalo předmětem bojů mezi slábnoucím českým státem a státem polským, který nabýval na síle (Žáček 2004). Klidné období nastalo ve 20. letech 12. století, kterého Slezsko využilo pro rozvoj vnitřního života. O desetiletí později se ve Slezsku opět bojovalo (Žáček 2004).

Lucemburkové se zaměřili zejména na utvrzení českého vlivu ve Slezsku. Významným mezníkem se stal rok 1335, kdy český král a titulární polský král Jan Lucemburský podepsal Trenčínský mír s polským králem Kazimírem III. Velikým. Jan Lucemburský se tak zřekl nároku na polský trůn výměnou za to, že se polský král vzdal nároku na českým králem ovládané Slezsko. České panství ve Slezsku podporovala zejména velká města. Slezská knížata spojila své zájmy s Lucemburky, a tak se Slezsko stalo relativně pevnou součástí českého státu.

Úpadek Slezska nastal v období třicetileté války. Do oblasti vtrhla braniborská, saská a později švédská vojska, která obsadila téměř celé Slezsko do doby, než jej Albrecht z Valdštejna získal zpět. V závěrečném období třicetileté války bylo Slezsko zasaženo nejkrvavěji. Švédové opět vpadli do Slezska a obnovili zde protestantismus. Teprve až Vestfálský mír situaci v regionu uklidnil.

Nástup Marie Terezie na trůn přinesl kraji opět několik válečných konfliktů. Ze Slezska se stalo centrum zájmu Habsburků a Hohenzollernů, po jejichž střetu obsadila oblast v první polovině 18. století pruská vojska. Ačkoliv tak Marie Terezie ztratila téměř celé Slezsko, oblast Těšínska zůstala pod kontrolou Habsburků.

Od doby vlády Josefa II. bylo rakouské Slezsko správně svázané s Moravou. Nástup průmyslové revoluce byl podmíněn zejména zaváděním strojů do výroby a výstavbou železniční sítě. Rostoucí význam uhlí jako hlavní energetické suroviny průmyslové revoluce zapříčinil přesun centra průmyslu do Horního Slezska, kde se otevíraly doly a stavěly se hutnické továrny. V roce 1839 tak byly založeny železárny v Třinci. První železniční spojení rakouského Slezska s Vídní bylo realizováno v roce 1847, kdy byla vybudována Severní dráha císaře Ferdinanda (dále SDCF), která představovala nejstarší parní železnici v rakouské monarchii. Průmyslová revoluce však s sebou přinesla i negativa. Zejména oblast v okolí Těšínska zažívala zhoršení sociální situace a hladomor, který byl způsoben neúrodou brambor. To přineslo hladové bouře. Ve druhé polovině století byl vytvořen jednotný Ostravský kamenouhelný revír, který prospěl zejména těžařům při sjednocování postupů v reakci na narůstající hornické požadavky (Žáček 2004,

s. 271). I přesto se ani této oblasti nevyhnulo několik stávek horníků. Byla také zahájena železniční doprava mezi Bohumínem a Bílskem (pozn. město v jižním Polsku). Města jako Krnov, Bruntál nebo Třinec se stala významnými průmyslovými středisky Slezska (Žáček 2004).

Události z období první světové války se sledovaného území nedotkly přímo (Žáček 2004, s. 269). Sídlilo zde sice vrchní velitelství rakousko-uherské armády, o oblast Slezska se vedla diplomatická jednání, nicméně k transakci nedošlo, neboť zásobování v pruském i rakouském Slezsku činilo problémy oběma stranám. Právě nedostatečné zásobování vedlo zejména koncem války k řadě nepokojů a hladových bouří.

Po prohrané první světové válce (z pohledu Rakouska-Uherska) byla zformována na severu Moravy a ve Slezsku spolková země Sudetenland, kde sílilo německé nacionální hnutí. Hlavním městem provincie se stala Opava (Kárník 2003, s. 42). Kromě provincie Sudetenland vznikly další tři provincie v českém pohraničí a „německé ostrovy“ s jádrem v Brně, Olomouci nebo v Jihlavě. Již v průběhu první světové války a následně i po ní byly pro Ostravsko typické národnostní spory mezi českým a německým obyvatelstvem. Problémy měly převážně sociální ráz, jelikož zejména Němci byli majiteli hutí a dolů, často pracovali jako vedoucí závodů a dílen, většina hutních mistrů byli také německé národnosti. Naopak horníky byli nejvíce Češi a Poláci. Německý převrat koncem 20. let 20. století však skončil v Českých zemích německou porážkou.

Menšina Poláků patřila v českých zemích mezi početně slabší. Nicméně se koncentrovala v průmyslově významné oblasti Ostravska, jež se dle Kárníka (2002, s. 219) v širším slova smyslu rozkládalo na rozmezí dvou/tří států. Ostravsko náleželo na Moravu a zčásti do Slezska. Hraničilo také s bývalou polskou Haličí, původně rakouským, pak pruským Horním Slezskem. Zároveň si bylo blízké i se slovenskou oblastí bývalých Uher. V období průmyslové formace se jevilo jako přitažlivá oblast pro obyvatele i z širšího okolí. Ostravsko potřebovalo jak kvalifikovanou pracovní sílu do oceláren a železáren, tak i horníky do kamenouhelných dolů a koksáren. Ke konci 19. století žila v Moravské Ostravě 3 % Poláků, naproti tomu ve 20. letech 20. století to bylo téměř 12 % občanů Polska. Obdobná čísla vykazuje i Slezská Ostrava, v níž v 80. a 90. letech 19. století žilo 10 % Poláků, o třicet let později jich bylo již téměř 24 %. Změna nastala zpočátku 30. let minulého století, kdy zbyla ve slezsko-ostravském okrese ze zmiňovaných 24 % Poláků pouhá 2 %. I v okrese Bohumín klesl relativní počet polských obyvatel. Ke konci 19. století zde žilo 78 % Poláků a pouze 11 % Čechů. Před první světovou válkou se podíl

změnil, a to tak markantně, že Čechů přibýlo na 27 %, zatímco počet Poláků se snížil na 47 % (Kárník 2002, s. 220).

Konec 20. let a první polovina 30. let minulého století s sebou přinesl Velkou hospodářskou krizi, která se nevyhnula ani sledovanému území. Produkce zůstávala přibližně na stejné úrovni, tržby však byly až o 10 % nižší. Na Ostravsku se krize projevila nejvýrazněji v rozmezí let 1932 – 1933. Výkonná konkurenceschopná místa s modernizovanými podniky odolávala krizi lépe. Jednalo se zejména o podniky, které patřily v období první republiky mezi ty perspektivnější. Krize zapříčinila i snížení počtu sňatků, jelikož bylo těžké za této tíživé situace zakládat rodinu, což s sebou pochopitelně přineslo i snížení natality. Na druhé straně však došlo i k poklesu mortality.

V období před začátkem druhé světové války uplatňovaly západoevropské mocnosti politiku appeasementu, v rámci níž ustupovaly Hitlerovým nárokům. Mnichovská dohoda a její nařízení se dotklo téměř celého československého Slezska, které muselo být spolu s částí Moravy a východních Čech postoupeno Německu. Již dříve zmiňované Těšínsko si ultimátem vynutilo Polsko, a to s výjimkou okresu Frýdek, který byl přidělen Slezskému vojvodství. Z okupovaného území odešlo několik desítek tisíc českých obyvatel, kteří hledali své uplatnění ve vnitrozemí. Na německém území nejen ve Slezsku byli čeští občané zbaveni svých politických práv a byli nuceni se podrobit germanizaci. Likvidovaly se veškeré české spolky a organizace a v oblasti polského záboru bylo likvidováno české školství. Jak ukázaly události druhé světové války, politika ústupků nebyla shledána jako úspěšná. Každopádně Slezsko se stalo stěžejní oblastí vzhledem k jeho průmyslovým oblastem, které Německo velmi potřebovalo. Těžba uhlí v Ostravsko-karvinském revíru odpovídala zhruba polovině těžby celého Německa. Nelze opomenout ani výraznou roli hutnického průmyslu a výroby zbrojařských a dalších závodů.

Po druhé světové válce byly obnoveny hranice Československa tak, jak vypadaly před Mnichovskou dohodou (s výjimkou Podkarpatské Rusi). Německé obyvatelstvo bylo vysídleno nejen ze Slezska z důvodu obav, aby se neopakovaly události druhé světové války. Z československého Slezska bylo nejvíce Němců odsunuto z okresů Bílovec, Bruntál, Frývaldov (dnešní Jeseník), Krnov a Opava. Počet odsunutých Němců představoval více než 170 000 obyvatel z původních 317 000. Tím se vyřešil předválečný problém s Němci, nicméně problém s Poláky zůstával. Problém Těšínska po válce opět vyvstal, jelikož si Poláci opět nárokovali tuto oblast, které se zejména polská levicová strana odmítala vzdát. Nárůstu napětí nepomohl ani fakt, že si Česko naopak nárokovalo oblast

Kladska a Ratibořicka. Až zásah Sovětů napomohl k řešení v době, kdy už se obě země nacházely na pokraji ozbrojeného konfliktu. Smlouva z roku 1947 zaručovala současné státní hranice a soubor práv polské národní menšiny v Československu (Žáček 2004). Průmyslová oblast Ostravska se začala po válce rychle rozvíjet i díky velkým investicím. To sice způsobilo růst průmyslových center, ale bohužel i devastaci životního prostředí.

Socialistická industrializace od 50. let minulého století byla zahájena jak v celém Česku, tak i v Moravskoslezském kraji. Následující roky představovaly období, kde se obyvatelstvo koncentrovalo do průmyslových oblastí. Města v blízkosti průmyslového jádra se rozrůstala a populačně rostla. Vzhledem k upadajícímu režimu byl Sovětský svaz nucen zakročit, proto byly do Československa vyslány jednotky Varšavské smlouvy. Tím započalo normalizační období. Nivelizační trendy 70. a 80. let s sebou přinesly růst i ostatních obcí, nejen v blízkosti průmyslového jádra. Za příklad lze zmínit periferní město Bruntál, které se populačně rozrostlo o 30 %. Likvidovaný textilní průmysl 50. let byl nahrazen novými průmyslovými podniky, které se orientovaly na strojní průmysl. Lisovny, automobilové opravny a hydrometalurgické závody nabízely nová pracovní místa. I Kopřivnice je vhodným příkladem populačního růstu v 70. a 80. letech. Po 2. světové válce byl nejvýznamnější kopřivnický podnik znárodněn. Vzhledem k probíhající studené válce se Tatra přeorientovala na výrobu těžkých nákladních vozů, kterých byl nedostatek. Ukončení studené války s sebou přinesl výrazný pokles odbytu těžkých vozů, které se vyvážely na východ.

Roku 1989 došlo převratu, díky kterému byl znovu nastolen demokratický režim. Transformace hospodářského systému z centrálně řízené ekonomiky na tržní ekonomiku se výrazně projevila i v Moravskoslezském kraji. Rostoucí význam terciérního sektoru a klesající důležitost sekundárního sektoru negativně ovlivňuje ekonomické postavení kraje. Zároveň se mění i sídelní struktura kraje, neboť se lidé vystěhovávají z měst do jejich zázemí nebo na venkov. Obce do 10 000 obyvatel populačně rostou, naopak velká města v kraji výrazně ztrácejí na populaci. Největší populační nárůst vykazují Petrovice u Karviné, které se nacházejí v jádru Ostravsko-karvinské aglomerace. Obec populačně roste zejména díky migračním tendencím.

5. POPULAČNÍ VÝVOJ MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE V KONTEXTU ČESKA

Moravskoslezský kraj patří mezi nejdůležitější průmyslové regiony střední Evropy. Jeho tradiční zaměření na těžbu uhlí a těžký průmysl způsobilo ekologické zatížení a nutnost postindustriální restrukturalizace kraje. Od konce 20. století dochází k postupnému zlepšování životního prostředí zejména díky poklesu výroby energeticky náročných odvětví, ale i využíváním šetrnějších technologií.

Mezi první osídlená místa kraje patřila oblast dnešního krajského města. Již ve starší době kamenné zde žili lovci mamutů, jejichž tábořiště na vrchu Landek dokazují archeologické nálezy (Ostrava!!! 2016). Další důkaz lidské existence v okolí Ostravy pochází z 9. století z období Velkomoravské říše. V tehdejší době byly cílovými destinacemi pro osídlení oblasti s nižší nadmořskou výškou a v povodí řek, čemuž odpovídala i oblast Ostravy, jejíž nadmořská výška nepřesahuje 350 m n. m. a nachází se zde povodí řeky Odry. Později byla oblast Slezska připojena k přemyslovskému panství, což s sebou přineslo boje mezi českým a polským státem. Významný krok k uklidnění situace podnikli Lucemburkové, když roku 1335 český a polský král podepsali Trenčínský mír. Tímto paktem se Jan Lucemburský vzdal nároku na polský trůn výměnou za Slezsko. Velkou část Slezska později ztratila Marie Terezie v boji s Prusy, nicméně oblast dnešního Těšínska zůstala pod kontrolou Habsburků. Nástup průmyslové revoluce s sebou přinesl zavádění strojů do výroby a výstavbu železniční sítě nejen v dnešním Moravskoslezském kraji. Sledovaná oblast se tak stala jednou z nejprůmyslovějších oblastí nejen Rakouska-Uherska, ale celé Evropy.

Na nerovnoměrný vývoj sídelní struktury dnešního Moravskoslezského kraje má největší vliv proces industrializace, který zde proběhl v 18. a 19. století. Industrializace ovlivnila dřívější sídelní strukturu z období středověku. Zástavba v kraji je také specifická tím, že byla ovlivněna rozdílnými historickými stavebními zákony pro území Moravy a pro území Slezska. Moravská oblast je typická svou koncentrovaností, naproti tomu oblast ve Slezsku je osídlená laxně. V současné době je sídelní struktura ovlivněna ostravskou aglomerací, dále obcemi, které k ní přísluší, a tudíž i obyvateli z příslušných spádových míst. Ostravskou aglomerací v tomto kontextu není chápán jen součet obcí v okolí krajského města, ale celá oblast, která se rozvíjela na základě industriálních procesů, jež velmi úzce souvisely s těžbou uhlí a na ni napojeným těžkým průmyslem. Dalším

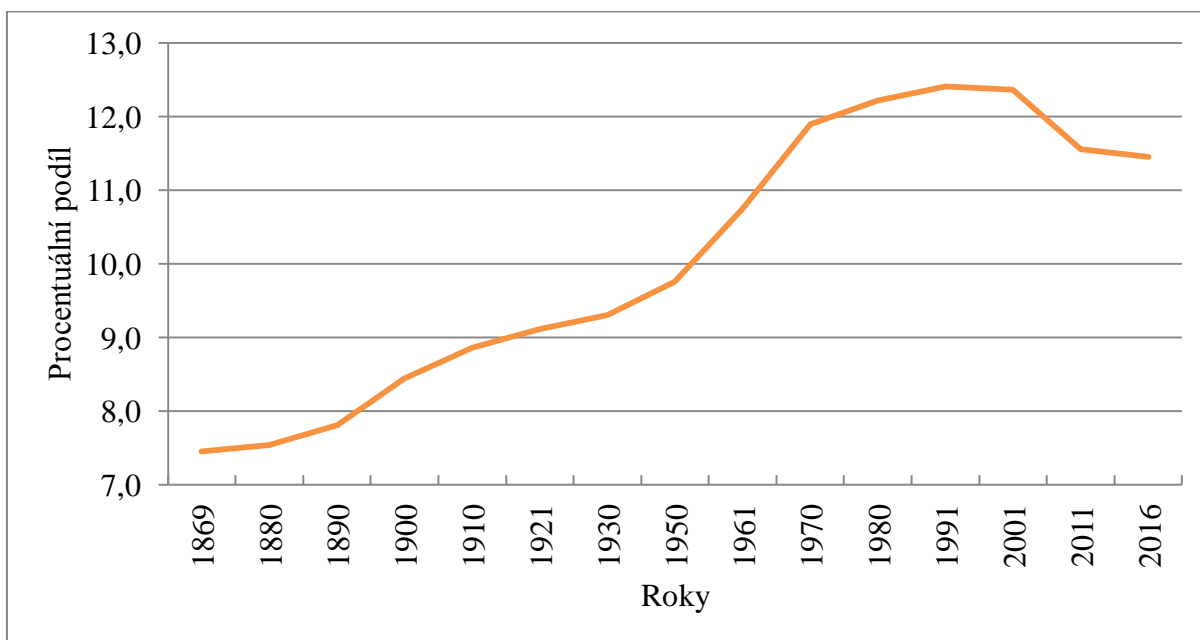

podnětem pro rozvoj aglomerace bylo budování Ferdinandovy železniční dráhy a momentální dostavba dálnice D1. Celá aglomerace se nachází v severojižním dopravním koridoru evropského významu daného reliéfem území (Moravskoslezský kraj 2016). V aglomeraci se nachází větší počet relativně velkých sídel, což vytváří polycentrickou strukturu. Dominantním městem je Ostrava, která se nachází na západě aglomerace. Územní rozložení celé aglomerace výrazně zasáhla důlní činnost.

V aglomeraci v okolí krajského města se koncentruje naprostá většina jak ekonomických, tak i sociálních aktivit kraje. Ekonomické aktivity se soustředí především v užším jádru, které je vymezené obcemi Karviná, Bohumín, Orlová, Havířov, Hlučín a Ostrava. Od počátku 21. století do užšího jádra spadá i Frýdek-Místek, který se v dnešní době stává atraktivní oblastí pro obyvatele stěhující se z Ostravy. Tím však dochází k výraznému nárůstu intenzity dopravy. Je zajímavé, že druhé nejvýznamnější sídlo kraje, Opava, nespadá do užšího jádra aglomerace, neboť toto statutární město si stále zachovává svoji vlastní identitu vůči Ostravě. Přestože se celá aglomerace nenachází ani na polovině území kraje (40,1 % celkové rozlohy kraje), žije zde více než 80 % obyvatel kraje. To je bezesporu ovlivněno tím, že aglomerace nabízí téměř 90 % veškerých pracovních míst kraje (Hruška 2012).

Graf č. 3 se věnuje podílu obyvatelstva Moravskoslezského kraje z celkové populace Česka. Z grafu je patrný až do roku 2001 stoupající význam kraje, což dá vysvětlit narůstajícím významem průmyslové výroby ve sledovaném regionu. Mírný pokles nastal v roce 2011, jelikož v dnešní době dochází k deindustrializaci a význam průmyslových center klesá. Pro zajímavost byl přidán i údaj z roku 2016, který potvrzuje pokles podílu obyvatelstva. I přes tento nepříznivý vývoj byl kraj až do roku 2008 nejlidnatějším regionem Česka. Svého maxima dosáhl roku 1994, kdy zde žilo více než 1 285 000 obyvatel. Jak již naznačuje graf, od té doby Moravskoslezský kraj obyvatelstvo ztrácí a tento trend bude nejspíše pokračovat i v dalších letech. V současné době má více obyvatel jak Středočeský kraj, tak i Hlavní město Praha. V 70. letech minulého století došlo v Česku ke snížení počtu obcí v důsledku jejich slučování. Opačná změna nastala na počátku 90. let, kdy vznikaly obce odloučením od větších center. Oba trendy se projeví i v Moravskoslezském kraji.

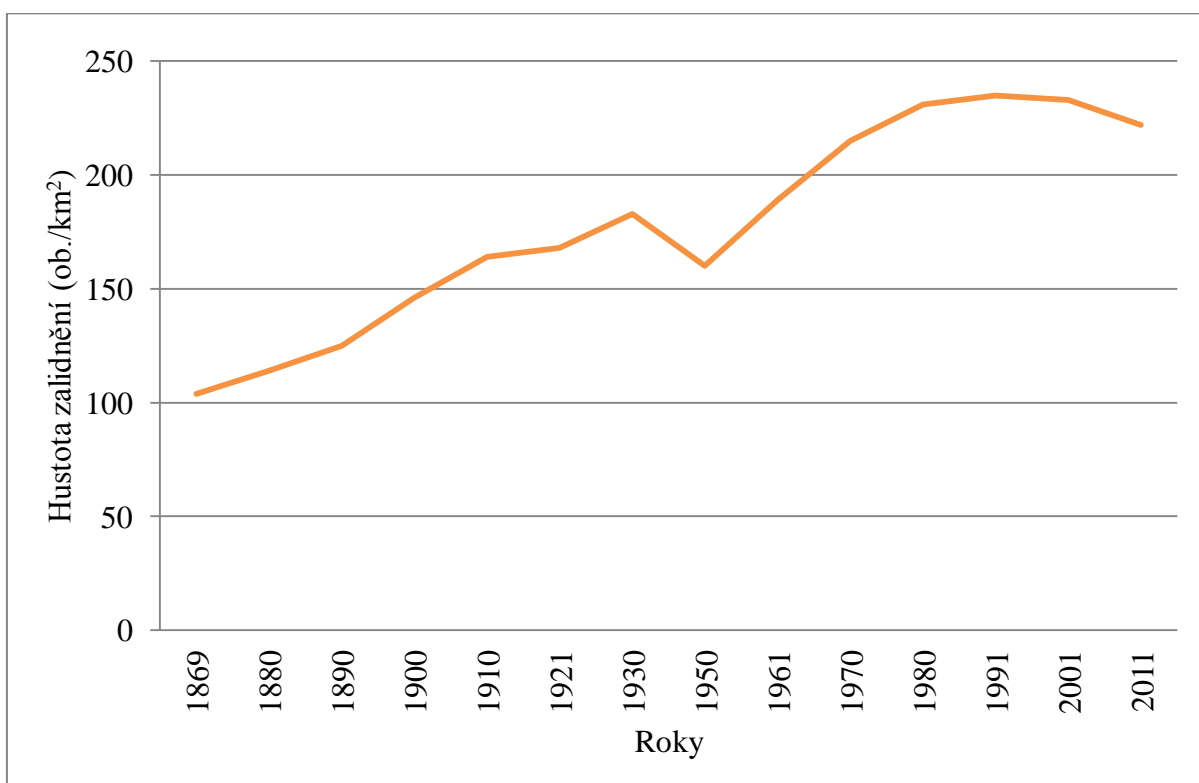
Graf č. 3: Podíl obyvatelstva Moravskoslezského kraje na populaci Česka

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Dalším ukazatelem, který porovnává populační vývoj kraje, je zmíněná hustota zalidnění. Ta od roku 1869 až do první světové války konstantně rostla. V Moravskoslezském kraji se hustota zalidnění po první světové válce změnila už pouze nepatrně, podobně jako hustota zalidnění na území dnešního Česka. Ztrátovost sledovaného regionu však nebyla primárně důsledkem jeho jádrového průmyslového charakteru. Vždyť po první světové válce se nejvíce snížila hustota zalidnění v Libereckém a Královéhradeckém kraji. Druhým historickým milníkem, který výrazně poznamenal všechny kraje, byla 2. světová válka. Mezi roky 1930 a 1950 se hustota zalidnění celého dnešního Česka snížila o 22 obyvatel/km². Území dnešního Moravskoslezského kraje se také potýkalo se snížením počtu obyvatel, a to o více než 125 000 obyvatel, což bylo způsobeno zejména odsunem Němců ze Sudet. Kupříkladu nejvíce postižený Karlovarský kraj přišel o více než polovinu svých obyvatel (téměř 260 000 obyvatel), což bylo taktéž způsobeno odsunem Němců z pohraničí. V současné době má Moravskoslezský kraj nejvyšší hustotu zalidnění, ovšem s výjimkou Hlavního města Prahy. Oproti průměrné hustotě zalidnění Česka žije v Moravskoslezském kraji zhruba o 100 obyvatel na km² více. To je způsobeno koncentrací obyvatel do oblasti ostravské aglomerace. I přesto se kraj v posledních desetiletích potýká se snižováním hustoty zalidnění, která je spojena s procesem deindustrializace.

Graf č. 4: Vývoj hustoty zalidnění Moravskoslezského kraje.

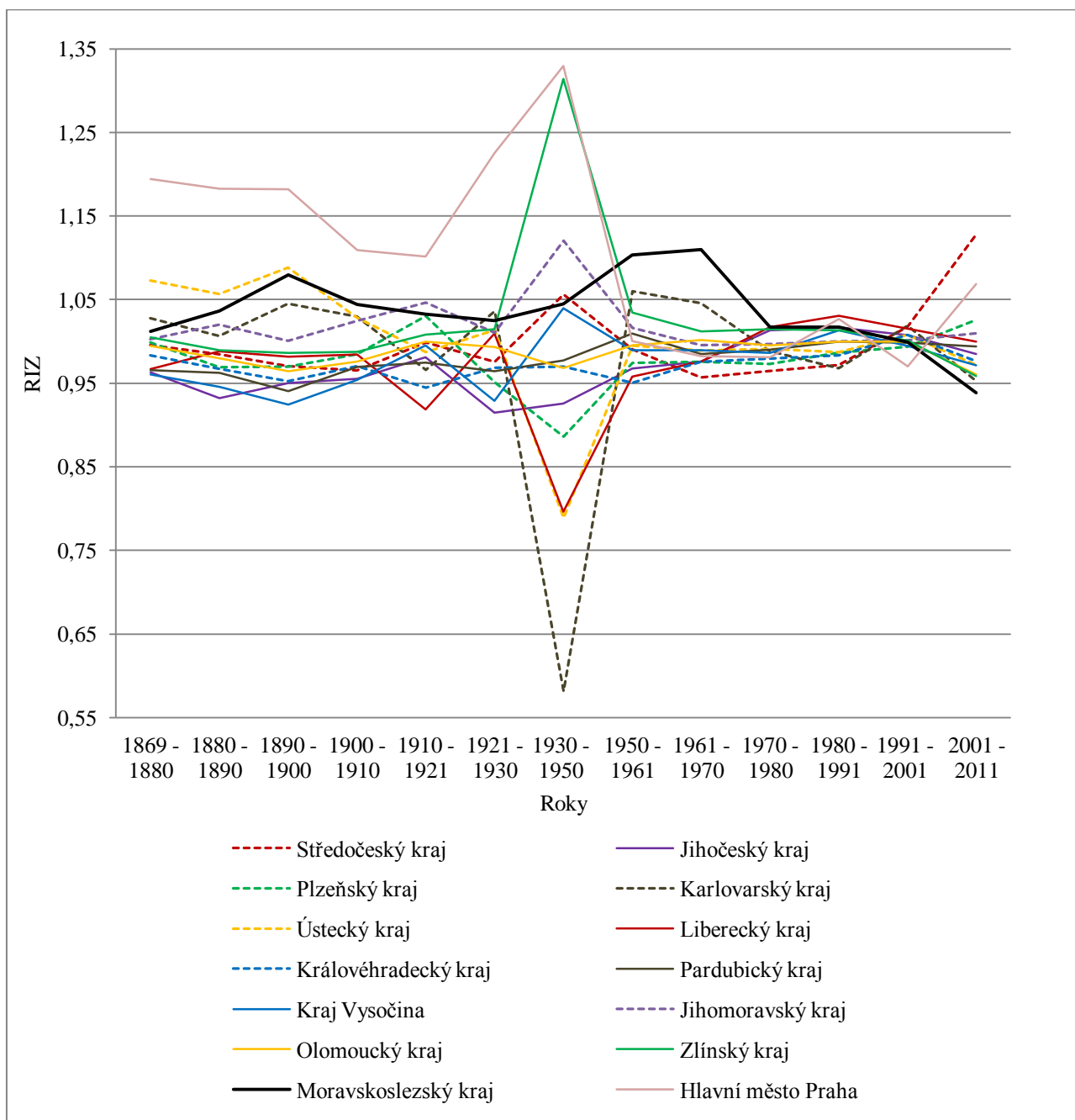

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Míra urbanizace je dalším specifickým ukazatelem kraje. V České republice žije v obcích nad 20 000 obyvatel 43 % obyvatel, v Moravskoslezském kraji je to o 17 % více. Z toho vyplývá, že větší podíl obyvatel žije ve větších obcích. V obcích do 500 obyvatel žije méně než 10 %, přičemž celkový podíl těchto obcí na celkové sídelní struktuře je 56 % (Hruška 2012).

Relativní index změny hustoty zalidnění je ukazatel, který zachycuje relativní dynamiku růstu hustoty zalidnění kraje ve vztahu k celému Česku. Z grafu je patrný relativně stabilní vývoj hustoty zalidnění Moravskoslezského kraje. Velké výkyvy hustoty zalidnění jsou patrné např. v již zmiňovaném Karlovarském kraji, kde došlo k výraznému úbytku obyvatel. Obdobná situace nastala i v Libereckém a Ústeckém kraji, kde taktéž došlo k poválečnému odsunu německého obyvatelstva. Naopak výrazný nárůst v první polovině 20. století nastal ve Zlínském kraji, jenž nebyl postižen odsunem německého obyvatelstva. Zároveň kraj těžil ze své strategické polohy, neboť se jednalo o přechodnou zónu Československa.

Graf č. 5: Relativní index změny hustoty zalidnění krajů České republiky

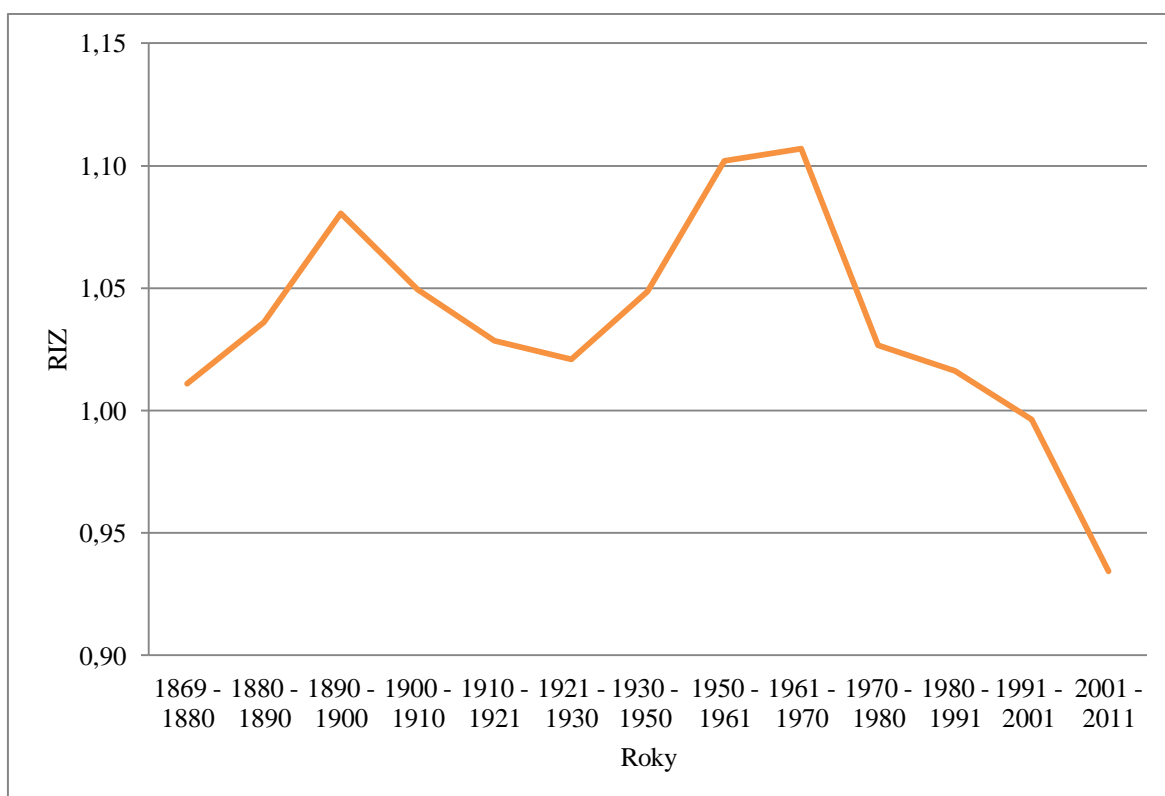

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Relativní index změny je dalším ukazatelem, který porovnává dynamiku růstu kraje z pohledu počtu obyvatel. Z grafu je patrná relativní nadprůměrnost regionálního vývoje počtu obyvatel až do konce 20. století. Nastupující prvorepubliková industrializace státu velmi výrazně pokračovala v již nastartované dynamice sledovaného kraje. Už v období existence Rakouska-Uherska se z dnešního Moravskoslezského kraje stala jedna

z nejdůležitějších průmyslových oblastí nejen státu, ale i celé střední Evropy. Jádrou oblastí kraje byla Ostravsko-karvinská pánev, která nabízela rozvoj hutnictví a těžkého průmyslu. Industrializace byla spojena s koksováním černého uhlí. Z grafu je patrný úbytek obyvatel v období po první i druhé světové válce. Ukazatel relativní index změny porovnává vývoj počtu obyvatel s celkovým počtem obyvatel ve státě, takže ačkoliv docházelo k úbytku obyvatel v kraji, hodnoty v grafu se nacházejí nad pomyslnou hranicí 1,00. Právě ta poukazuje na průměrnou dynamiku populačního vývoje územně nadřazeného celku. V současné době dochází k částečné deindustrializaci a útlumu v některých odvětvích těžby černého uhlí v důsledku nízkých cen této komodity na světových trzích. To se odráží i na dynamice kraje a vývoji počtu obyvatel v kraji, neboť od počátku 21. století je v oblasti patrný úbytek obyvatel.

Graf č. 6: Relativní index změny Moravskoslezského kraje v letech 1869 – 2011

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

6. ANALÝZA REGIONÁLNÍ DIFERENCIACE POPULAČNÍHO VÝVOJE MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE

Předchozí kapitoly představily teoretický rámec a charakteristiku populačního vývoje jak kraje, tak i celého Česka. Následující pátá kapitola se věnuje analýze populační změny a vývoje postavení jednotlivých oblastí kraje. Jako reprezentativní vzorek byly určeny administrativní jednotky ORP, kterých se v Moravskoslezském kraji nachází 22. Pro dílčí analýzu byl zvolen vzorek vybraných obcí, který čítá 102 sídel. Jedná se o obce, které dosáhly alespoň dvakrát ve sledovaném období počtu vyššího než 2 000 obyvatel. Pro reprezentativnost vzorku vybraných obcí hovoří i to, že se vždy jedná o nadpoloviční většinu. Celá analýza je rozdělena na tři části, a to na předindustriální, industriální a postindustriální období. Datová základna pro industriální a postindustriální období je velmi kvalitně zajištěna díky pravidelnému sčítání lidí, domů a bytů. Předindustriální období je historicky nejdelší a spolehlivost dat je nutné brát s rezervou.

6.1 Předindustriální období

Pro účely práce je předindustriální období ukončeno rokem 1869, kdy došlo k prvnímu modernímu sčítání lidí, domů a bytů. Nicméně předindustriální období bylo fakticky ukončeno již v první polovině 19. století. Přesný počet obyvatel v předindustriálním období je nahrazován odhady. Fialová (1996) uvádí jako největší problém při získávání přesného počtu obyvatel na sledovaném území to, že stále neznáme veškerá sídliště, která na území dnešního Česka existovala. Proto je obtížné vypočítat množství lidí v celé oblasti. Ovšem co lze s jistotou vyvodit z poznatků o dosud objevených sídlištích, je to, že nejstarší kolonizátoři postupovali podél toků velkých řek, kde se usídlovali. Až později pronikali do vnitrozemí a vyšších nadmořských výšek. Navíc v té době bylo téměř celé Česko zalesněno, takže kolonisté měli jen malé možnosti, kde se usadit. Dalším faktorem, který rozhodoval o tom, zda se usadit, či nikoliv, byla úrodnost půdy. První kolonizátoři se usazovali v oblastech nížin. Při pohledu na fyzicko-geografickou mapu dnešního Moravskoslezského kraje lze konstatovat, že jak významný tok, tak i nížina se zde nacházejí. Významnou řekou protékající krajem je řeka Odra, která protéká dnešním krajským městem. Právě to se nachází i v oblasti nížiny, a to Ostravské

pánve, jejíž střední výška je 244 m n. m. Později se ukázalo toto území jako velmi výhodné, neboť zde byla objevena naleziště nerostných surovin.

Sámova říše (7. století) byl kmenový svaz Slovanů, jehož centrum leželo na Moravě. Ovšem podle Semotanové (1998) zasahoval i na území dnešního Moravskoslezského kraje. Hranice říše nebyly stabilní a měnily se podle politické situace ve střední Evropě. V období před jejím založením žilo na území dnešního Česka zhruba 350 – 500 tisíc obyvatel a hustota zalidnění čítala přibližně 4 – 6 obyvatel/km² (ČSÚ 2011).

V oblasti soutoku Opavy s Odrou se nacházely stepi a lesostepi, které mimo jiné pokrývaly i oblasti Dolnomoravského a Hornomoravského úvalu. V Čechách v období 12. století docházelo ke kolonizaci, a to zejména v oblasti Českomoravské vrchoviny, ale i pohraničních oblastí. Na Moravě docházelo k rané kolonizaci méně intenzivně. V druhé fázi kolonizace docházelo k hromadnému zakládání měst. V té době již existující město Opava prosperovalo v podobě kupecké osady poblíž řeky Opavy. Město těžilo z blízké obchodní cesty vedoucí z Moravy do Polska, která byla součástí Jantarové stezky. Z blízkosti Jantarové stezky těžila i Ostrava, jejíž rozvoj přichází v době středověku. Právě z období kolonizace ve 12. a 13. století pochází i první zmínka o městu Bruntál, který získal jako jedno z prvních sídel městská práva, a to kolem roku 1210. Obdobně je na tom i Frýdek-Místek, jehož nejstarší písemné prameny dokládají jeho existenci v první polovině 13. století. Kromě původního, domácího obyvatelstva se na kolonizaci velmi významně podíleli i němečtí obyvatelé. Ti osídlili zejména západ Čech. Východní část dnešního Česka byla osídlena zejména obyvateli ze Slezska, které lákala dosud neosídlená půda a výhody určené kolonizátorům za její zúrodnění (Fialová 1996). Před obdobím kolonizace na území Česka žilo zhruba 680 000 obyvatel (ČSÚ 2011). V období okolo roku 1200, tedy v období vrcholné kolonizace, žilo už na území dnešního Česka více než 1 000 000 obyvatel. Hustota zalidnění se v 11. století pohybovala okolo 10 obyvatel/km², kdežto na počátku 13. století už kolem 16 obyvatel/km². Hustota zalidnění podle Boháče (in Fialová 1998) byla na přelomu 12. a 13. v dnešním Moravskoslezském kraji velmi rozmanitá. V oblasti Jeseníků a Moravskoslezských Beskyd, tedy v nadmořské výšce více jak 600 m n. m. byla hustota zalidnění menší než 5 obyvatel/km². V okolí města Hradec, v okolí řek Odry a Opavy a na rozhraní dnešního Moravskoslezského kraje a Polska byla hustota zalidnění nejvyšší. Podle Boháče (in Fialová 1998) hustota zalidnění čítala okolo 25 – 35 obyvatel/km², což byla hodnota zhruba o polovinu větší než činil průměr celého tehdejšího Česka (16 obyvatel/km²).

I ve 14. století pokračovalo zakládání nových měst v Moravskoslezském kraji. Příkladem může být Nový Jičín, který vznikl ve 20. letech 14. století. Druhým příkladem může být město Kopřivnice, jehož založení započal tehdejší olomoucký biskup. Jestliže na přelomu 12. a 13. století představovala průměrná hustota zalidnění okolo 16 obyvatel/km², pak na přelomu 14. a 15. století již byla hustota zalidnění okolo 40 obyvatel/km². Logicky se tedy zvýšil počet obyvatel Česka, kdy zde pravděpodobně žily více než 3 miliony obyvatel. Zvýšila se také hustota zalidnění Moravskoslezského kraje. Sice i nadále nejnižší hustota zalidnění zůstala v oblastech nad 600 m n. m., nicméně zde žilo 5 až 15 obyvatel/km². Nejvyšší hustota zalidnění pak přetrvávala v pohraničních oblastech s Polskem a v oblasti toku řek Opavy a Odry, kde podle Boháče (in Fialová 1998) žilo 45 až 55 obyvatel/km². Na počátku 15. století došlo k úbytku obyvatelstva nejen v Moravskoslezském kraji, ale i v celé Evropě. Vesnická kolonizace se zpomalila a místy dokonce úplně zastavila. Podle Fialové (1998) byl pozdní středověk obdobím demografické krize, která měla jak sociální, tak biologické příčiny. Ke konci 14. století se Evropa přelidnila, velká část obyvatel žila v hygienicky nevhodných podmínkách, vývoj zemědělské techniky se zastavil a obyvatelstvo čelilo neúrodám a epidemiím (zejména morová epidemie tzv. „černá smrt“). Nejen hospodářské podmínky, ale i války a nejistota zapříčinily snížení porodnosti a především snižování sňatečnosti. Nejen Moravskoslezský kraj, ale i celá Evropa byla zasažena stagnací populačního růstu, popř. i depopulací. Na pokraji 16. století žily v dnešním Česku méně než 2 miliony obyvatel a celková hustota zalidnění Česka se snížila až k 20 obyvatelům/km².

Od 16. století lze konstatovat, že datová základna již není stavěna pouze na odhadech, ale i na dochovaných údajích o počtech obyvatelstva. Podle Fialové (1998) je od 16. století až do 18. století nutno podotknout, že moderní statistika, která je využívána dnes, ještě neexistuje, nicméně rozsáhlá evidence demografických jevů (narození, úmrtí apod.) je již patřičně zaznamenávána. V 17. století jsou zaváděny katastry, které uvádějí jednotlivé berní poplatníky i s údaji o jejich majetku nebo zdrojích obživy. Dále jsou v Česku zaváděny i zpovědní seznamy nebo církevní matriky, které ulehčují statistickou práci. Na začátku 17. století začal počet obyvatel opět stoupat, ovšem zásah třicetileté války tento narůstající počet obyvatel nejen zbrzdil, ale zmíněný konflikt znamenal podstatnou regresi ve vývoji počtu obyvatel. Počet obyvatel v dnešním Moravskoslezském kraji se po válce zmenšil zhruba o třetinu.

V 18. století mohla největším moravským a slezským městům konkurovat pouze Opava, která v druhé polovině století čítala 856 domů i s předměstími (Horská, Maur, Musil 2002). O zhruba 40 let později bylo v Opavě napočítáno již 8 500 domů. Ke konci 18. století žilo na Moravě a ve Slezsku 1,7 milionů obyvatel. Průměrný roční přírůstek na 1 000 obyvatel byl 6,5 ‰. I v 19. století se zvyšoval počet obyvatel v kraji a průměrný roční růst činil téměř 7 ‰. V druhé polovině 19. století patřil dnešní okres Ostrava – město k nejhustěji zalidněným oblastem Česka. Hustota zalidnění v okrese byla více jak 200 obyvatel/km². Druhým nejhustěji osídleným okresem byl okres Karviná, kde žilo 120 – 139 obyvatel/km².

Do příchodu industrializace platilo, že hustota osídlení byla přímo úměrná vhodnosti půdy pro zemědělství. Čím byla půda vhodnější a úrodnější, tím se zvyšovala hustota zalidnění (Fialová 1996). Jedinou výjimkou byla místa, kde se těžily barevné a vzácné kovy. Od počátku 30. let 19. století však rostl počet obyvatel i v oblastech s těžbou uhlí nebo železné rudy, kde se zakládaly železářny nebo jiné strojírenské podniky. Vítkovické železářny patřily mezi nejvýznamnější a nejrozvinutější strojírenské podniky Rakouska-Uherska.

6.2 Industriální období

Industriální období, které je pro potřeby práce vymezeno roky 1869 až 1991, představuje mnohem kratší období než předindustriální fáze. Přesto je datová základna mnohem kvalitnější než v předchozím období. Roku 1869 došlo k prvnímu modernímu sčítání lidí, domů a bytů, které bylo prováděno každých deset let (až na výjimku roku 1940 z důvodu 2. světové války). Právě roku 1869 se konalo první sčítání na základě přijetí říšského zákona o sčítání, který právoplatně stanovil periodu deseti let sčítání. Ustanovení platilo až do zániku Rakouska-Uherska. Model, který používalo Rakousko-Uhersko pro své sčítání, byl velmi dobře organizovaný, a proto jej po rozpadu Rakouska-Uherska převzaly nově vzniklé státy.

Období industrializace s sebou přineslo změnu charakteru krajiny, která začala být využívána zejména pro průmyslové účely. Vědecko-technologický pokrok se záhy projevil i změnami v sociální oblasti obyvatelstva, neboť klesala úmrtnost v souvislosti s rozvojem zdravotnictví. Prostorová změna kraje byla ovlivněna jak ekonomickými, tak i politickými změnami. Jak již bylo zmíněno výše, hustota zalidnění v období předindustriální byla

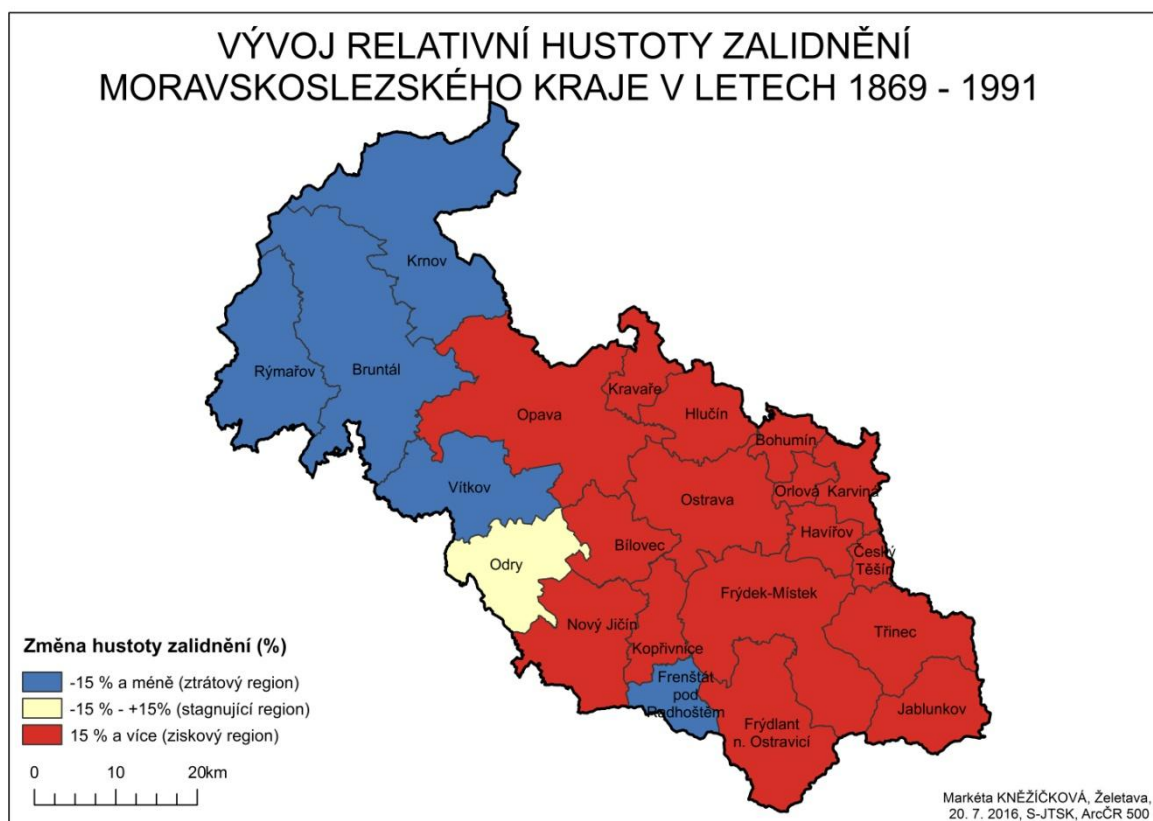
výrazně ovlivněna úrodností půdy. S příchodem industrializace se situace výrazně změnila, jelikož se lidé soustředili více do míst s průmyslem. Významně pozměnila strukturu sídel i výstavba železniční sítě, která představovala moderní způsob dopravy. Města, jež zachytila růst nových odvětví průmyslové výroby, se těšila růstu počtu obyvatel. Mezi takováto města patřila například sídla na severovýchodě Moravy. Města orientovaná na zemědělskou výrobu stagnovala a za těmi průmyslovými zaostávala. Od druhé poloviny byl pro růst oblasti určující fakt, zda jádro oblasti bylo schopno přitáhnout kapitál pro výstavbu nových továren a poskytnout pracovní místa. Nejprůmyslovějším městem Moravy bylo Brno, které se těšilo rozmachu díky strojírenskému a textilnímu průmyslu. Hned druhým nejvýznamnějším jádrem průmyslu se stalo souměstí Moravské a Slezské Ostravy, které bylo administrativně spojeno v jedno město až v roce 1941 (Fialová 1996).

Následující mapa zobrazuje změny ve vývoji hustoty zalidnění ve sledovaném období industrializace ve srovnání s počátečním rokem 1869. Kartogram věrně kopíruje průmyslové oblasti Moravskoslezského kraje. Čtyři ztrátové regiony na severu kraje (Krnov, Bruntál, Rýmařov a Vítkov) kopírují méně průmyslové oblasti v Jeseníkách. Svůj vliv na snížení hustoty zalidnění měl i odsun sudetského obyvatelstva. Právě v oblastech zmíněných čtyř ORP se nacházela provincie Sudetenland. Pátým ztrátovým mikroregionem je ORP Frenštát pod Radhoštěm.

Jediným stagnujícím mikroregionem je ORP Odry. Podle dané metodiky mikroregion spadá do intervalu stagnujících regionů, nicméně i v tomto regionu nastal úbytek hustoty zalidnění. Nejvyšší hustota zalidnění v mikroregionu nastala hned na začátku sledovaného území, a to v roce 1869, kdy zde žilo 68 obyvatel/km². Naopak nejnižší hustota zalidnění byla zaznamenána po druhé světové válce, kdy zde žilo 53 obyvatel/km².

Většina mikroregionů kraje spadá do kategorie ziskových regionů, což je způsobeno zejména průmyslovým charakterem oblasti. To dokazuje i ORP Havířov, který je nejziskovějším mikroregionem. Hustota zalidnění na začátku sledovaného období lehce přesahovala 130 obyvatel/km². Na konci sledovaného období zde žilo o tisíc obyvatel/km² více. Právě ORP jako Havířov, Karviná, Ostrava nebo Bohumín prosperují díky hutnictví železných kovů.

Mapa č. 2

Zdroj: Vlastní zpracování, ČSÚ

6. 2. 1 Analýza vlivu hierarchického postavení sídel na jejich populační růst

Hierarchické uspořádání sídel v kraji se formovalo už v období předindustriálním, avšak následná industriální fáze jej pozměnila výrazně. Z pohledu vývoje sídelního systému bývají nejvýraznější ty změny, které přicházejí s novou organizací osídlení (Hampl, Gardavský, Kühnl 1987). Mezi Českem na jedné straně a Moravou a Slezskem na straně druhé existuje jeden výrazný rozdíl, a to v postavení dominantního města. Zatímco v Česku je jasným dominantním městem Praha, na Moravě a ve Slezsku je charakteristická postupná ztráta dominantnosti jednoho města. Jedním ze specifíků při vytváření sídelní sítě je právě oblast Ostravska, kde se města vyvíjela dynamicky.

Jako inspirace pro analýzu vlivu hierarchického postavení sídel posloužila zejména publikace Hampla, Gardavského a Kühnla (1987), která dělí sídla do čtyř kategorií. Vzhledem k tomu, že publikace pracuje pouze s jedenácti městy, jsou čtyři kategorie postačující. Pro účely této práce byla jedna kategorie přidána podobně jako u Klučky

(2016) nebo u Pařila (2015). Kategorie jsou vymezeny následovně: 1., 2. – 4., 5. – 12., 13. – 34., 35. – 102.

Tab. č. 4: Vývoj počtu obyvatel Moravskoslezského kraje ve vybraných obcích ve velikostních kategoriích

Roky / Velikostní kategorie	Relativní populační velikost dle vybraných kategorií (1. největší město = index 100)						
	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930
1.	100	100	100	100	100	100	100
2. - 4.	137	109	84	60	54	55	54
5. - 12.	170	135	100	73	68	69	70
13. - 34.	271	199	138	87	74	68	66
35. - 102.	361	264	182	111	90	82	81

Pokračování

	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930
1.	100	100	100	100	100	100	100
2. - 4.	49	58	72	69	67	67	65
5. - 12.	65	67	67	74	81	82	80
13. - 34.	56	56	51	53	53	54	57
35. - 102.	66	62	52	47	45	48	51

Zdroj: ČSÚ, vlastní šetření

Z tabulky je patrné dominantní postavení Ostravy, jejíž dominance se vyprofilovala zejména na konci 19. století. Před začátkem 20. století v Ostravě žilo více obyvatel než v druhé (2. – 4.) nebo třetí (5. – 12.) kategorii. Její dominance z období industrializace trvala i v roce 2011 (pozn. roky 2001 a 2011 do období industrializace nepatří, pro lepší přehlednost však byly v tabulce ponechány). Význam Ostravy rostl až do roku 1950, kdy byla situace z pohledu hierarchického postavení města nejpříznivější. Poté se začala sídla 2. – 4. kategorie Ostravě přibližovat. Avšak ani ke konci industrializace, ani v postindustrializační fázi se jí nepřiblížila natolik, že by její dominantní pozici ohrozila.

Tabulka také poukazuje na prohlubování diferenciacce mezi 5. – 12. a 13. – 34. kategorií sídel zejména v druhé polovině sledovaného období.

Tab. č. 5: Vývoj počtu obyvatel Moravskoslezského kraje ve vybraných obcích bez krajského města

Roky / Velikostní kategorie	Relativní populační velikost dle vybraných kategorií (2. - 4. největší město = index 100)						
	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930
2. - 4.	100	100	100	100	100	100	100
5. - 12.	124	123	119	120	127	126	129
13. - 34.	198	182	165	144	138	124	123
35. - 102.	264	241	217	184	167	150	150

Pokračování

	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930
2. - 4.	100	100	100	100	100	100	100
5. - 12.	132	115	93	107	121	122	124
13. - 34.	114	95	71	76	79	81	88
35. - 102.	134	105	72	68	68	72	79

Zdroj: ČSÚ, vlastní šetření

Tabulka č. 5 sleduje vývoj obyvatelstva v různých kategoriích, nicméně byla pro lepší citlivost relativních údajů vypuštěna první kategorie, tedy krajské město. Od počátku sledovaného období je vidět klesající vliv sídel, jak v kategorii 13. – 34., tak v kategorii 35. – 102. Naopak je vidět nástup prvorepublikové orientace na těžbu uhlí a kovů a na ně vázaný těžký průmysl v kraji.

Dalším ukazatelem, který je použit pro porovnání hierarchického postavení sídel v kraji, je index velikostní strukturalizace. Ukazatel vychází z práce Hampla, Gardavského a Kühnla (1987) a rozčleňuje sídla v kraji do 5 (resp. 6) kategorií. První kategorie, kterou tvoří největší sídla v kraji (nad 50 000 obyvatel), je vynásobena 5krát. Druhá kategorie (sídla 49 999 – 20 000 obyvatel) je vynásobena 4krát. Třetí kategorií jsou sídla v rozmezí 19 999 – 10 000 obyvatel a jejich počet je vynásoben 3krát. Čtvrtá kategorie (9 999 – 5 000 obyvatel) je vynásobena 2krát a pátá kategorie (4 999 – 2 000 obyvatel) je použita beze změny. Následný součet veškerých hodnot je vydělen celkovým počtem sídel nad 2 000 obyvatel. Poslední kategorie, tedy obce s méně než 2 000 obyvateli je v tabulce ponechána, ovšem pro výsledný index není použita.

Tab. č. 6: Vývoj indexu velikostní strukturalizace obcí v Moravskoslezském kraji

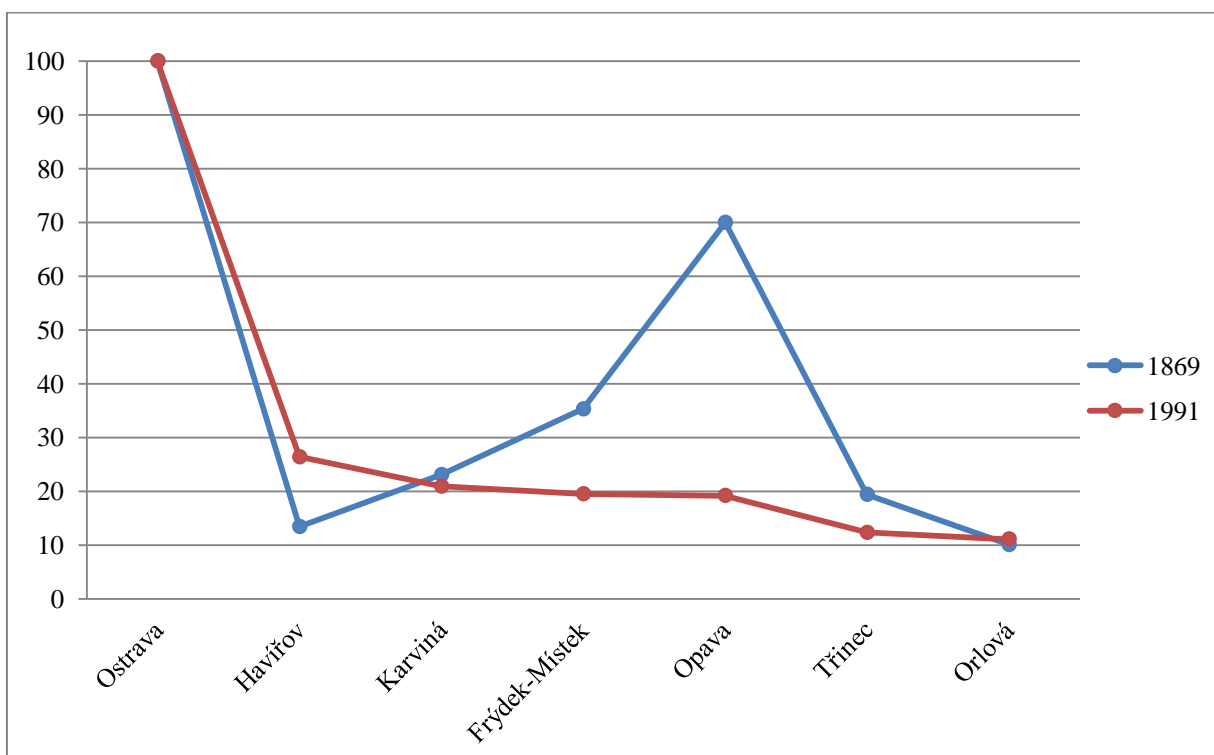
Rok	Počet sídel ve velikostní kategorii						Kumulativní součet sídel nad 2 000 obyvatel	Index velikostní strukturalizace sídel
	nad 50 000	20 000 - 49 999	10 000 - 19 999	5 000 - 9 999	2 000 - 4 999	Méně než 2 000		
1869	0	2	3	16	48	33	69	1,41
1880	1	1	4	18	52	26	76	1,43
1890	1	1	5	16	58	21	81	1,41
1900	1	3	6	16	58	18	84	1,49
1910	1	5	5	18	57	16	86	1,55
1921	1	6	4	19	54	18	84	1,58
1930	2	5	6	17	58	14	88	1,59
1950	1	5	5	13	45	33	69	1,61
1961	2	7	3	16	49	25	77	1,66
1970	4	5	5	15	45	28	74	1,76
1980	5	6	4	15	44	28	74	1,82
1991	5	7	4	14	39	33	69	1,91
2001	5	7	4	15	39	32	70	1,91
2011	5	7	3	18	38	31	71	1,92

Zdroj: ČSÚ, vlastní šetření

Z výsledné tabulky je po 2. světové válce patrný úbytek obcí s počtem obyvatel nad 2 000 spojený s vystěhováním Sudet. Výsledný index velikostní strukturalizace sídel je rostoucího charakteru, což deklaruje vliv výchozího hierarchického postavení sídel. Nejvyšších hodnot koncentrace obyvatel do měst dosáhl kraj během posledního sčítání, tedy v roce 2011. V období industrializace docházelo k největší koncentraci obyvatel do měst přímo na samém konci sledovaného období. Růst koncentrace se výrazně zpomalil na počátku 21. století, kdy dochází k novým dekoncentračním trendům, jako jsou suburbanizace a deurbanizace. V porovnání Moravskoslezského kraje s Plzeňským (Pařil 2015) a Jihočeským (Klučka 2016) krajem nabývá index u posledně jmenovaných regionů vyšších hodnot než v případě Moravskoslezského kraje. Naopak index Královéhradeckého kraje (Malý 2014) se zejména v druhé polovině 20. století velmi podobá hodnotám indexu Moravskoslezského kraje. I tak lze vytyčit několik rozdílů mezi oběma kraji. Jedním z hlavních rozdílů je zaznamenaná dekoncentrace v Královéhradeckém kraji (Malý 2014, s. 47), zatímco v Moravskoslezském kraji dochází stále k převažující pozvolné koncentraci obyvatel do měst.

Z pohledu na graf je patrný monocentrický charakter kraje kvůli jeho dominantnímu krajskému městu jak zpočátku, tak i na konci industrializace. Na počátku industrializace byla Opava druhým největším městem kraje, avšak město během období industrializace ztratilo na svém významu a nahradila ji města jiná. Podobně jako Opava i Frýdek-Místek zaznamenal propad, ovšem ne tak markantní. Mezi města, která zaznamenala nárůst, patří např. Havířov, který s počínající industrializací byl až dvacátým největším městem kraje, nicméně na konci období se Havířov stal druhým největším městem kraje.

Graf č. 7: Vývoj hierarchizace sedmi největších měst Moravskoslezského kraje v letech 1869 a 1991

Zdroj: ČSÚ, vlastní šetření

6. 2. 2 Analýza vlivu železnice na populační růst

Doprava po pozemních komunikacích a doprava lodní závisely do jisté míry na geografickém rázu krajiny, zejména splavnosti řek. Teprve až v 19. století se podařilo překonávat ve větší míře terénní nerovnosti a odpoutat se od významu vodní dopravy

(Semotanová 1998). Jednou z nejstarších dálkových cest, která procházela Českem, byla Jantarová cesta. Z její blízkosti sledovaná oblast těžila. Ostatní významné hlavní dálkové cesty se dlouhou dobu Čechám vyhýbaly kvůli hustým lesům a neprostupným pohořím. Většina cest vedla severně nebo jižně podél hranic Česka. Příchod železniční dopravy zpomalil rozvoj lodní dopravy a její význam poklesl.

V první polovině 19. století došlo k výrazné proměně dopravní sítě v Čechách díky stavbě koněpřežek a parních železnic. Samotné zavádění železniční dopravy přineslo vzrůst poptávky po železných výrobcích, uhlí, dřevu a strojních výrobcích (Hlavačka 1990). Právě stavba kolejí a budování železniční dopravy podnítily růst ekonomiky regionu. Za prvé vytvářela poptávku po výrobcích strojního a těžkého průmyslu a za druhé masová doprava zrychlila obrat kapitálu. Nová rychlá doprava umožnila a zvětšila trh, čímž narostl objem prodaného zboží, což výrazně pozměnilo geografickou strukturu hospodářství. Nutnou koncentrací obyvatel do oblastí průmyslu došlo k migračním procesům a urbanizaci. V některých západních evropských zemích byla ponechána stavba železnic soukromému sektoru, nicméně v Rakousku-Uhersku byla stavba řízena státem, který investoval do železniční dopravy nemalé prostředky.

Mezi první železnice v kraji patřila Severní dráha císaře Ferdinanda, která spojovala Vídeň s Brnem, Olomoucí a Opavou (Hlavačka 1990). Stavba první parostrojní železnice v kraji byla ze začátku doprovázena nesčetnými problémy, avšak ve chvíli, kdy byla přivedena do Ostravsko-karvinského uhelného revíru, stala se jádrem přepravy. Právě díky Severní dráze byla z Ostravy do Vídně převezena zhruba $\frac{1}{4}$ vytěženého materiálu. Tím se železnice stala klíčovou pro zásobování Vídně. Jedním z důkazů prospěšnosti železniční dopravy v období průmyslové revoluce mohou být Vítkovické železářny. Ty zaznamenaly prudký rozvoj právě díky stavbě železnice (zejména SDCF).

Mezi další významné železniční dráhy patřila Košicko-Bohumínská dráha, která spojila Olomouc s Opavou přes Bruntál a Krnov. Mimo jiné postupně vznikalo velké množství menších odboček, čímž se železniční síť zahustila a rozrůstala. Další tratí, která vznikla v druhé polovině 19. století, je železniční spojení mezi Opavou a Ostravou.

Na konci třetího čtvrtletí 19. století se v dnešním Moravskoslezském kraji nacházely tyto železnice:

- Moravsko-slezská ústřední dráha (1872; Olomouc – Krnov – Opava),
- Severní dráha císaře Ferdinanda (1847 – 1855; větev Lipník nad Bečvou – Ostrava – Opava),

- Ostravsko-frýdlantská dráha (1871; Ostrava – Frýdlant nad Ostravicí),
- Košicko-Bohumínská dráha (1869 – 1871; Bohumín – Žilina).

Mapa č. 3

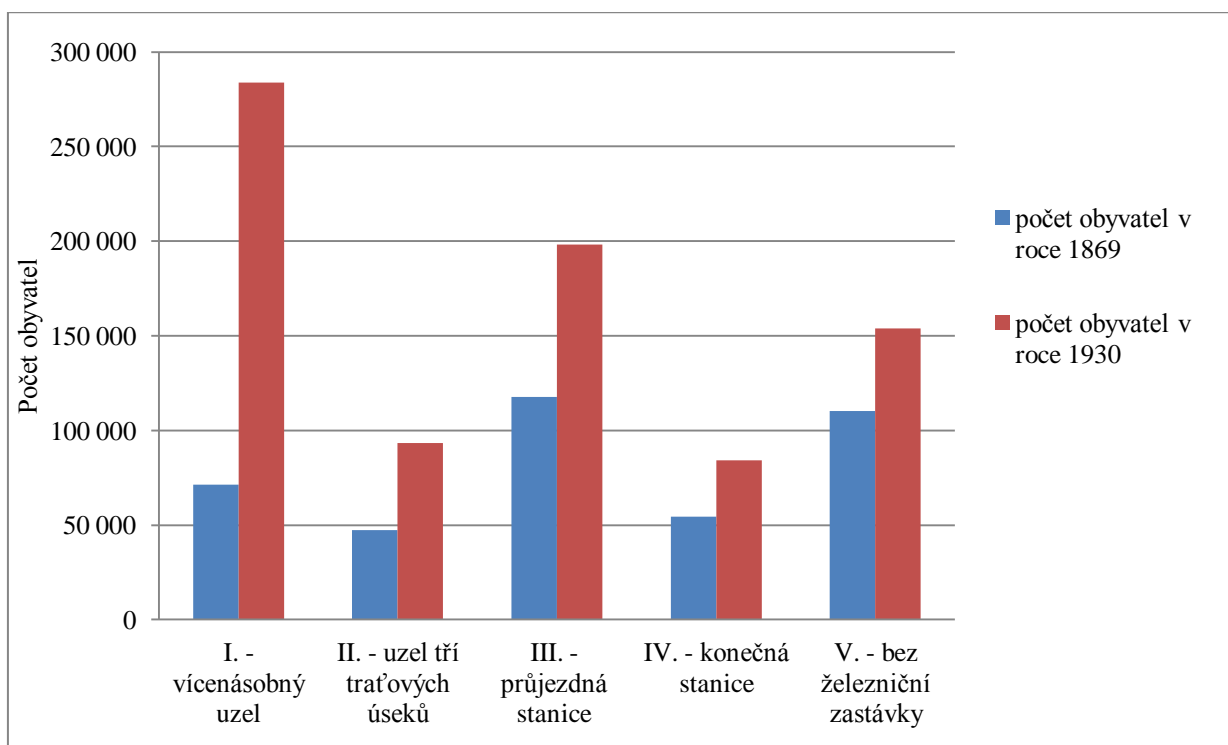

Zdroj: ČSÚ, vlastní šetření

Vhodnou metodiku pro analýzu vlivu železniční dopravy použil ve své práci Nováček (2004), který se inspiroval metodikou Auerhana (1934). Pro porovnání vlivu byly vybrány zejména dva roky. Prvním z nich je rok 1869, který je brán pro potřeby práce jako počáteční v období industrializace. Druhým je rok 1930, kdy téměř končí období vlivu železniční dopravy, jelikož nastupuje doprava silniční. Rok 1930 byl vybrán i pro vhodnou komparaci s pracemi Klučky (2016) a Pařila (2015). Definovaná metodika rozděluje obce do pěti následujících kategorií. V první kategorii jsou obsažena města, v nichž se nachází uzel o více než třech traťových úsecích. Do této kategorie spadají čtyři obce, přičemž v Opavě se nachází pětinasobný uzel. Střetávají se zde tratě č. 310, 314, 315, 316 a 318. Druhou kategorií jsou obce, ve kterých se nachází uzel tří traťových úseků. Třetí kategorií

jsou obce s průjezdnou stanicí a čtvrtou kategorií jsou obce s konečnou stanicí. Poslední kategorii tvoří obce, které na železniční dopravu nejsou napojeny.

Graf č. 8: Vývoj počtu obyvatel v letech 1869 – 1930 ve vybraných sídlech Moravskoslezského kraje podle jejich postavení v rámci železniční sítě

Zdroj: ČSÚ, vlastní šetření

Z grafu je velmi patrný vliv železniční dopravy v kraji. V obcích s více než třemi traťovými uzly rostl počet obyvatel až nebývale rychle, jelikož se počet obyvatel v již zmíněných čtyřech obcích zvýšil téměř čtyřikrát. Při detailnějším pohledu na ona čtyři města je jasně vidět dominance Ostravy. Počet obyvatel v Suchdole nad Odrou se zvýšil pouze 1,5krát, zatímco v Ostravě téměř 6krát. Ke zvýšení počtu obyvatel v krajském městě došlo zejména díky průmyslovému rozvoji kraje. Již výše jsou vypsány důvody, jako např. koncentrace obyvatel do města v souvislosti s pracovními nabídkami, díky kterým se počet obyvatel žijících v Ostravě rapidně zvýšil.

V obcích se třemi uzly traťových úseků nedošlo k tak velkému přírůstku obyvatel, nicméně to je způsobeno tím, že se v této kategorii nachází pouze 9 sídel. K největšímu přírůstku počtu obyvatel došlo v Českém Těšíně a Dětmovicích. Obě obce se nacházejí v blízkosti Ostravy a v oblasti Ostravsko-karvinského revíru. K opačné situaci došlo v obci

Třemešná, kde se počet obyvatel snížil. Třemešná se nachází v periferní oblasti Moravskoslezského kraje, nemohla tedy růst v důsledku industrializace kraje.

Tab. č. 7: Vývoj počtu obyvatel v letech 1869 – 1930 ve vybraných sídlech Moravskoslezského kraje podle jejich postavení v rámci železniční sítě

Kategorie	Počet sídel	Počet obyvatel v roce 1869	Počet obyvatel v roce 1930	Index růstu počtu obyvatel (1869 - 1930)	% průměru růstu sídel	Průměrný roční růst (%)
I. - vícenásobný uzel	4	71 287	283 749	398,0	196,1	3,2
II. - uzel tří traťových úseků	9	47 277	93 344	197,4	97,3	1,6
III. - průjezdná stanice	35	117 641	198 310	168,6	83,0	1,4
IV. - konečná stanice	9	54 273	84 288	155,3	76,5	1,3
V. - bez železniční zastávky	45	110 239	153 838	139,5	68,7	1,1
Vybrané obce celkem	102	400 717	813 529	203,0	100,0	1,6

Zdroj: ČSÚ, vlastní šetření

Pokud porovnáme index růstu počtu obyvatel, pak i v této kategorii je vidět přírůstek obyvatel díky blízkosti železničních tratí. Při pohledu na ukazatel indexu růstu počtu obyvatel je patrný jeho nejnižší růst zejména v obcích, které nedisponují železnicemi. Právě v těchto obcích byl průměrný roční růst pouze 1,1 %, přičemž průměrný roční růst všech vybraných obcí byl 1,6 %. Při porovnání indexu růstu počtu obyvatel a všech pěti kategorií je zřetelný trend, v němž s rostoucím počtem uzlů roste i počet obyvatel. Tím pádem dochází i ke zvyšování procentuálního poměru růstu sídel. K nadprůměrnému ročnímu růstu počtu obyvatel docházelo jen v první kategorii, nicméně i zde platí dominantní postavení krajského města.

Období industrializace a s ní spojený příchod železniční dopravy kraje výrazně pozměnily sídelní strukturu a počet obyvatel v kraji. V obcích napojených na železnice došlo k nárůstu počtu obyvatel zejména díky průmyslovým aktivitám, jako byla těžba uhlí a strojná a těžký průmysl.

6. 2. 3 Analýza vlivu administrativní funkce na populační růst

Vývoj administrativního členění Česka si prošel několika významnými etapami. Za vlády Marie Terezie byla vydána reforma krajské správy, která rozdělila Čechy do 17, Moravu do 6 a Slezsko na 2 kraje. Josef II. dal později impuls ke vzniku krajských úřadů. Do roku 1848 na území dnešního Česka fungovala tzv. patrimoniální správa (Hofmann, Svobodová, Věžník 2013), která dělila zemi na již zmíněné kraje, jež byly dále členěny na panství. Díky reformě z roku 1850 vznikly politické okresy, které fungovaly jako základní článek státní správy. Do té doby bylo Česko rozděleno do 24 krajů, přičemž oblast dnešního Moravskoslezského kraje byla rozdělena do tří krajů, a to Hranice, Opava a Těšín (Szczyrba 2017). Poté byly kraje opět rušeny a rostla administrativní funkce nižších jednotek, tedy soudních okresů, které se zároveň stávaly okresy politickými. V letech 1850 – 1855 fungovaly na území Moravy dva kraje (Olomoucký a Brněnský), které se dále členily na 25 politických okresů. Ve Slezsku to pak byl kraj Slezsko, který se členil na 7 politických okresů. Díky reformě z roku 1867 došlo k dočasnému rozdělení země Moravské na Moravskou a Slezskou a veškeré kraje byly zrušeny. Zejména v důsledku migrace obyvatel se zvýšil následně i počet okresů v zemi.

Po vzniku Československa bylo nutné změnit administrativní členění země. Jako vhodný model se jevil rakouský systém územní veřejné správy, který rozčlenil ČSR na 3 země a 141 politických okresů. Po druhé světové válce byly země a veškeré soudní okresy zrušeny, neboť oblast soudních okresů byla totožná s okresy politickými. V této době se Česko členilo na 13 krajů a hlavní město Prahu. V letech 1949 – 1960 byla většina území dnešního Moravskoslezského kraje součástí kraje Ostravského, malá severozápadní část patřila ke kraji Olomouckému a drobné oblasti na jihozápadě i do Zlínského kraje. Změna administrativního členění z roku 1960 zavedla byrokratický socialismus a snažila se centralizovat moc tím, že pokračovala ve slučování obcí i krajů. Z původních 13, resp. 14 krajů bylo zřízeno pouze 7 krajů + oblast hlavního města. Také původních 179 politických okresů bylo sloučeno do 76 okresních jednotek. Na území dnešního Moravskoslezského kraje se nacházel Severomoravský kraj, který celkově čítal 10 okresů. Pokud porovnáme tehdejší Severomoravský kraj se současnými kraji, je patrné, že původní kraj zasahoval i do dnešních sousedních celků (Olomouckého, Zlínského a Jihomoravského kraje). Severomoravský kraj byl vymezen 11 okresy (Bruntál, Frýdek-Místek, Jeseník, Karviná, Nový Jičín, Ostrava, Olomouc, Opava Přerov, Šumperk a Vsetín).

Po změně režimu bylo nutno nevhodný centralizovaný systém nahradit. Na počátku 90. let 20. století byly zrušeny krajské národní výbory a došlo k obnovení samosprávy obcí. V roce 1997 dochází k vytvoření vyšších územních samosprávných celků, tedy nových krajů, jejichž počet byl stanoven na 14. Jedním z nových krajů byl i dnešní Moravskoslezský kraj (Semotanová 2013).

Tab. č. 8: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných obcích Moravskoslezského kraje podle jejich administrativní funkce v letech 1869 – 1950

Kategorie	Počet sídel	Počet obyvatel v roce 1869	Počet obyvatel v roce 1950	Index růstu 1869 - 1950 (1869 = 100)	Podíl průměrného téma růstu (%)	Průměrný roční růst (%)
I. - krajská sídla (do roku 1918)	1	27 011	40 663	150,54	83,31	0,62
III: - sídla středních okresů (bez krajských měst)	10	117 305	359 856	306,77	169,77	2,55
IV. sídla malých (soudních) okresů	14	69 907	67 514	96,58	53,45	-0,04
V. - sídla bez administrativní funkce	77	186 494	256 063	137,30	75,98	0,46
Vybrané obce celkem	102	400 717	724 096	180,70	100,00	1,00

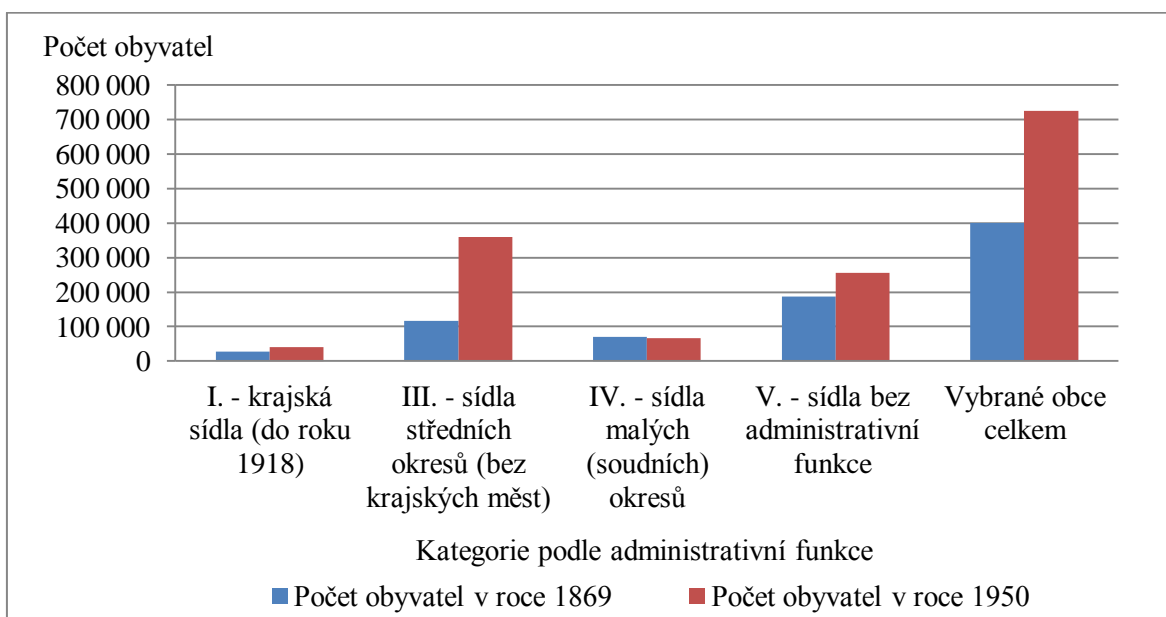
Zdroj: ČSÚ, vlastní šetření

Analýza vlivu administrativního členění na vývoj počtu obyvatel je ohraničena počátečním rokem industrializace (pro potřeby práce rok 1869) a ukončena rokem 2011. Ač je analýza začleněna do kapitoly industriálního období, přesahuje až do období postindustrializace. Celková analýza je rozčleněna do čtyř zkoumaných období (1869 – 1950, 1950 – 1961, 1961 – 2001, 2001 – 2011). Vybrané obce jsou rozděleny do pěti kategorií podle administrativní funkce. První kategorií je krajské město, přičemž po dlouhou dobu byla krajským městem zkoumaného území Opava.

Graf vývoje počtu obyvatel zobrazuje vzestupný trend u všech kategorií s výjimkou čtvrté, kde nastal úbytek počtu obyvatel. Nejmenší přírůstek byl zaznamenán u první kategorie, kam spadají krajská sídla, v tomto případě tedy město Opava. Ta si neudržela svůj ráz po druhé světové válce, kdy bylo město poničeno a nefungovala ani jedna továrna.

Dalším problémem bylo odsunutí německého obyvatelstva, čímž Opava výrazně ztratila. U druhé kategorie je přírůstek markantní, největší ze všech kategorií. To je způsobeno zejména tím, že sem spadá dnešní krajské město Ostrava, kde se počet obyvatel zvýšil téměř šestkrát.

Graf č. 9: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných obcích Moravskoslezského kraje podle jejich administrativní funkce v letech 1869 – 1950

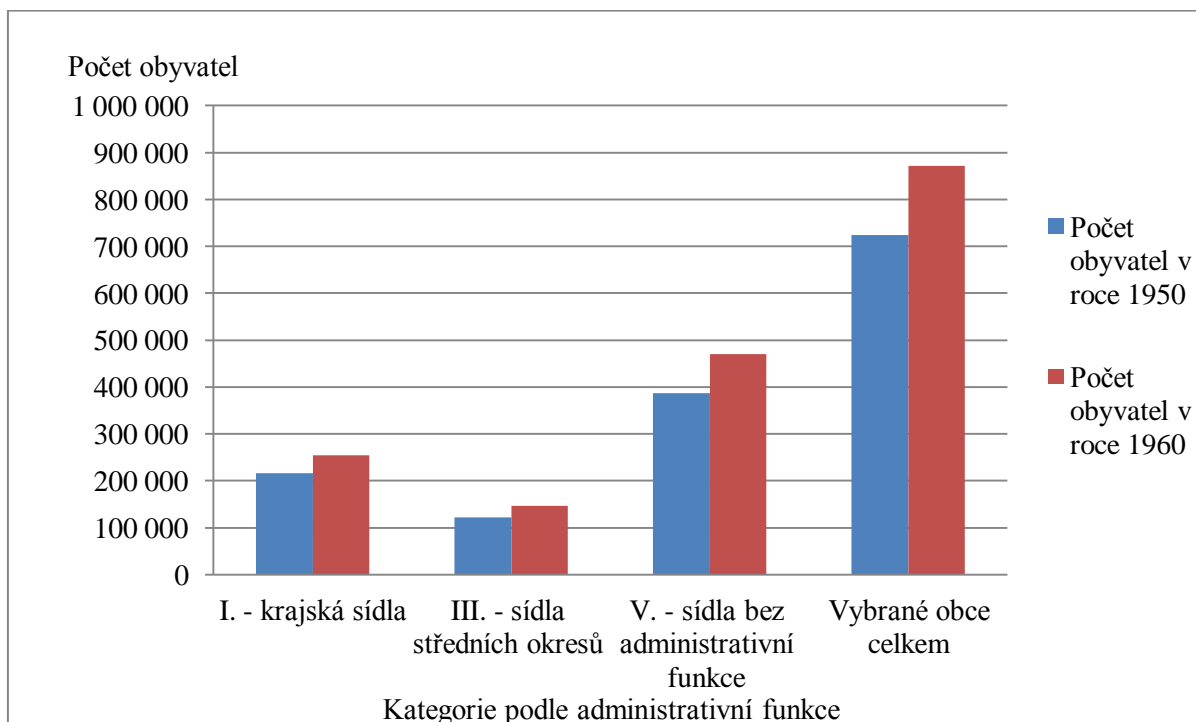
Zdroj: ČSÚ, vlastní šetření

Tab. č. 9: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných obcích Moravskoslezského kraje podle jejich administrativní funkce v letech 1950 – 1961

Kategorie	Počet sídel	Počet obyvatel v roce 1950	Počet obyvatel v roce 1960	Index růstu 1950 - 1961 (1950 = 100)	Podíl průměrného téma růstu (%)	Průměrný roční růst (%)
I. - krajská sídla	1	215 791	254 297	117,84	97,90	1,78
III. - sídla středních okresů	10	121 712	146 945	120,73	100,30	2,07
V. - sídla bez administrativní funkce	91	386 593	470 357	121,67	101,08	2,17
Vybrané obce celkem	102	724 096	871 599	120,37	100,00	2,04

Zdroj: ČSÚ, vlastní šetření

Graf č. 10: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných obcích Moravskoslezského kraje podle jejich administrativní funkce v letech 1950 – 1961

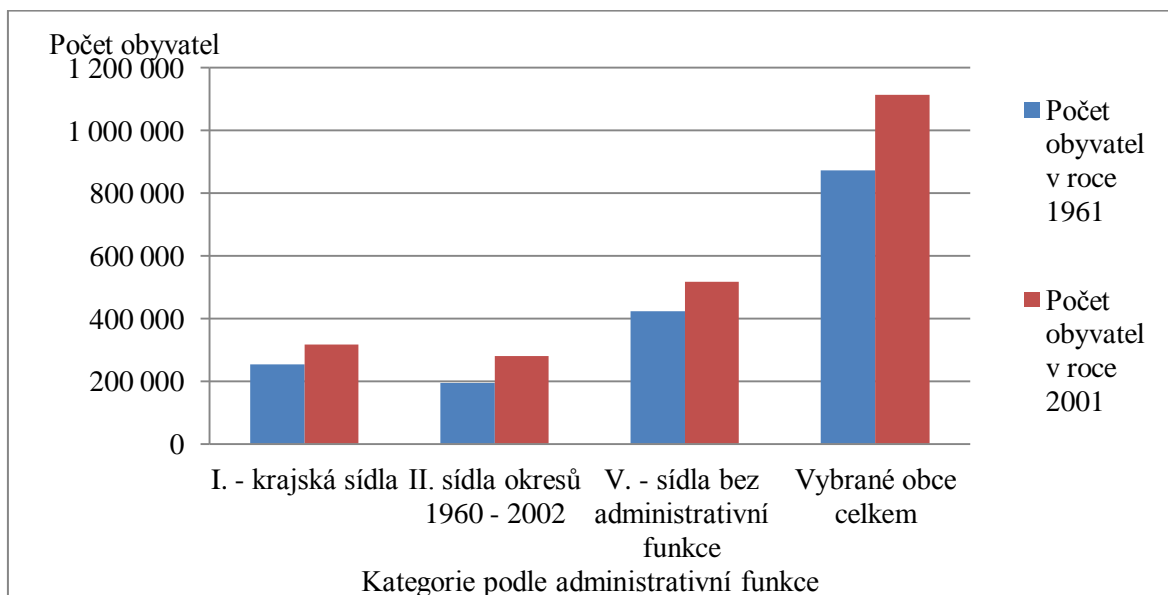

Zdroj: ČSÚ, vlastní šetření

Druhou sledovanou etapou je jedenáctiletý interval mezi léty 1950 – 1961. V tomto období je vidět růst počtu obyvatel ve všech zkoumaných kategoriích. Nejvyššího růstu dosáhla sídla bez jakékoliv administrativní funkce, nicméně rozdíl mezi III. a V. kategorií je naprosto minimální. V tomto období již byla Ostrava krajským městem, proto je obsažena v I. kategorii. I v případě hlavního města je vidět celkový přírůstek počtu obyvatel, který během jedenácti let narostl o téměř 18 %.

Další sledovanou etapou je období let 1961 – 2001. Jedná se již o etapu, která přesahuje období industrializace, i přesto však byla zařazena do této kapitoly. Z grafu č. 11 je patrné, že největší celkový přírůstek nastal v obcích s žádnou administrativní funkcí. Naopak v obcích, které mají krajskou nebo okresní funkci, byl podle absolutních čísel přírůstek menší. Ovšem při pohledu na tabulku č. 11, která popisuje i relativní čísla, je jasné, že největší index růstu nastal ve II. kategorii, která pojímá okresní sídla. I první kategorie (Ostrava) z pohledu indexu růstu vykazuje větší přírůstek než sídla bez administrativní funkce.

Graf č. 11: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných obcích Moravskoslezského kraje podle jejich administrativní funkce v letech 1961 – 2001

Zdroj: ČSÚ, vlastní šetření

Tab. č. 10: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných obcích Moravskoslezského kraje podle jejich administrativní funkce v letech 1961 – 2001

Kategorie	Počet sídel	Počet obyvatel v roce 1961	Počet obyvatel v roce 2001	Index růstu 1961 - 2001 (1961 = 100)	Podíl průměrného téma růstu (%)	Průměrný roční růst (%)
I. - krajská sídla	1	254 297	316 744	124,56	97,49	0,61
II. sídla okresů 1960 - 2002	10	195 036	279 215	143,16	112,05	1,08
V. - sídla bez administrativní funkce	91	422 266	517 612	122,58	95,94	0,56
Vybrané obce celkem	102	871 599	1 113 571	127,76	100,00	0,69

Zdroj: ČSÚ, vlastní šetření

Poslední sledovaná etapa již úplně přesahuje období industrializace, nicméně aby byla celková analýza kompletní, byla zahrnuta i do této kapitoly. Posledním obdobím, které sleduje populační změny, jsou roky 2001 – 2011.

Tab. č. 11: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných obcích Moravskoslezského kraje podle jejich administrativní funkce v letech 2001 – 2011

Kategorie	Počet sídel	Počet obyvatel v roce 2001	Počet obyvatel v roce 2011	Index růstu 2001 - 2011 (2001 = 100)	Podíl průměrného téma růstu (%)	Průměrný roční růst (%)
I. - krajské sídlo	1	316 744	296 224	93,52	99,45	-0,65
II. - sídla ORP (bez Ostravy)	21	568 330	521 987	91,85	97,66	-0,82
IV. sídla s pověřeným obecním úřadem	8	45 274	42 564	94,01	99,97	-0,60
V. - sídla bez administrativní funkce	72	183 223	186 464	101,77	108,21	0,18
Vybrané obce celkem	102	1 113 571	1 047 239	94,04	100,00	-0,60

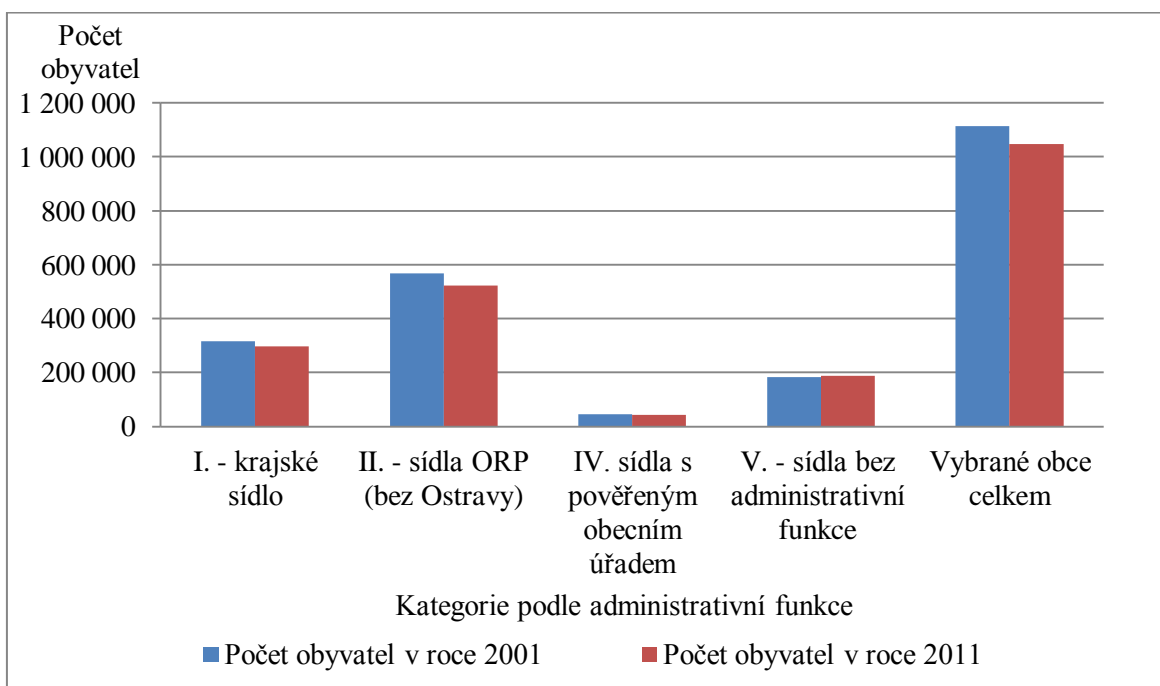
Zdroj: ČSÚ, vlastní šetření

Do tohoto období spadají čtyři kategorie, a to krajské sídlo, sídla obcí s rozšířenou působností, sídla s pověřeným obecním úřadem a sídla bez jakékoliv administrativní funkce. Během posledního sledovaného období došlo v kraji ke snížení počtu obyvatel nebo jen k minimálnímu nárůstu. Obecně lze říci, že v tomto období platilo, že čím byla vyšší administrativní funkce, tím větší úbytek počtu obyvatel nastal. Výjimkou je jen krajské město, které ale v celkovém součtu také ztratilo. Vysoké migrační saldo v kraji je dlouhodobým trendem, který se projevuje obzvlášť na Ostravsku. Období industrializace je spojeno se silnou koncentrací obyvatel do jádrových oblastí, čímž dochází k nárůstu prostorové mobility. V období postindustrializace dochází také k prostorové mobilitě, nicméně v tomto případě se jedná o obousměrný proces (jádro – jeho zázemí). Výrazná je také migrace obyvatel do aglomerací. V Moravskoslezském kraji je dominantní vnitrokrajská migrace.

Co se týče II. kategorie, tedy obcí s rozšířenou působností, i zde došlo k úbytku počtu obyvatel, který je ze všech kategorií největší. Příkladem mohou být ORP Rýmařov nebo Bruntál, pro které jsou přitažlivými cíli Olomouc nebo Hlavní město Praha. Dalším příkladem mohou být ORP, které se nacházejí na pomyslné polovině vzdálenosti mezi

Ostravou a Olomoucí. Mezi takové obce patří Nový Jičín, Odry nebo Frenštát pod Radhoštěm. Dalším faktorem, který se projevuje negativně na indexu růstu sledovaného období, je záporné migrační saldo statutárních měst. Zejména na počátku 21. století ztratila statutární města až několik tisíc obyvatel. Problém je také věk migrujících, jelikož se jedná o migraci obyvatel především produktivního věku (zejména 25 – 35 let). Havířov, dříve označovaný jako „město mladých“, je dnes spíš městem seniorů a sociálně slabších. Jediný přírůstek je zaznamenán v obcích bez administrativní funkce, ovšem i zde se jedná v celkovém součtu pouze o 1,8 % přírůstek.

Graf č. 12: : Vývoj počtu obyvatel ve vybraných obcích Moravskoslezského kraje podle jejich administrativní funkce v letech 2001 – 2011

Zdroj: ČSÚ, vlastní šetření

6.3 Postindustriální období

Posledním sledovaným obdobím je postindustriální fáze, která je pro potřeby práce vymezena roky 1991 až 2011. Těsně před počátkem postindustriální fáze došlo v Čechách k výraznému zlomu v novodobých dějinách, a to k Sametové revoluci. Ta s sebou přinesla závažné změny, které byly významnou složkou proměny celé české společnosti. Snížení

počtu obyvatel zaměstnaných v zemědělství či průmyslu bylo pouze jedním z mnoha faktorů, které konec socialismu v Čechách provázely. Rovněž se po téměř půl století restrukturalizování ekonomiky objevila nezaměstnanost obyvatelstva. Snížení počtu pracovních míst vedlo ke snížení počtu zaměstnaných důchodců a žen (Horská, Maur a kol. 1996). Pro industrializaci je typické zvyšování koncentrace obyvatel v okolí jádra průmyslu. V Moravskoslezském kraji bylo takovým jádrem město Ostrava. Pracovní příležitosti díky těžbě uhlí a přidruženému průmyslu zvedaly hustotu zalidnění. I dnes se nachází nejvyšší hustota zalidnění v této oblasti, avšak deindustrializace začíná koncentraci obyvatel snižovat.

Populační vývoj na přelomu 20. a 21. století byl ovlivněn kolísavou úrovní porodnosti od konce 40. let až do 70. let 20. století. Sametová revoluce s sebou také přinesla rapidní pokles úrovně porodnosti. Očekávaná sekundární vlna zvyšující se porodnosti ze 70. let se v 90. letech nedostavila a její opožděný nástup lze pozorovat až na začátku 21. století (Bartoňová 2010). Již od počátku sledovaného období postindustriální fáze si nelze nevšimnout zvyšujícího se průměrného věku obyvatel České republiky. Na začátku sledovaného období byl průměrný věk v Česku 36 let, v roce 2008 už to bylo 40,5 roků. Tento vývoj věkového složení byl nejvíce poznamenán poklesem počtu narozených dětí v letech 1994 – 1996. Velmi podobná situace nastává i v Moravskoslezském kraji, který rovněž stárne. Hlavní příčinou negativního stárnutí obyvatelstva a jeho úbytku je snižující se porodnost a prodlužování střední délky života. To má za následek zvyšování podílu starých osob v populaci, které s sebou nese i rostoucí nároky na systém důchodového pojištění. Nicméně nelze lokalizovat výraznou koncentraci obcí s vysokým podílem starší vrstvy obyvatel, protože trend platí pro celý kraj rovnoměrně.

Počátek 21. století s sebou také přinesl změnu pohledu na migraci. Z původní emigrační země (zejména 90. léta 20. století) se Česko stalo zemí imigrační. Avšak některé okresy Moravskoslezského kraje nadále bojují s úbytkem obyvatelstva v důsledku vystěhování. Mezi takové patří okres Karviná, kde dochází k vystěhování obyvatel v produktivním věku.

Po listopadu 1989 došlo ke změně politického uspořádání, v jejímž rámci demokracie nahradila původní totalitní stát. Díky tomu muselo dojít k ekonomické transformaci na tržní hospodářství. Veškeré změny, které doprovázely transformaci hospodářství, s sebou přinášely i sociální diferenciaci. Střední délka života při narození

výrazně rostla, naopak klesala úroveň plodnosti. To s sebou nese i přirozený úbytek obyvatelstva.

Mapa č. 4 rozčleňuje zkoumané území do tří kategorií, které více či méně potvrzují výše zmíněná tvrzení. První kategorií jsou výrazně ztrátové regiony, kde relativní hustota zalidnění v roce 2011 ubyla o více než 11 % oproti roku 1991. Mezi takovéto mikroregiony patří Rýmařov, který byl na počátku industrializace šestým nelidnatějším městem. V období postindustrializace se však Rýmařov potýká s vysídlením z důvodů migrace a se zvyšováním průměrného věku obyvatel. Nejčastějším cílem migrace mimo Moravskoslezský kraj je Olomouc, která se nachází necelých 50 km od obce. Podle předpokladů Hrušky (2012) bude vysídlování ORP pokračovat vzhledem k nezměněnému reprodukčnímu chování obyvatelstva. Obyvatelé také budou stárnout vlivem klesající úrovně porodnosti. Dalším problémem periferní oblasti Rýmařovska je i vysoká míra nezaměstnanosti, která se v roce 2011 pohybovala okolo 14 %. Míra dlouhodobé nezaměstnanosti ORP se ustálila nad hranicí 6 %. S problémem nezaměstnanosti se potýkají i okolní periferní ORP, jako je Bruntál a Krnov. Se zvýšenou mírou nezaměstnanosti dochází i ke zvýšení výplat dávek hmotné nouze, což ekonomicky zatěžuje celý kraj.

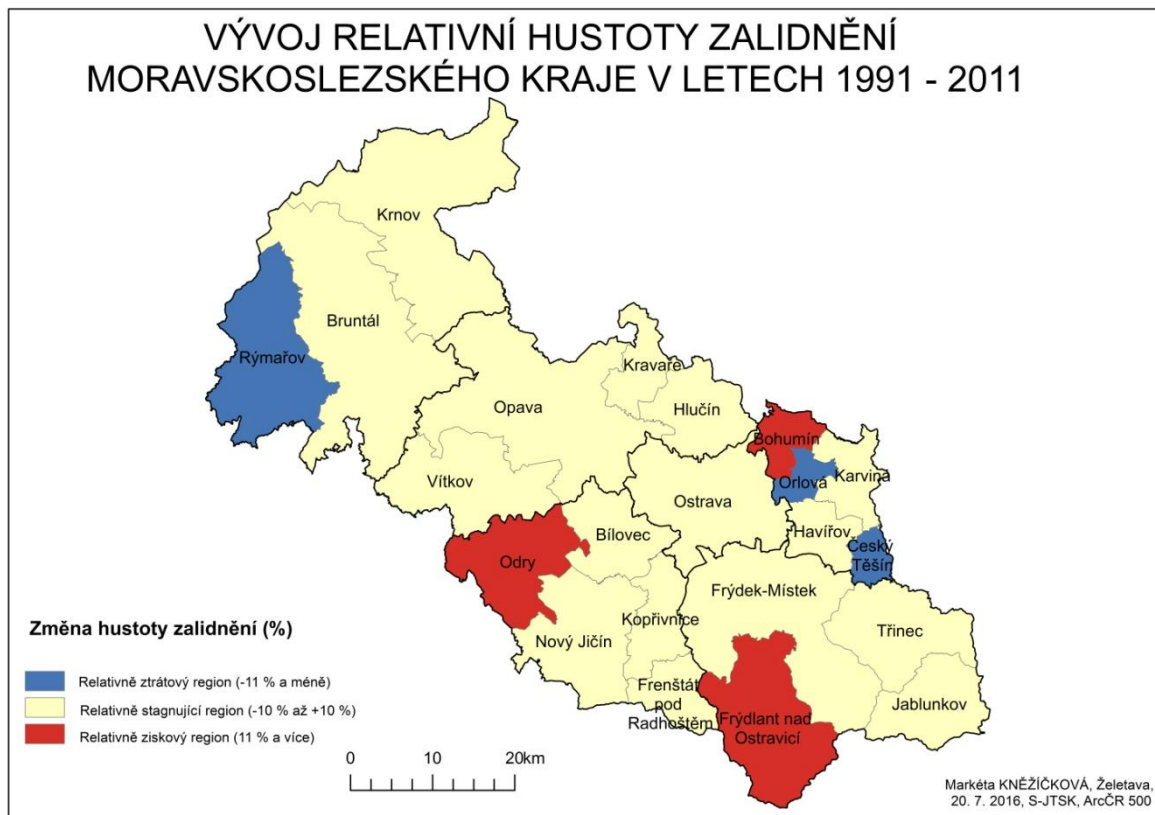
Druhou obcí v kategorii ztrátových mikroregionů je Orlová, která tvoří užší ekonomické jádro kraje. I přesto zde dochází ke snížení hustoty zalidnění. I toto ORP se podobně jako Rýmařov potýká s úbytkem obyvatel v důsledku stárnutí. Ještě v roce 2010 zde žilo 11 % obyvatel ve věku nad 65 let. Podle prognóz to v roce 2030 bude až 21 % obyvatel. I v Orlové přetrvává vysoká míra nezaměstnanosti, která se v roce 2011 pohybovala okolo 14 %. Posledním ztrátovým regionem je Český Těšín, u kterého lze sledovat stejné důvody jako u Rýmařova nebo Orlové.

Většina mikroregionů stejně jako velká část ostravské aglomerace spadá do stagnujících regionů. Celý kraj se podobně jako Česká republika potýká se stárnutím obyvatelstva, zvýšení počtu starších osob v populaci je doprovázeno i úbytkem počtu dětí. Veškerá města v kraji nad 10 000 obyvatel ztrácejí své obyvatelstvo. Z celé kategorie stagnujících ORP je na tom nejhůře Bruntál, který se nachází na severozápadě kraje. Jedná se o periferní region, který je pro kraj důležitý zejména z pohledu cestovního ruchu. Po Rýmařovsku a Vítkovsku se zde nachází nejnižší hustota zalidnění a i pro tento region platí, že obyvatelé ve velké míře migrují mimo kraj. Nejčastějšími destinacemi jsou Praha nebo Olomouc. Dříve mělo Bruntálsko jednu z nejvyšších porodností kraje, ovšem díky

odlivu obyvatelstva míra porodnosti klesá, čímž dochází ke stárnutí obyvatelstva v mikroregionu. Obecně lze říci, že nejvyšší míra nezaměstnanosti se vyskytuje v periferní oblasti na severozápadě kraje. Právě do této oblasti spadá i ORP Bruntál, kde se nachází mnoho obcí s mírou nezaměstnanosti vyšší než 20 %. Vážným problémem nejen ORP Bruntál, ale i celého kraje je dlouhodobá míra nezaměstnanosti. Dalším výrazným negativem je míra vysokoškolsky vzdělaných obyvatel, která je v některých obcích na Bruntálsku nižší než 2,5 %. Z pohledu vývoje relativní hustoty zalidnění je na tom po Bruntále nejhůře ORP Karviná. I zde dochází i úbytku obyvatel vlivem migrace, a to opět zejména obyvatel v produktivním věku. Ze stagnujících regionů má nejlepší výchozí pozici ORP Kravaře. Hustota zalidnění se snížila jen nepatrně a stále se pohybuje nad 200 obyvateli/km².

Třetím intervalem jsou mikroregiony, které jsou ziskové. Mezi takové patří pouze Odry, Frýdlant nad Ostravicí a Bohumín. K nejvyššímu nárůstu hustoty zalidnění došlo v ORP Odry, nicméně při detailnějším pohledu se stále jedná jak v případě Oder, tak i Frýdlantu nad Ostravicí o ORP s nejnižší hustotou zalidnění v kraji.

Mapa č. 4

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

6.4 Dynamika vývoje sídelního systému

Předchozí kapitoly hodnotily vývoj počtu obyvatel z pohledu mnoha faktorů, z nichž jako nejvýznamnější se jeví faktor rozvoje železniční sítě. Dopad administrativního členění se projevuje pozitivně na růstu počtu obyvatel obcí, avšak i zde se lze pozorovat několik odchylek. Co se týče hierarchického postavení měst, některá města svůj potenciál v předindustriálním období nenaplnila. Příkladem může být Opava, která se v předindustrializaci mohla rovnat Ostravě a v lecčem ji i předběhnout. Rozdíl v počtu obyvatel na začátku industrializace byl zhruba 11 500 ve prospěch Ostravy, nicméně na konci industrializace (tj. v roce 1991) činil rozdíl už více než 260 000 obyvatel. Propad Opavy je zřetelně vidět na grafu č. 7. Vhodným příkladem města, které naopak naplnilo svůj předindustriální potenciál, je Karviná nebo Orlová.

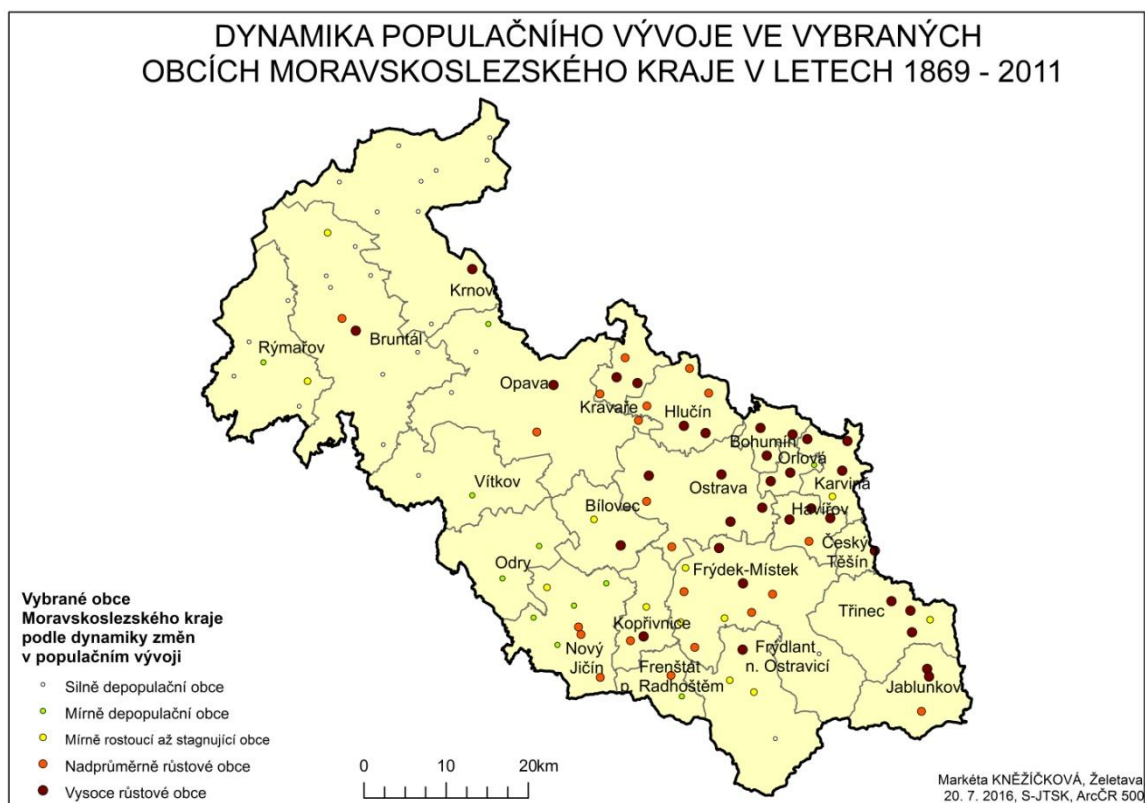
Počet obyvatel ve vybraném vzorku vzrostl téměř 2,6krát. Oproti tomu počet obyvatel v obcích, které součástí vybraného vzorku nebyly, zůstal téměř totožný (úbytek 5 000 obyvatel). Celkový počet obyvatel se mezi roky 1869 a 2011 zdvojnásobil. Veškeré obce vybraného vzorku Moravskoslezského kraje jsou rozděleny do pěti kategorií podle dynamiky změn. V první kategorii jsou zastoupena sídla s trendem silně depopulačním, do druhé kategorie spadají obce středně depopulačního rázu. Mírně depopulační až stagnující obce jsou obsaženy ve třetí kategorii. Růstové obce jsou rozděleny do dvou kategorií, a to na nadprůměrně růstové a vysoce růstové.

Kategorie vysoce růstových obcí obsahuje sídla bývalých okresů, sídla dnešních ORP, krajské město i ostatní menší sídla. Do této kategorie spadá celkem 33 obcí. Největšího růstu dosáhlo město Havířov, kde počet obyvatel rostl zejména díky těžbě uhlí a na ni vázanému těžkému a strojímu průmyslu, a to o 93 %. V obci v roce 2011 žilo až 15krát více obyvatel než v roce 1869. Hned v závěsu za Havířovem se nejvíce rozrostlo dnešní krajské město Ostrava. Zde se zvýšil počet obyvatel o 87 % z velmi podobných důvodů, jako tomu bylo v případě Havířova. Industriální procesy spojené s těžbou černého uhlí a těžebním průmyslem podnítily hospodářský růst města. Dalším významným faktorem bylo napojení na železniční dráhu a v současné době dostavba dálnice D1. Nicméně v Ostravě se zvýšil počet obyvatel pouze 8krát z původních 39 000 obyvatel před industrializací na téměř 300 000 obyvatel v roce 2011. Nejvyššího počtu obyvatel dosáhla Ostrava v roce 1991, kdy zde žilo téměř 330 000 obyvatel. Momentálně dochází k úbytku počtu obyvatel, jak díky stárnutí populace, tak i díky migraci zejména do Frýdku-Místku.

Proces koncentrace obyvatel do dnešního krajského města probíhal zejména v počátcích industrializace (1869 – 1980). Nově nastupující proces deindustrializace, který je úzce spojen se suburbanizací, způsobuje nový průběh formování území Ostravy a jejího zázemí. Ke stejnému procentuelnímu přírůstku (tedy 87 %) došlo i ve městě Orlová, které těžilo ze zvyšování koncentrace lidí v okolí Ostravy taktéž v období industrializace. Dalšími průmyslovými městy, která stojí za zmínku v souvislosti s výrazným zvýšením počtu obyvatel, jsou města Karviná, Kopřivnice nebo Třinec. Karviná vždy spadala do oblasti s koncentrací průmyslu, zejména těžby uhlí a na ni vázaná další výrobní odvětví. Rozvoj průmyslu ve městě byl doprovázen růstem počtu obyvatel, který se zvyšoval s objemem vytěženého uhlí. Svého maxima v počtu obyvatel dosáhla Karviná v roce 1970, kdy zde žilo bezmála 80 000 obyvatel. Úbytek počtu obyvatel tedy logicky nastal v období útlumu těžby, kdy počet obyvatel klesl téměř o 20 000 a město se momentálně potýká s nezaměstnaností. V Kopřivnici se zvýšil počet obyvatel o 86 % během zkoumaného období. Nejvíce obyvatel zde žilo na konci industrializace, od té doby dochází rovněž k úbytku. Významným zaměstnavatelem je automobilka Tatra, která je druhou nejstarší existující automobilkou na světě a zaměstnává více než 1 000 osob. Poslední výrazná změna nastala u Třince, kde se zvýšil počet obyvatel o 79 %. Obdobně jako v Kopřivnici i zde žilo nejvíce obyvatel v roce 1991. Ač v postindustriálním období dochází v hojně míře k odklonu od průmyslu a příklonu k terciárnímu sektoru, v Třinci hraje hutnický průmysl i nyní důležitou roli v životě města i regionu. Mezi významné zaměstnavatele patří Třinecké železárny, a. s., které zaměstnávají téměř 6 000 osob. Železárny se specializují na metalurgii, resp. na výrobu ocelových výrobků. Zajímavé je, že i v periferních oblastech kraje, tedy v obcích Bruntál nebo Krnov, došlo k vysokému růstu počtu obyvatel.

Druhou kategorií jsou nadprůměrně růstové obce, kam spadá také 23 sídel – jedná se o obce, které rostly nadprůměrně rychle (tj. v rozmezí 49 – 25 % růst počtu obyvatel). Při pohledu na mapu je patrná koncentrace takovýchto obcí v okolí průmyslového jádra kraje. Mezi sídly druhé kategorie se nacházejí tři obce s rozšířenou působností, kterými jsou Kravaře, Frenštát pod Radhoštěm a Nový Jičín. Největšího populačního růstu z právě jmenovaných dosáhl Nový Jičín, kde se zvýšil počet obyvatel o 47 %. Ve Frenštátě pod Radhoštěm růst počtu obyvatel činil 40 % a v Kravařích 31 %. Kromě Frenštátu pod Radhoštěm a Nového Jičina se jedná o obce, jejichž počet obyvatel není vyšší než 10 000.

Mapa č. 5

Zdroj: Vlastní zpracování, ČSÚ

Třetí skupina zahrnuje sídla, která rostla jen velmi mírně, nebo dokonce stagnovala. Jejich nárůst je menší než 25 %, nicméně počet obyvatel v roce 2011 oproti počátečnímu roku 1869 se nezmenšil. Do této kategorie spadá celkem deset sídel, přičemž i zde platí, že počet obyvatel v obci nepřesahoval 10 000 obyvatel. Nejlidnatější obcí je Bílovec, který měl na počátku industrializace téměř 6 500 obyvatel a v roce 2011 skoro 7 400 obyvatel. Jedná o obec s rozšířenou působností, jež je sice napojena na železniční síť, nicméně se jedná o konečnou stanici úseku č. 279 ze Studénky do Bílovce. (Na tomto místě lze nyní zmínit i fakt, že uvedená trať č. 279 je napojena na trať č. 270, jež byla součástí Severní dráhy císaře Ferdinanda.) Největší růst v této kategorii zaznamenala obec Ostravice, kde se zvýšil počet obyvatel o 22 %. Nejnižšího přírůstku v kategorii dosáhlo Vrbno pod Pradědem, které se nachází v periferní oblasti, tedy na severu kraje.

Čtvrtou kategorií jsou obce, které mírně ztratily ze své celkové populace. Do této kategorie spadá celkem 11 obcí. Nejvýraznější z nich je Rýmařov, který je zároveň obcí s rozšířenou působností. Rýmařov přišel o nejvíce obyvatel po druhé světové válce, kdy došlo k odsunu německého obyvatelstva. Obec v té době ztratila téměř třetinu veškerého

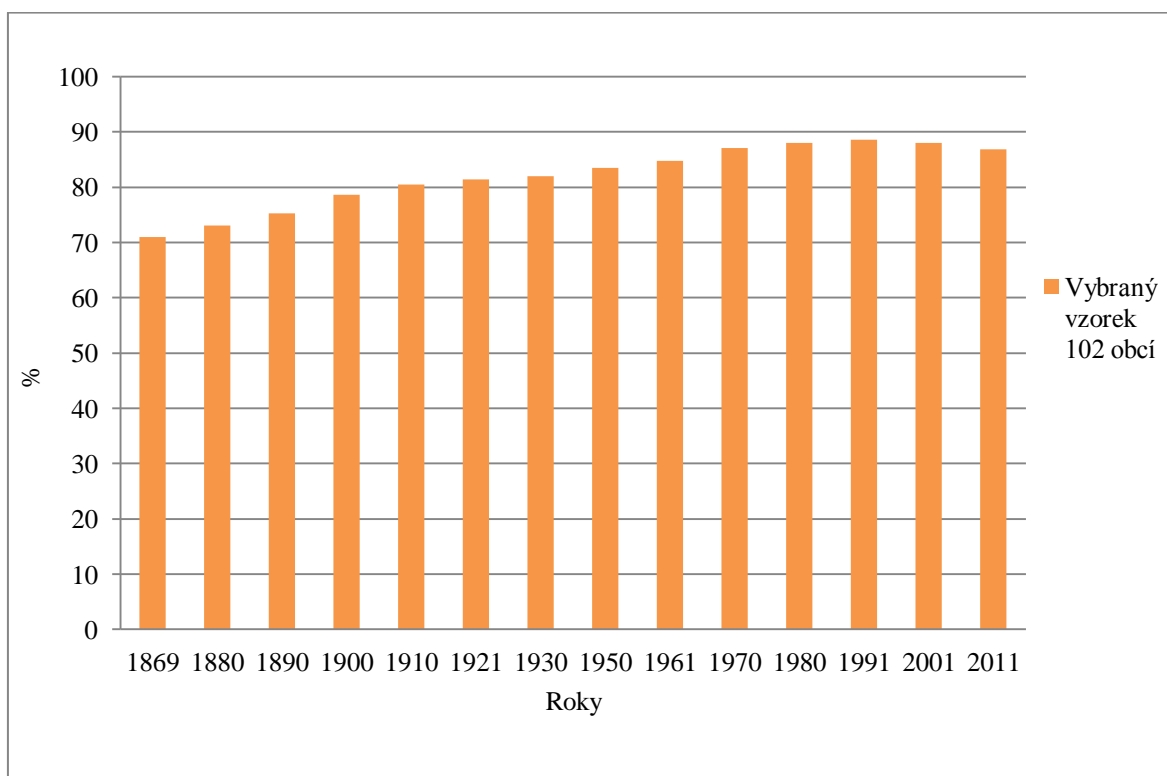

obyvatelstva. V letech 1950 – 1991 docházelo k růstu počtu obyvatel, ovšem ten se zastavil na počátku 21. století. Momentálně se obec vyrovnává se snižováním počtu obyvatel z důvodů záporného migračního salda. Rýmařov je dokonce nejztrátovější obcí s rozšířenou působností. Zajímavý je také případ Doubravy, kde ve sledovaném období činil úbytek počtu obyvatel výrazných 45 %, a to i přes skutečnost, že se obec nachází v jádru průmyslové výroby v blízkosti měst Karviná, Orlová nebo Ostrava. Paradoxem je, že příčinami poklesu obyvatel v Doubravě bylo nejprve ustupování obce těžbě uhlí a následně její útlum.

Poslední kategorii představují města, která ztratila na svém počtu obyvatel velmi výrazně. Do této kategorie spadá celkem 25 obcí, přičemž jejich ztráta činí více jak 50 %. Při pohledu na mapu je zřejmé, že většina takovýchto obcí se nachází v periferii kraje. Největší ztráta je zaznamenána v obci Holčovice, kde se počet obyvatel mezi roky 1869 až 2011 zmenšil až 8krát. Rovněž tato obec se nachází na severovýchodním okraji Moravskoslezského kraje a stejně jako většina periferních obcí nezachytila počátek industrializace, a začala tedy ztrácet i na počtu obyvatel. I obec Heřmanovice, která se z pohledu počtu obyvatel také 8x zmenšila, se nachází v periferní oblasti kraje. Vzdálenost mezi oběma zmíněnými sídly je pouhých 10 km a i v pořadí třetí obec s nejvyšším úbytkem, město Andělská Hora, se nachází v bezprostřední blízkosti Heřmanovic a Holčovic. Jedinými obcemi, které se nenacházejí v severní periferii kraje, jsou obce Lichnov (snížení počtu obyvatel 2krát) a Staré Hamry (snížení počtu obyvatel 4krát).

Z grafu č. 13 je patrný vzrůstající podíl obcí vybraného vzorku na celkové populaci dnešního Moravskoslezského kraje v období industrializace. Tím se potvrzuje fakt, že se obyvatelé koncentrovali do průmyslových měst. Naopak v období postindustrializace (tj. roky 2001 a 2011) dochází k ubývání podílu počtu obyvatel vybraných obcí na celkové populaci. Největší dynamika růstu podílu je zaznamenána v první polovině sledovaného období. Nejvyšší podíl vybraných obcí na celkové populaci kraje pochází z konce industrializace, tedy z roku 1991, kdy vybrané obce tvořily 89 % celkové populace kraje.

Graf č. 13: Podíl počtu obyvatel vybraných obcí na celkové populaci kraje v letech 1869 – 2011

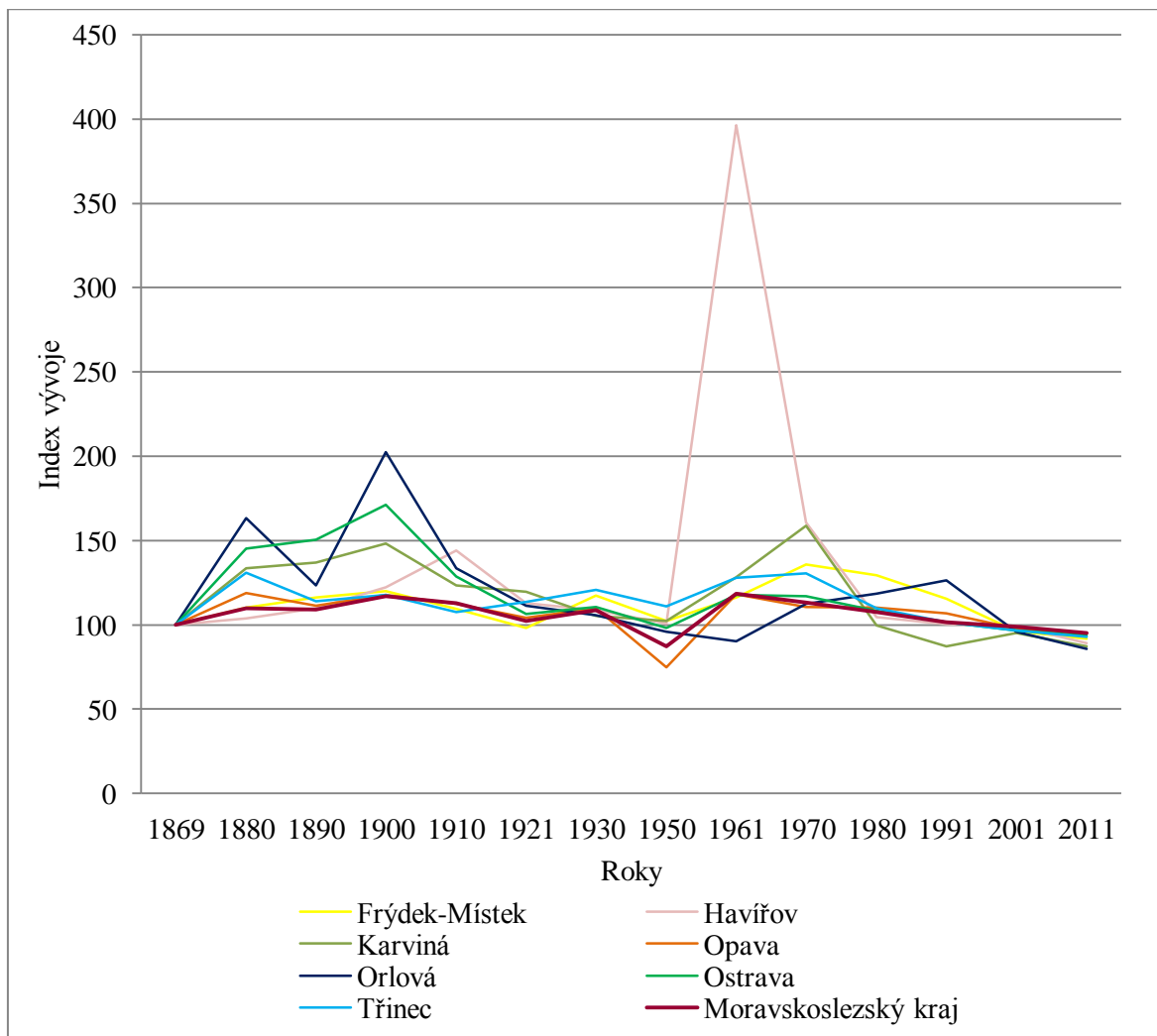

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Graf č. 14 porovnává index vývoje počtu obyvatel v sedmi největších městech kraje, mezi něž patří Ostrava, Havířov, Karviná, Orlová, Frýdek-Místek, Opava a Třinec. Pro srovnání je do grafu přidán i index pro celý Moravskoslezský kraj. Již na první pohled je vidět výrazná dynamika Havířova, kde se počet obyvatel v letech 1961 – 1970 rapidně zvýšil. Zajímavou křivku grafu tvoří i město Orlová, které se mohlo pyšnit přírůstkem počtu obyvatel až do období 2. světové války. Ačkoliv bezprostředně po ní nastal úbytek počtu obyvatel, od roku 1950 počet obyvatel ve městě rostl, a to až do roku 2011. Křivka znázorňující vývoj Opavy téměř totožně kopíruje celkový vývoj kraje. Do období 2. světové války se města rozvíjela různorodě. Po válečném konfliktu však již všechna města (s výjimkou Havířova) rostla v souladu s celokrajovým indexem. Trend postindustriální doby, v níž v Moravskoslezském kraji dochází k ubývání počtu obyvatel, je zřejmý i z grafu. Dlouhodobý proces ubývání počtu obyvatel se nedaří zastavit. Jak již bylo zmíněno, převážná část obyvatel kraje žije v ostravsko-karvinské aglomeraci. Obyvatelstvo v kraji je celkově koncentrováno zejména do městských aglomerací, nízkou

hustotu zalidnění vykazují periferní horské regiony na severu kraje. Detailnější vývoj jednotlivých měst je rozebrán níže.

Graf č. 14: Index vývoje počtu obyvatel v sedmi největších městech Moravskoslezského kraje v letech 1869 – 2011

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Sídelní struktura kraje je typická zejména mimořádnou hustotou obyvatelstva a jeho koncentrací na území ostravské aglomerace, přičemž hustota zalidnění kraje (224 obyvatel/km²) výrazně převyšuje celorepublikový průměr. V okrese Ostrava-město žije zhruba 980 obyvatel/km², což je nejvíce v rámci celého kraje. Třetí největší město České republiky bylo od roku 1869 nejlidnatějším městem kraje. Dynamika rozvoje celého kraje je tak výrazně závislá na dynamice rozvoje krajského města. Ostrava těží zejména ze své

strategické pozice, vzdálenost do Prahy a do Vídně nepřesahuje v obou případech 360 km. I blízkost hranic s Polskem a Slovenskem výrazně ovlivnila vývoj počtu obyvatel. Ostrava poskytuje pracovní místa pro široké zázemí kraje. Zajímavý je vztah Ostrava – Karviná a Ostrava – Havířov, přičemž tato dvě zmíněná města poskytují Ostravě rezidenční funkci. V posledních letech zkoumaného období bojuje i krajské město se suburbanizačními procesy (zejména roky 2006 – 2010). V kraji lze vymezit dva typy oblastí, které jsou typické migračními ztrátami, a to venkovské oblasti a oblasti postižené restrukturalizací průmyslu. Právě do druhé jmenované oblasti částečně spadá celý ORP Ostrava. Krajské město ztrácí obyvatelstvo, avšak okolní obce vykazují významný nárůst. V roce 1995 Ostrava vykazovala vyšší podíl obyvatel nad 65 let, přičemž v průběhu poslední doby došlo k dalšímu zvýšení tohoto počtu. Ekonomický potenciál města je výrazně ovlivněn dlouhodobým historickým vývojem. Významným momentem pro rozmach města bylo objevení černého uhlí (počátek 2. poloviny 18. století), které ekonomicky nastartovalo rozvoj nejen města, ale i celého kraje. V rámci těžkého průmyslu docházelo k zakládání železáren, což v období po 2. světové válce urychlilo industrializaci celého kraje. Období socialismu se rovněž orientovalo na těžký průmysl, díky čemuž se město dále rozrůstalo. Preference těžkého průmyslu vytvářela nová pracovní místa. Kraj se tedy orientoval zejména na průmyslovou výrobu, přičemž zemědělství a služby tvořily pouze doplňkovou funkci. Problémem města zůstává dominantní orientace na odvětví průmyslu (tj. hutnictví železa, strojírenství, chemický průmysl), která negativně ovlivňuje životní prostředí. Díky snižování, nebo dokonce ukončení těžby uhlí v okolí města a investicím do zlepšení životního prostředí se situace nepatrně zlepšuje. I přesto však Ostrava nadále patří k nejhůře postiženým oblastem Česka. V roce 1994 dochází k zastavení těžby ve městě, což s sebou přináší zavírání koksoven a továren, které byly závislé na černém uhlí. Některá odvětví procházela restrukturalizací, což bylo provázeno i snížením počtu pracovních míst. Přestože v roce 2010 nabízela Ostrava téměř 40 % všech pracovních míst kraje, bojuje město v posledních letech se zvýšeným počtem nezaměstnaných, kterých neustále přibývá. Palčivá je zejména dlouhodobá nezaměstnanost, jež představuje vážný ekonomický i sociální problém. Ostrava představuje klíčový bod v dopravní síti. Neodmyslitelně důležitou úlohu hraje především železniční doprava, neboť Ostravou procházejí dva železniční koridory. Klíčovou roli hraje tzv. Slezský kříž, v jehož průsečíku leží právě krajské město. Krajská metropole se může rovněž pyšnit jak osobním, tak i nákladním letišťem (Letiště Leoše Janáčka v Mošnově).

Druhým největším městem kraje je statutární město Havířov, které se nachází na jihu ostravsko-karvinské průmyslové oblasti. Vývoj počtu obyvatel v Havířově je velmi zajímavý už jen díky tomu, že na počátku období industrializace patřilo město k průměrně zalidněným sídlům. Období industrializace však učinilo z Havířova druhé nejlidnatější město kraje. Počet obyvatel se mezi léty 1869 – 1991 zvýšil více než 16krát. Nejmladší město Česka vzniklo v podhůří Beskyd jako rezidenční oblast pro pracovníky dolů a hutí v období industrializace po 2. světové válce. Havířov byl administrativně povýšen na status města na konci roku 1955. Ovšem první zmínky o osadě v oblasti dnešního Havířova pocházejí z počátku 14. století. Po druhé světové válce byla ve městě započata rychlá výstavba sídlišť, díky čemuž vzniklo sídlo socialistického charakteru a výrazně se tak zvýšil počet obyvatel ve městě. Charakter rezidenčního sídla převládá i dnes, neboť většina obyvatel jezdí do práce mimo město. Fakt, že zde převládá zmíněný rezidenční charakter lokality (a ne průmyslový) hraje i ve prospěch životního prostředí. Havířov je jedním z nejměstších měst ostravské aglomerace. Ovšem i Havířov, podobně jako ostatní velká města kraje, bojuje se stárnutím populace. Dřívější „město mladých“ se dnes transformuje na město seniorů a sociálně slabších.

Opava byla v roce 2011 třetím nejlidnatějším městem kraje. Historie osídlení spadá až do starší doby kamenné, přičemž úrodné půdy podél řeky Opavy byly hlavními determinanty koncentrace obyvatel v dějinách oblasti. Z historického pohledu měla Opava dominantnější postavení i z důvodu pozdější tradiční spádové oblasti okresního města. Momentálně v Opavě dochází k suburbanizačním procesům, a to zejména v jižní části území. V kraji lze pozorovat především snižování počtu obyvatel do 14 let. Na přelomu 20. a 21. století žilo nejvíce mladých obyvatel v periferních oblastech Rýmařovska a Bruntálska. Z důvodu odchodu ekonomicky aktivních obyvatel z těchto oblastí se snižuje i míra porodnosti, která se naopak zvyšuje v celém ORP Opava. Ve chvíli, kdy se většina měst Moravskoslezského kraje vzpamatovala z obou světových válek, začala jak populačně, tak i průmyslově růst. Opava však takový trend nevykazuje, neboť se počet obyvatel v letech 1869 – 2011 pouze zdvojnásobil.

Dnešní statutární město Karviná vzniklo na konci druhé poloviny 19. století sloučením obcí Staré Město, Karviná, Ráj, Fryštát a Darkov. Karviná vykazuje podobně jako Ostrava nadprůměrně vysokou hustotu zalidnění oproti průměru kraje i Česka. Dlouhodobým trendem celého karvinského okresu je vysoké migrační saldo, kdy dochází ke snižování počtu obyvatel. Lidé migrují z Karviné zejména z důvodu zasažení oblasti

restrukturalizací průmyslu. Nejvíce migrujících obyvatel je v produktivním věku. Druhou příčinou poklesu počtu obyvatel je i přirozený úbytek obyvatel zejména díky snížení míry porodnosti. Celý Moravskoslezský kraj bojuje se stárnutím obyvatelstva, přičemž v Karviné žijí v průměru nejstarší obyvatelé kraje (42,5 let). Index stáří kraje (počet osob nad 65 let na 100 dětí do 15 let) se pohybuje okolo 120 seniorů. V Karviné je to však více než 130 seniorů na 100 dětí. Hlavní funkcí města je obdobně jako u Havířova rezidenční funkce.

Frýdek-Místek má status statutárního města, v němž v roce 2011 žilo 56 500 obyvatel. Tvořily jej původně dvě obce, a to moravský Místek a slezský Frýdek, jež se sloučily v jednu v první polovině 20. století. Podle statistické ročenky ČSÚ (2012) po 2. světové válce Frýdek-Místek nezaznamenal úbytek počtu obyvatel, populační vývoj však stagnoval. V současnosti je ovšem okres Frýdek-Místek jednou z mála oblastí, které vykazují migrační přírůstek. Při detailnějším rozboru je ale vidět, že samostatné město ztrácí zejména kvůli vystěhovávání obyvatel do okolních obcí, které tak vykazují kladné migrační saldo. Mezi těmi, v nichž se počet obyvatel zvyšuje právě díky migraci, jsou obce Palkovice nebo Staré Město, jejichž nespornou výhodou je dobrá dopravní dostupnost. Dalšími místy, kam se obyvatelé z Frýdku Místku stěhují, jsou podbeskydské obce jako Frýdlant nad Ostravicí nebo Čeladná (obdobný trend vykazuje i Třinec). Míra nezaměstnanosti ve Frýdku-Místku je v rámci celého kraje jedna z nejnižších, což je důsledek miliardových investic do staveb poboček velkého množství firem. Díky tomu došlo k vytvoření nových pracovních míst, a tudíž ke snížení nezaměstnanosti.

Počet obyvatel se během sledovaného období industrializace a postindustrializace v Třinci zvýšil téměř 5krát. S útlumem těžkého průmyslu v kraji dochází logicky ke snižování počtu pracovních míst, což s sebou nese i pokles počtu obyvatel, a to po celou dobu 21. století. V ORP Třinec dochází k podobnému trendu jako v ORP Frýdek-Místek, kdy migrační saldo samotného Třince je záporné, zatímco migrační saldo okolních obcí je kladné. Mezi takové obce, kam se vystěhovávají obyvatelé Třince, patří např. Bystřice nebo Vendryně. Významným zaměstnavatelem ve městě jsou Třinecké železárny, a. s., výrobce ocelových výrobků a dlouhodobě jeden z největších průmyslových podniků na severovýchodě kraje. Třinec byl v první polovině 20. století společně s Těšínskem předmětem sporu mezi Polskem a Československem. Město bylo naším severním sousedem obsazeno těsně před vypuknutím 2. světové války, později po porážce Polska se stalo součástí nacistického Německa. Zpět k Československu byl Třinec připojen až po

skončení války. Polsko se však nároku na město definitivně zřeklo až v roce 1958. Na počátku 21. století byla v Třinci vystavěna nová průmyslová zóna Balina, ve které sídlí množství firem a společností a díky níž došlo k nárůstu pracovních míst o více než 1 000. Uvedená skutečnost se výrazně projevila poklesem nezaměstnanosti nejen ve městě, ale i v celém okolí Třince.

Posledním vybraným městem je Orlová. Původně zemědělská obec s necelými 4 000 obyvatel v období na začátku industrializace se transformovala na průmyslové centrum díky ložiskům kvalitního černého uhlí. Transformaci také výrazně pomohla železniční dráha z Košic do Bohumína, která městem prochází. Díky těžbě uhlí docházelo i k zakládání továren, které vytvořily z malého města moderní a průmyslově vyspělé sídlo. Problém nastal po 2. světové válce, neboť těžba nebyla z ekologického hlediska šetrná. V dnešní době patří Orlová k sociálně slabším oblastem zejména kvůli deindustrializaci oblasti. Snižování počtu pracovních míst a výrazný pokles obsazených pracovních míst vede k růstu nezaměstnanosti, a to především dlouhodobé, což ovlivňuje migrační saldo oblasti a přirozený úbytek počtu obyvatel. Nižší profesní a sociální struktura obyvatel předurčuje další možnosti rozvoje (Moravskoslezský kraj 2016).

6.5 Mikroregionální diferenciací systému osídlení

Průmyslová revoluce, vysídlení sudetských Němců z pohraničí a suburbanizační a deurbanizační trendy poslední doby výrazně ovlivnily populační vývoj a sídelní strukturu kraje. Faktory jako napojení na železniční síť, hierarchické nebo administrativní postavení sídel je rozebráno výše. Obecně lze konstatovat, že v období průmyslové revoluce docházelo ke koncentraci obyvatel do průmyslových měst. Dynamika vývoje počtu obyvatel je hodnocena podle dvou indexů. Prvním z nich je relativní index změny počtu obyvatel jednotlivých mikroregionů (ORP). Tím druhým je relativní index změny hustoty zalidnění. Relativní index změny rozčlenil všechny mikroregiony do pěti kategorií, které jsou vysvětleny v Metodice.

Relativní index změny člení mikroregiony do pěti kategorií podle toho, zda se zvyšoval, nebo naopak snižoval počet obyvatel v ORP ve vztahu ke kraji. První kategorií (v tab. č. 12) jsou mikroregiony, které vykazovaly ve sledovaném období výrazně vyšší růst a nižší pokles. Druhou kategorií představují mikroregiony s mírně vyšším růstem a nižším poklesem. Do třetího intervalu spadají ORP průměrného růstu. Poslední dvě

kategorie jsou tvořeny mikroregiony s vyšším poklesem počtu obyvatel, přičemž čtvrtá kategorie vykazuje mírně nižší růst a pátá kategorie růst výrazně nižší.

Tab. č. 12: Kategorizace relativního indexu změny ORP Moravskoslezského kraje

ORP	1869 - 1890	1890 - 1910	1910 - 1930	1930 - 1950	1950 - 1970	1970 - 1991	1991 - 2011
Bílovec	4	4	4	4	3	3	2
Bohumín	1	1	2	4	5	4	2
Bruntál	4	5	4	5	5	2	3
Český Těšín	1	2	1	2	5	1	4
Frenštát pod Radhoštěm	5	5	4	1	4	3	2
Frýdek-Místek	4	4	3	2	4	2	3
Frýdlant nad Ostravicí	4	5	3	3	5	4	3
Haviřov	4	2	3	1	1	3	2
Hlučín	3	4	3	1	3	3	2
Jablunkov	4	4	3	1	5	3	2
Karviná	1	1	2	2	2	5	4
Kopřivnice	4	3	4	2	3	1	3
Kravaře	4	5	3	3	4	3	2
Krnov	4	5	4	5	5	4	3
Nový Jičín	3	4	4	4	5	3	3
Odry	5	5	4	4	4	4	1
Opava	3	4	3	4	4	3	3
Orlová	1	1	2	2	5	2	4
Ostrava	1	1	2	2	3	3	3
Rýmařov	5	5	4	5	5	3	4
Třinec	3	5	1	1	2	3	3
Vítkov	4	5	5	5	5	4	3

Pozn.: 1 = jádrové ORP, 2 = spíše jádrové ORP, 3 = neutrální ORP, 4 = spíše periferní ORP, 5 = periferní ORP

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Tabulka č. 13 rozděluje zkoumané mikroregiony také na pět kategorií podle vztahu jádro – periferie. První kategorií, kam kupříkladu spadaly po celou dobu sledovaného období ORP Orlová nebo Ostrava, jsou jádrové mikroregiony. Tyto regiony vykazují odchylku oproti průměru kraje o více než 15 %. V intervalu 5,1 % až 15 % jsou obce spíše jádrového charakteru. Neutrální mikroregiony jsou v tabulce obsaženy pod číslem 3, což jsou obce, které vykazovaly ± 5 % růst počtu obyvatel. Čtvrtou kategorií jsou spíše periferní

mikroregiony, kde došlo k úbytku relativní hustoty zalidnění o 5,1 – 15 %. V poslední kategorii jsou zastoupeny periferní mikroregiony, které vykazují odchylku od průměru více než 15 %. Tabulka také poukazuje na výrazné proměny ve dvou mikroregionech. Jedním z nich je Bílovec, který na počátku období industrializace vykazoval nadprůměrně zalidněnou oblast. V průběhu industrializace se sice hustota zalidnění zvýšila, nicméně v poměru s celkovou hustotou zalidnění kraje ORP ztrácí. Opačným příkladem je Bohumín, jenž na počátku industrializace ztrácel na hustotě zalidnění oproti průměru kraje, v roce 2011 už ale vykazoval více než dvojnásobné hodnoty.

Tab. č. 13: Postavení ORP Moravskoslezského kraje z pohledu změn relativní hustoty zalidnění

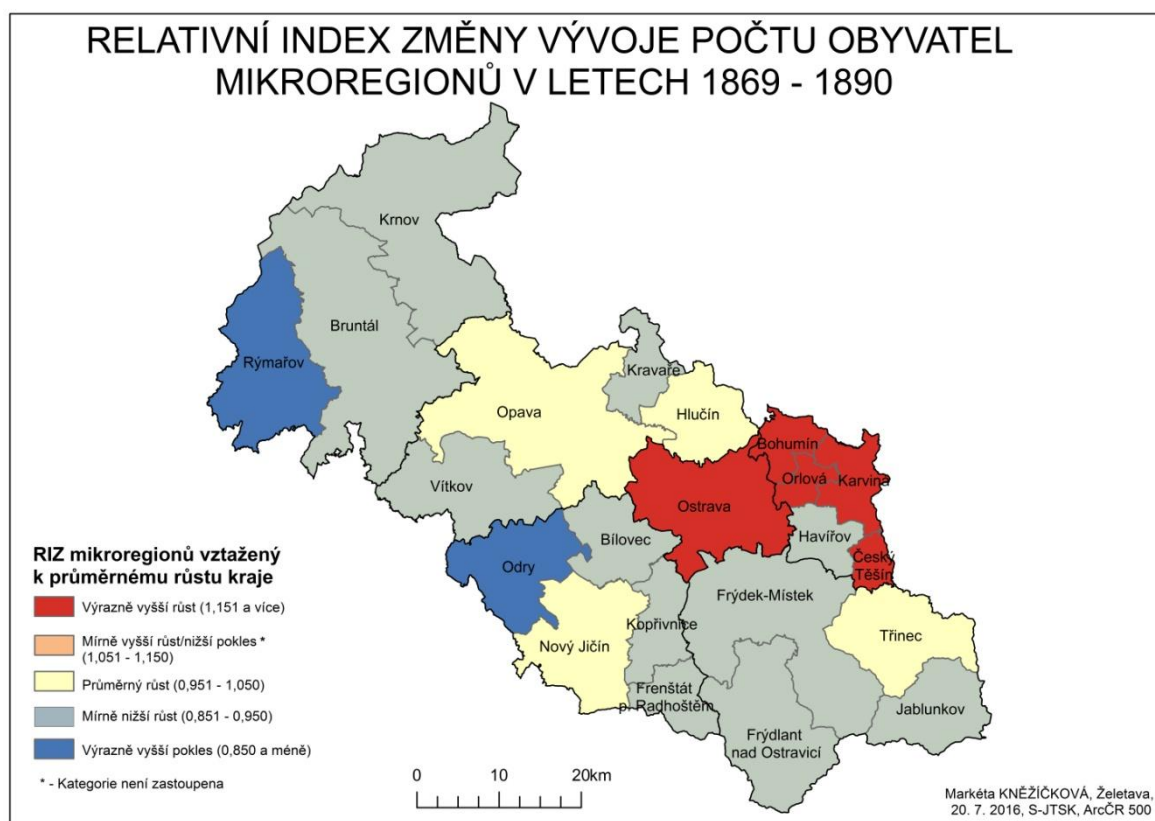
ORP	1869	1890	1910	1930	1950	1970	1991	2011
Bílovec	2	3	4	5	5	5	5	5
Bohumín	1	1	1	1	1	1	1	1
Bruntál	5	5	5	5	5	5	5	5
Český Těšín	1	1	1	1	1	1	1	1
Frenštát pod Radhoštěm	1	3	5	5	4	4	5	4
Frýdek-Místek	3	3	4	4	4	4	3	3
Frýdlant nad Ostravicí	5	5	5	5	5	5	5	5
Havířov	1	2	1	1	1	1	1	1
Hlučín	3	3	5	4	3	3	3	3
Jablunkov	5	5	5	5	5	5	5	5
Karviná	1	1	1	1	1	1	1	1
Kopřivnice	1	1	1	1	1	1	1	1
Kravaře	1	2	4	4	4	4	4	4
Krnov	3	4	5	5	5	5	5	5
Nový Jičín	1	1	3	4	4	4	5	5
Odry	4	5	5	5	5	5	5	5
Opava	2	2	3	3	5	5	5	5
Orlová	1	1	1	1	1	1	1	1
Ostrava	1	1	1	1	1	1	1	1
Rýmařov	3	5	5	5	5	5	5	5
Třinec	5	5	5	5	3	3	3	3
Vítkov	5	5	5	5	5	5	5	5

Pozn.: 1 = jádrové ORP, 2 = spíše jádrové ORP, 3 = neutrální ORP, 4 = spíše periferní ORP, 5 = periferní

ORP

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Mapa č. 6

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Prvním sledovaným obdobím je počátek industrializace, který je ohraničen roky 1869 – 1890. Pro období předindustrializace bylo typické, že hustota osídlení se stávala přímo úměrnou úrodnosti půdy a tedy její vhodnosti pro zemědělství. Období industrializace pohled na koncentraci obyvatel výrazně pozměnilo, neboť došlo ke zvýšení počtu obyvatel v centrech průmyslu. Kraj se ve sledovaném období potýkal s vnitřní migrací obyvatel právě do průmyslových oblastí, jež se nacházely v Ostravsko-karvinském revíru. Období počátků industrializace je spojeno s budováním železniční sítě v kraji, vhodným příkladem může být Severní dráha císaře Ferdinanda, která nastartovala průmyslový růst oblasti

Mapa č. 6 dělí mikroregiony do pěti, resp. čtyř kategorií. Kategorie mikroregionů s mírně vyšším růstem, popř. nižším poklesem počtu obyvatel není zastoupena. I přesto byly intervaly vymezeny tímto způsobem z důvodu možnosti porovnání jak s ostatními pracemi, tak i s ostatními sledovanými obdobími Moravskoslezského kraje.

V kraji se nacházejí dva regiony, které vykazují výrazně vyšší pokles počtu obyvatel, a to ORP Rýmařov a Odry. Oba dva mikroregiony se nacházejí na okraji Moravskoslezského kraje, přičemž Rýmařov se nachází v periferní oblasti na severu, tedy v oblasti Jeseníků. Problematika tamních periferních oblastí je rozebrána výše. Nejvíce ztrátovým regionem je Rýmařov. Ač došlo k jeho brzkému napojení na železniční trať, celý region se orientoval na nepříliš ekonomicky výdělečný dřevozpracující a textilní průmysl. Poslední ztrátovou oblastí je ORP Odry, tento region v průběhu sledovaných 21 let ztratil 400 obyvatel.

Převážná většina mikroregionů se nachází v kategorii mírně nižšího růstu počtu obyvatel. Nejlidnatějšími mikroregiony jsou Bruntál a Krnov, obě ORP se nacházejí v severní periférii kraje. Bruntál se během období průmyslové revoluce orientoval na textilní výrobu, přesněji na lnářský průmysl. Dobře rozvíjející průmysl podpořilo napojení na železniční síť, která propojovala Olomouc a Opavu. Sousední ORP Krnov se rovněž orientoval na textilní výrobu. Ve druhé polovině 19. století docházelo k zakládání soukenických továren, které vytvářely pracovní místa pro zázemí Krnova. Roku 1873 zde byla založena i továrna na výrobu světoznámých varhan Gebrüder Rieger. Mikroregionem s nejmenším přírůstkem počtu obyvatel byl v období let 1869 – 1890 Havířov, který je dnes druhým nejlidnatějším městem kraje. Během období industrializace město zněkolikanásobilo svůj počet obyvatel, nicméně během jejího počátku se jednalo o méně než 1 000 lidí. Mírný nárůst zaznamenal např. mikroregion Frenštát pod Radhoštěm. Významným průmyslovým odvětvím v mikroregionu bylo tkalcovství, nejednalo se ovšem o perspektivní odvětví a krize spojená s odbytem vedla k vystěhovávání z oblasti. Přechod z ručních na mechanické tkalcovny si vyžádal vytvoření více pracovních míst, která byla obsazena lidmi z blízkého okolí města. Průmyslu v závěru 19. století pomohla i výstavba železnice, která směřovala do Ostravy.

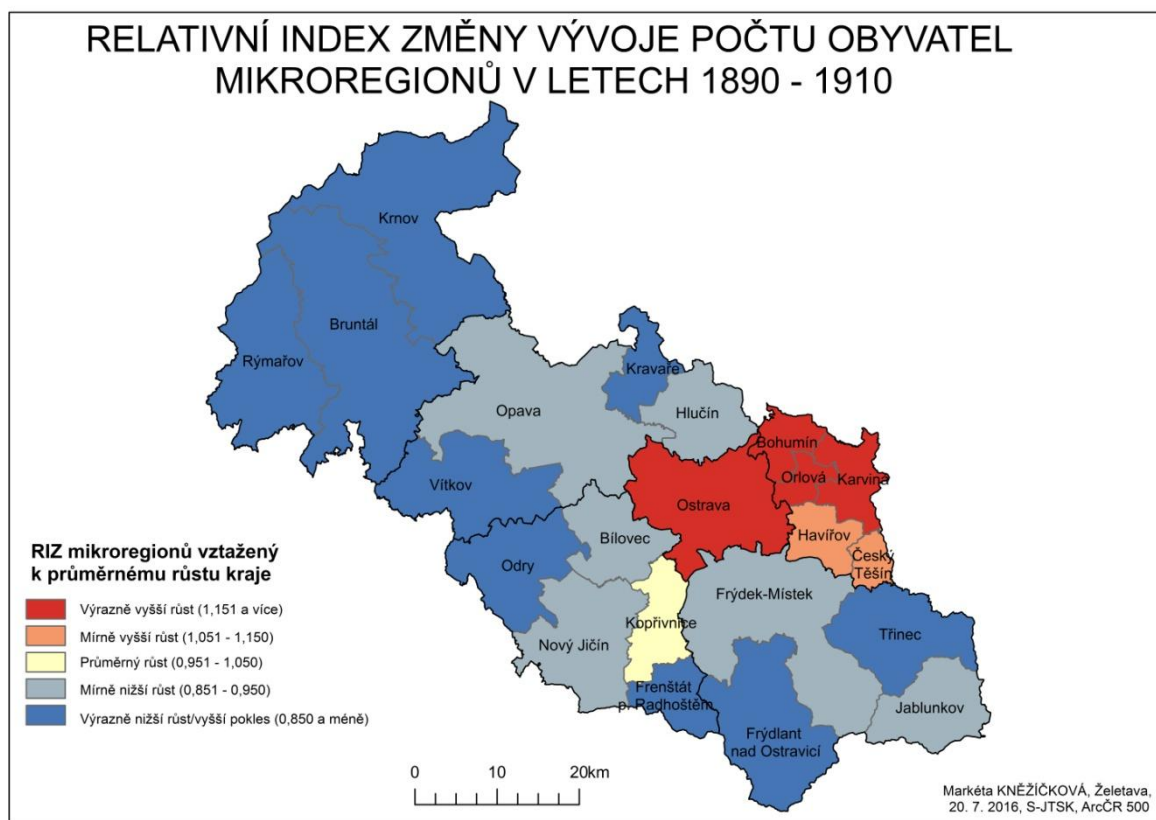
Kategorie průměrného růstu je zastoupena čtyřmi mikroregiony, mezi které patří Opava, Hlučín, Nový Jičín a Třinec. Ze čtyř jmenovaných mikroregionů vykazuje Opava největší absolutní přírůstek obyvatel, když zde během počátečních let průmyslové revoluce v Čechách přibýlo více než 11 000 lidí, v relativních hodnotách však dochází pouze k růstu průměrnému. Opava se zpočátku zkoumaného období soustředila na textilní a potravinářský průmysl. Ve městě sídlilo několik cukrovarů a pivovarů. K výraznému oživení průmyslové výroby došlo až s napojením města na železniční dráhu. Významné postavení v této kategorii zaujímá město Třinec. Klíčovým zaměstnavatelem mikroregionu

byly již v předindustriálním období Třinecké železářny, jež byly založeny v roce 1839. Naleziště železné rudy v okolí Třince podnítila výstavbu a zprovoznění pecí na výrobu železa. Významné bylo i napojení na železniční dopravu, přičemž městem procházela Košicko-bohumínská dráha. Ta umožňovala dovoz uhlí z dolů z okolí Ostravy a zároveň otevřela cestu k odbytu třinecké oceli.

Poslední kategorií jsou mikroregiony s výrazně vyšším růstem. Do této kategorie spadá pět mikroregionů včetně krajského města. Počet obyvatel Ostravy se na přelomu 19. a 20. století během 20 let téměř zdvojnásobil. Růst počtu obyvatel v mikroregionu však nastartovalo založení Vítkovických železáren již v první polovině 19. století. Výstavba podniku v blízkých Vítkovicích byla možná díky přítomnosti uhelných dolů v bezprostřední blízkosti Ostravy a nalezištěm železné rudy. Napojení na železniční dráhu císaře Ferdinanda poté ještě umocnilo průmyslový růst města. Kromě Havířova vykazují všechny mikroregiony na východ od Ostravy výrazný růst počtu obyvatel. V absolutních hodnotách došlo k největšímu přírůstku právě v Ostravě, výrazný nárůst vykazuje i Karviná, kde se během krátkého období zvýšil počet obyvatel o 10 000. Díky nalezištěm kvalitního černého uhlí došlo následně v období industrializace k populačnímu růstu. I ORP Český Těšín spadá do kategorie mikroregionů s výrazným populačním růstem. Výrazný rozvoj města nastal po napojení města na železniční Košicko-bohumínskou dráhu ve druhé polovině 19. století.

Druhé sledované období je vymezeno roky 1890 – 1910. Pro toto období je charakteristické výrazné prodlužování střední délky života. Podle Fialové (2008) měl člověk v první polovině 19. století naději na dožití ± 35 let, v roce 1910 to bylo už v průměru 45 let. Zvyšoval se i celkový počet obyvatel Česka, přičemž na počátku tohoto období překonala populace Česka devítimilionovou hranici, na konci tohoto období to byla dokonce hranice desetimilionová. Logicky tedy docházelo k populačnímu růstu Moravskoslezského kraje, kde se navýšil počet obyvatel o 215 000 obyvatel. Počet obyvatel samostatného krajského města ještě před začátkem 20. století překonal stotisícovou hranici. I přes celkový růst populace v kraji vykazují některé mikroregiony výrazně nižší růst počtu obyvatel vztahený k celkovému počtu obyvatel kraje. Obecně lze říci, že v tomto období velmi rychle rostla zejména středně velká města (cca 20 – 50 000 obyvatel). Industrializační procesy byly natolik intenzivní, že dokázaly velmi úspěšně stimulovat největší růst měst této kategorie (Horská, Maur, Musil 2002).

Mapa č. 7

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Oproti prvnímu sledovanému období došlo v letech 1890 – 1910 k výraznému nárůstu počtu mikroregionů v první kategorii (výrazně nižší růst – vyšší pokles počtu obyvatel). Ve zkoumaném období 20 let vykazovalo 9 mikroregionů vyšší pokles, popř. nižší růst počtu obyvatel. V absolutních hodnotách nejvyšší úbytek obyvatel zaznamenal Bruntál, město přišlo o více než 6 000 obyvatel. Co se týče absolutních hodnot, pak oba dva mikroregiony na západ a na východ od Bruntálu vykazují záporný celkový přírůstek. Jak Rýmařov, tak i Krnov ztrácely obyvatelstvo v důsledku migrace. Jediné dva ziskové regiony této kategorie jsou Odry a Frýdlant nad Ostravicí.

Do kategorie mikroregionů s mírně nižším populačním nárůstem spadá celkem 6 oblastí. Všechny vykazují populační nárůst, nicméně ve vztahu s celkovým počtem v kraji je tento nárůst téměř zanedbatelný. Oblasti zvětšily svůj počet obyvatel pouze 1,2krát. Z průměrně rostoucího mikroregionu Opavska se během přelomu 19. a 20. století stala oblast s přírůstkem pouze 13 000 obyvatel.

ORP Kopřivnice je jediným zástupcem v kategorii průměrně rostoucích oblastí. V ORP Kopřivnice došlo k nárůstu počtu obyvatel téměř o 1/3, proto se posunula do této kategorie. K celkovému přírůstku v mikroregionu došlo i díky naplnění ekonomického potenciálu oblasti. Kopřivnice se v období počátku industrializace orientovala na výrobu železničních vagónů. Později se továrny přeorientovávají na výrobu automobilů, čímž nacházejí vhodné uplatnění v novém a moderním odvětví. Nová pracovní místa podněcují nárůst počtu zaměstnaných i nutnost výstavby nových obytných jednotek. Díky tomu ztrácí Kopřivnice svůj vesnický charakter a transformuje se na městskou společnost.

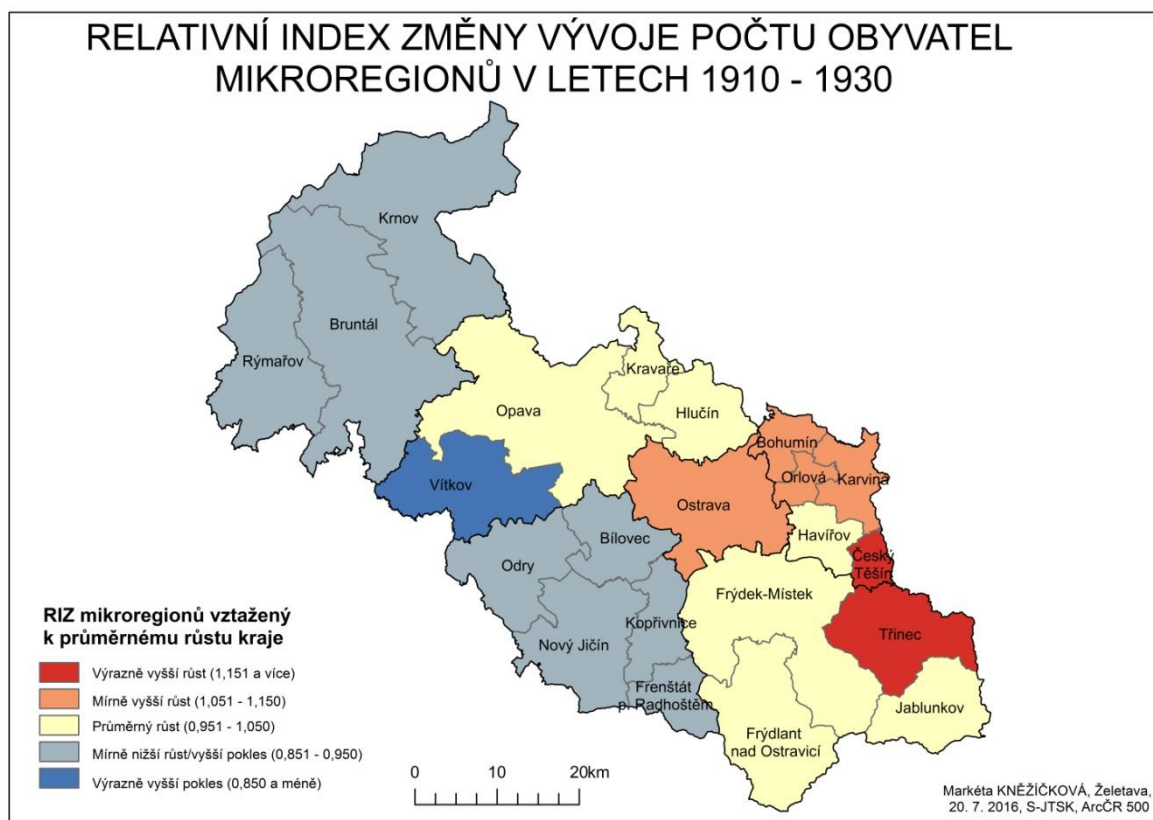
Čtvrtá kategorie, tedy mikroregiony s mírně vyšším nárůstem počtu obyvatel, je zastoupena pouze dvěma obcemi s rozšířenou působností, kterými jsou Český Těšín a Havířov. V obou mikroregionech se zvýšil počet obyvatel 1,5krát, přičemž v absolutních hodnotách to bylo o více než 6 000 obyvatel v Havířově a o 5 000 obyvatel v Českém Těšíně.

Do poslední kategorie výrazně vyššího růstu populace spadají území čtyř obcí s rozšířenou působností, kterými jsou Bohumín, Karviná, Orlová a Ostrava. Průmyslový potenciál založený na těžbě kvalitního černého uhlí v Ostravsko-karvinském revíru a na to vázaný těžký a strojní průmysl se i nadále podílely jak na hospodářském, tak i populačním růstu kraje.

Třetí sledované období je vymezeno roky 1910 – 1930, během nichž se událo několik významných událostí, které ovlivnily nejen mikroregiony Moravskoslezského kraje. První světová válka způsobila úbytek počtu obyvatel, nicméně poválečný přirozený přírůstek počtu obyvatel ztráty poněkud zmírnil. Sledované období poznamenala i velká hospodářská krize, která ovlivnila ekonomiku sledovaného území.

V tomto období vykazoval výraznou perifernost jeden ORP, a to Vítkov. Tento mikroregion v celkovém součtu ztratil více než 1 700 obyvatel během 20 let. Jedná se také o jediný mikroregion, který ztratil i v poválečném období v letech 1921 – 1930. Při pohledu na dlouhodobější vývoj počtu obyvatel, Vítkov nikdy nepatřil k jádrovým oblastem, spíše naopak. Jedná se mikroregion, jenž se pohybuje na hranici stagnujícího až periferního charakteru z pohledu vývoje počtu obyvatel.

Mapa č. 8

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Mezi mikroregiony, které v letech 1910 – 1930 vykazovaly mírně nižší růst až pokles počtu obyvatel, spadá periferní oblast na severu (tj. ORP Rýmařov, Bruntál a Krnov) a všech pět mikroregionů bývalého okresu Nový Jičín. Největší populační úbytek zasáhl Rýmařov, který ztratil téměř 1 000 obyvatel. Populační pokles byl bezesporu zapříčiněn 1. světovou válkou, kdy se průměrná hustota zalidnění mezi lety 1910 – 1921 zmenšila na polovinu (z původních 79 obyvatel/km² na 41 obyvatel/km²). Obdobný vývoj počtu obyvatel nastal i v Bruntále. Po 1. světové válce vykazoval mikroregion ztrátu 3 300 obyvatel, přičemž v druhé polovině tohoto sledovaného období kladný celkový přírůstek ztráty vyrovnal. Jestliže v prvním sledovaném období rostla nejrychleji města o střední velikosti, pak v první polovině 20. století nejrychlejší růst vykazovala velká sídla s více než 50 000 obyvateli, v nichž rozvoj terciárního sektoru podnítil jejich urbanizaci.

Mikroregiony nacházející se severně a jižně od průmyslového centra kraje vykazují průměrný růst počtu obyvatel. Ze všech ORP kategorie vykazuje největší úbytek po první světové válce Frýdek-Místek, který ztratil 2 800 obyvatel. Město se orientovalo na textilní

průmysl. Naopak největší populační nárůst (o 18 %) lze sledovat v mikroregionu Havířovska, jenž se výrazně podílel na zastoupení těžkého a strojího průmyslu v kraji.

Kategorie, která zahrnuje mírně růstové regiony z celkového vzorku, pojímá čtyři ORP. Nejmenší populační nárůst je zaznamenán v Ostravě, kde ač v absolutních číslech přibýlo nejvíce obyvatel ze všech mikroregionů (37 000), pak v celkovém součtu se jednalo pouze o 15 % celkový přírůstek. K největšímu procentuelnímu nárůstu došlo v Bohumíně, mikroregion zvýšil počet obyvatel o 20 %. Bohumín těžil ze své strategické polohy, nachází se totiž v blízkosti hranic s Polskem a zároveň velmi blízko Ostravsko-karvinského revíru.

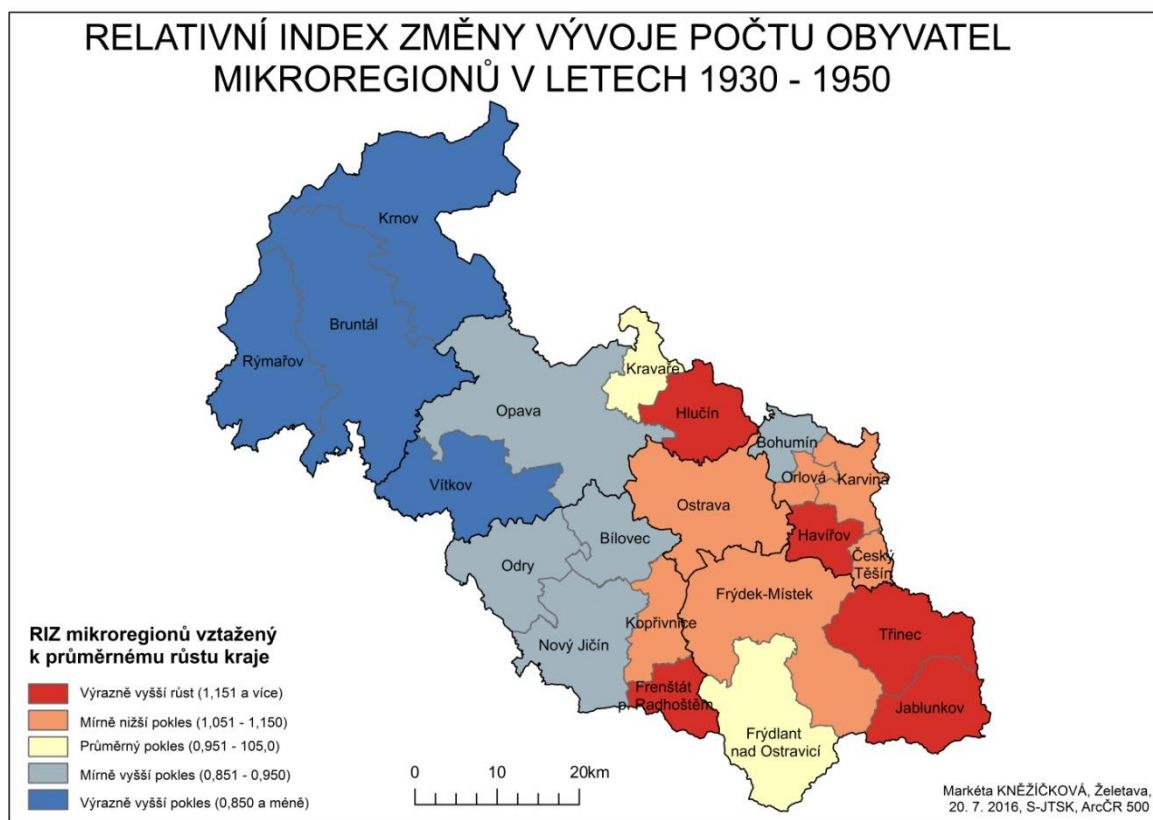
Poslední kategorií jsou mikroregiony s výrazně vyšším růstem počtu obyvatel, kam spadá Třinecko a Českotěšínsko. Ačkoliv absolutní hodnoty přírůstku jsou průměrné, procentuální přírůstky jsou největší v rámci celého kraje. Populace Českého Těšína se zvětšila o 25 % a obyvatelstvo Třince vzrostlo o téměř 30 %. Průmyslová orientace na strojí výrobu a železniční trať z Košic do Bohumína velmi pozitivně ovlivňovaly jak ekonomický, tak i sociální rozvoj zmíněných regionů.

Populační vývoj v období 1930 – 1950 je opět velmi výrazně ovlivněn historickými událostmi té doby. Pokračující negativní vliv velké hospodářské krize s sebou přinesl nejen ekonomický úpadek a druhá světová válka a s ní spojené události výrazně ovlivnily populační strukturu v Moravskoslezském kraji. Ztráty na populaci jsou jak přirozeného, tak migračního rázu. Celý kraj ztratil 13 % své populace a jen málokteré oblasti vykazovaly výrazný populační nárůst. Díky Mnichovské dohodě přišlo Česko o více než 1/3 svého území, přičemž mezi Německem zabrané oblasti patřily i periferní regiony dnešního Moravskoslezského kraje.

Pokud vztáhneme celkový přírůstek mikroregionů k celkovému přírůstku kraje, pak v pěti ORP došlo k výrazně vyššímu růstu populace. Mezi takové oblasti patří mikroregiony Jablunkov, Třinec, Frenštát pod Radhoštěm, Havířov a Hlučín. Největší nárůst zaznamenal Jablunkov, kde se během dvaceti let zvýšil počet obyvatel o 7 %. V absolutních hodnotách se jedná o 1 100 obyvatel, což sice není až tak velký populační nárůst, nicméně ve vztahu k celkovému úbytku v kraji se jedná o výraznou hodnotu. V absolutních hodnotách zaznamenal větší nárůst obyvatelstva Třinec, a to o 1 900 obyvatel. I z tohoto důvodu byl hned na počátku 30. let 20. století povýšen na město.

Mapa č. 9

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Druhá kategorie je tvořena mikroregiony, které vykazovaly nižší pokles počtu obyvatel. Spadá sem celkem 6 obcí s rozšířenou působností, mj. i dnešní krajské město, jež ztratilo během sledovaných dvaceti let 2 % obyvatel, čemuž odpovídá 4 600 lidí. Všechny mikroregiony této kategorie spadají do jádrové oblasti průmyslu v kraji.

Populační vývoj v mikroregionech Frýdek-Místek a Kravaře odpovídal průměrnému úbytku počtu obyvatel v kraji. Moravskoslezský kraj během sledovaného období ztratil 13 % obyvatel. Ztráta regionu Kravaře byla 11 %, což bylo způsobeno i skutečností, že Kravaře byly během okupace Čech součástí nacistického Německa. I druhý mikroregion byl v období mezi světovými válkami zasažen vlivem nacistického Německa. Později byly obce Frýdek a Místek sloučeny v jednu.

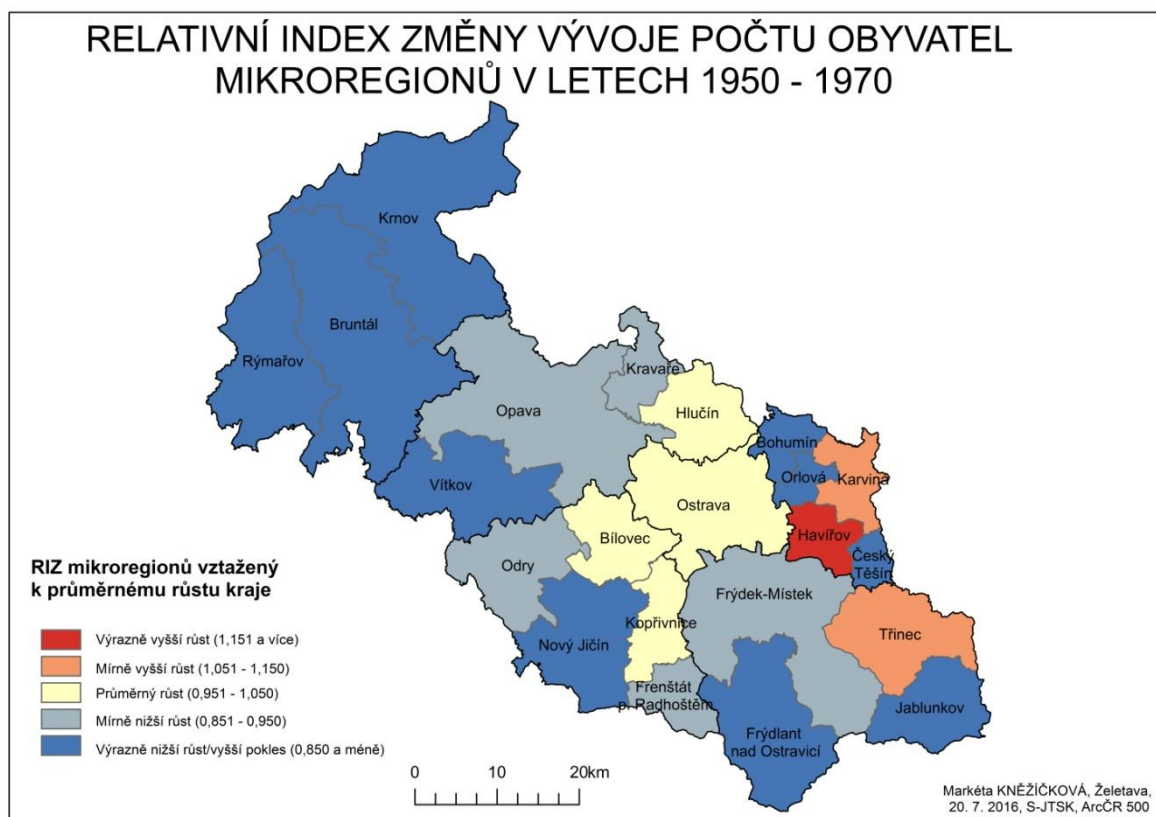
Mezi mikroregiony s mírně nižším poklesem počtu obyvatel spadá šest ORP. Mikroregion Bohumín byl výrazně ovlivněn německou okupací, přičemž etnické složení je velmi různorodé díky komplikované historii oblasti. Pro Bohumín je charakteristická zvláštnost, že se do konce 2. světové války velká část obyvatel nehlásila k žádné

národnosti a nepoužívala žádnou formu spisovného jazyka. Politické a národnostní problémy se nevyhnuly ani mikroregionu Opavska. Hlavním městem německé provincie Sudetenland byla vyhlášena právě Opava. Výrazný podíl obyvatel v mikroregionu tvořilo německé obyvatelstvo, je tedy logické, že právě v této oblasti našla Henleinova Sudetoněmecká strana svoje příznivce. Když byla po Mnichovské dohodě oblast okolí Opavy připojena k nacistickému Německu, našli se i tací, kteří toto připojení oslavovali. Ostravsko-opavská operace Rudé armády osvobodila Opavsko za cenu výrazného nejen populačního úbytku. Dalším problémem byl následovný odsun velké části německy mluvících obyvatel po válce. Opavsko změnilo svůj národnostní ráz, jelikož před válkou tvořili Němci většinu, po válce už to byli Češi.

Ve válečném a poválečném období vykazují největší populační ztráty všechny tři ORP v bývalém okrese Bruntál a ORP Vítkov. Zmíněné čtyři mikroregiony byly součástí německé provincie Sudetenland, velký podíl obyvatelstva z hlediska národnosti tedy tvořili Sudetští Němci, kteří byli po válce odsunuti. Ztráty v Bruntále a Krnově přesahovaly 40 %, přičemž obě města ztratila více než 20 000 obyvatel. V Bruntále bylo zřízeno několik zajateckých a pracovních táborů. Negativní dopad mělo v mikroregionu i odstranění textilního průmyslu, čímž oblast přišla o významný a tradiční způsob života. Automobilové opravy, lisovny nebo hydrometalurgické závody lze považovat pouze za chabé náhrady, jež vykazovaly snahu obnovit průmyslovou výrobu, a tím zvýšit počet pracovních míst.

Během sledovaného období 1950 – 1970 došlo téměř u všech mikroregionů k celkovému nárůstu počtu obyvatel. Na počátku 2. poloviny 20. století rostla rychle města malá, popř. středně velká. Problém nastal v případě zpomalení růstu velkoměst, jež je považováno za důsledek urbanizace v období socialismu. Jediným ORP, který vykazuje absolutní ztráty v počtu obyvatel, je Orlová. Na vině byla probíhající koncentrace obyvatel do průmyslovějších oblastí kraje, přičemž migračním cílem se stala Ostrava. Orlová ztratila téměř 6 % své populace mezi léty 1950 – 1970. Zajímavý je fakt, že naopak během období 1961 – 1970 došlo k nárůstu počtu obyvatel, i když pouze minimálnímu. Dalším mikroregionem, který vykazuje částečnou ztrátu, je Frýdlant nad Ostravicí. Během sledovaných 20 let sice došlo k celkovému nárůstu počtu obyvatel, nicméně v druhé polovině došlo k poklesu o 500 lidí. Obdobnou skutečnost lze vysledovat i v případě Českého Těšína nebo Krnova. V rámci celého Moravskoslezského kraje vykazuje takovýto výrazně nižší růst nebo vyšší pokles počtu obyvatel v součtu celkem 10 mikroregionů.

Mapa č. 10

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Mezi mikroregiony, které byly postiženy mírně nižším růstem, řadíme celkem pět oblastí. Oproti průměrnému růstu kraje sice mikroregiony vykazují ztrátu, v celkovém součtu jsou však všechny regiony ziskové. K nejmenšímu nárůstu počtu obyvatel došlo v Odrách, kde se populace zvětšila o 14 % (tj. 2 300 obyvatel). Naopak největší nárůst vykazují mikroregiony Frýdek-Místek a Kravaře, kde se počet obyvatel zvýšil téměř o 20 %.

Třetí kategorií jsou obce, u nichž byl v porovnání s celým krajem zaznamenán stagnující růst. Mírně nadprůměrný populační růst vykazovalo i dnešní krajské město, kde během 20 let přibylo 27 % obyvatel. V absolutních hodnotách se jednalo o přírůstek 87 000 obyvatel. V průběhu 2. poloviny 20. let došlo k enormnímu nárůstu počtu obyvatel zejména díky rozmachu těžkého průmyslu. Stavba nových sídlišť v Porubě nebo Zábřehu sice poskytla ubytovací zázemí právě pro zaměstnance hutního průmyslu, ovšem moderní výstavbě v Ostravě často předcházela necitlivá asanace historických městských částí.

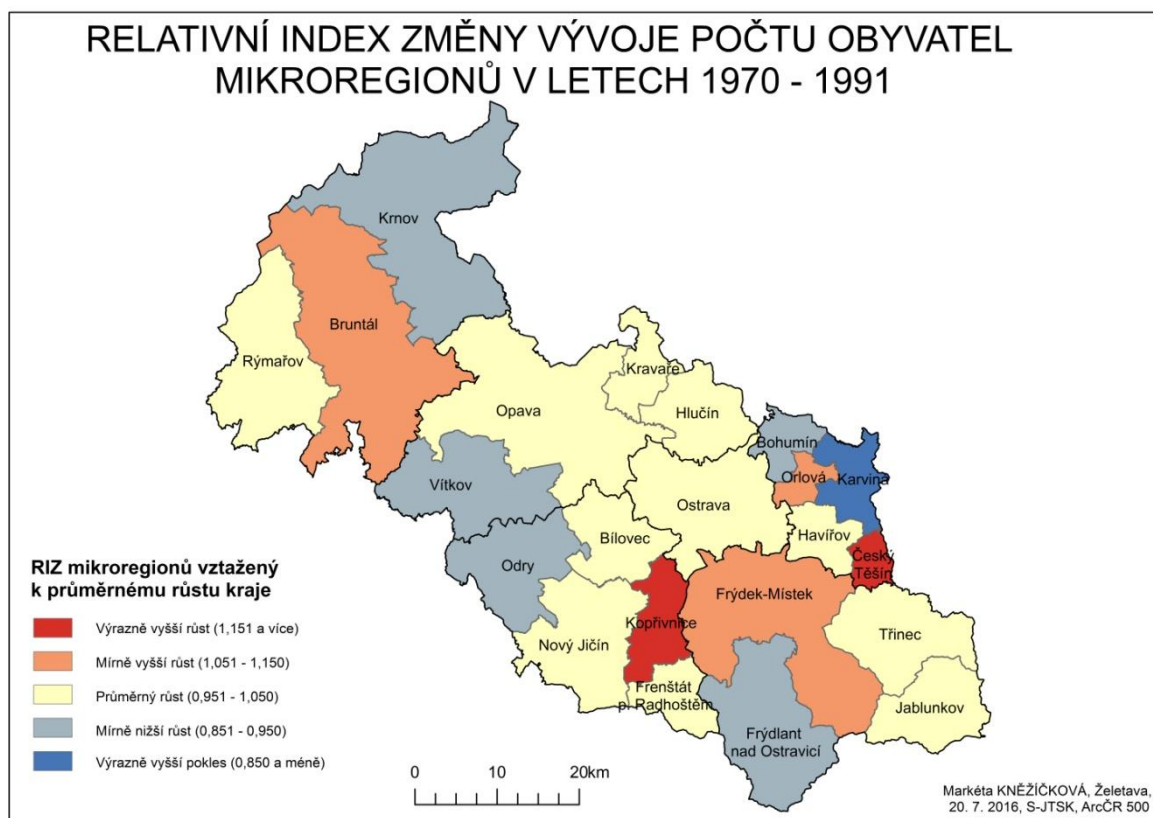
Mírně vyšší růst počtu obyvatel je patrný pouze v ORP Karviná a Třinec. Jedná se o mikroregiony, které se výhradně soustředily na těžbu uhlí a železné rudy, na niž je vázán těžký (hutní) průmysl a strojírenství. Během sledovaného období se počet obyvatel Karviné téměř zdvojnásobil, rezidenční funkci města netřeba opakovaně zmiňovat. Třinec vykazuje třetinový nárůst počtu obyvatel, což je spojeno s rozvojem Třineckých železáren.

Jediným mikroregionem s výrazně vyšším růstem je Havířov, kde se počet obyvatel zvýšil o více než 70 000, což v celkovém součtu znamená nárůst o 75 %. Poválečné obnovení těžby kvalitního černého uhlí bylo podmíněno zejména četností pracovní síly. S pracovními nabídkami rostla i možnost zisku bytu díky výstavbě socialistických panelových sídlišť. Pro Havířov je charakteristická rychlost výstavby, což z něj vytváří typické socialistické město. Havířov je také jedním z měst, která byla vybudována za účelem plnění rezidenční funkce, což přetrvává dodnes. Většina obyvatel za práci dojíždí.

Sledované období 1970 – 1991 prošlo několika historickými milníky, jež výrazně ovlivnily rozmístění i počet obyvatel v Česku. Vstup vojsk Varšavské smlouvy a následná normalizace vedly k emigraci, která byla ze začátku politicky, později i ekonomicky motivovaná (Fialová 1996). Nově vzniklá politická i sociální situace se projevila ve změně podmínek pro reprodukci a její další vývoj. Značná intenzita sňatečnosti se v Česku udržela až do 80. let, ovšem od konce 80. let se zvýšil i ukazatel rozvodovosti. Zlepšení sociální politiky státu v průběhu 70. let vedlo k vzestupu přirozeného přírůstku, neboť prodloužení mateřské dovolené či zvýšení přídavků na dítě představovaly velmi pozitivní motivaci pro založení rodiny. Baby-boom roku 1974 se rovněž výrazně projevil téměř ve všech mikroregionech kraje s výjimkou Karviné, která zůstává jedním regionem s výrazně vyšším poklesem počtu obyvatel. V průběhu tohoto sledovaného období došlo k úbytku 16 % obyvatel, čemuž odpovídá 13 000 lidí. K uvedenému snížení populačního stavu došlo zejména v druhé polovině sledovaného období. Karviná sice zažívala velký rozvoj města díky nalezištím černého uhlí, ovšem pouze do 80. let 20. století, poté snižování objemu vytěženého uhlí zapříčinilo onen pokles počtu obyvatel v mikroregionu.

Regiony, které vykazují mírně nižší růst, jsou ORP Bohumín, Frýdlant nad Ostravicí, Krnov, Odry a Vítkov. V jednotlivých ORP se zvýšil počet obyvatel maximálně o 700 obyvatel vzhledem k tomu, že regiony obcí s rozšířenou působností vykazují ve druhé polovině sčítacího období výrazné populační ztráty. Zajímavým případem je Bohumín, který se během první poloviny sledovaného období rozrostl o 2 900 obyvatel, načež ve druhé polovině mikroregion 2 300 obyvatel ztratil.

Mapa č. 11

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Většina mikroregionů kraje spadá do stagnující kategorie. Do této skupiny se nově přesunul mikroregion Rýmařov, který byl až do druhé poloviny 20. století vždy ztrátovou oblastí. Největší zvýšení počtu obyvatel zažil Český Těšín, region se tu rozrostl o 9 000 obyvatel, zaznamenal tedy třetinový populační nárůst. V samotném městě vznikla výrazná sídlištní zástavba zejména ve druhé polovině sledovaného období, v 80. letech se totiž region stal významným střediskem polygrafického a papírenského průmyslu. Rok 1989 přinesl výrazné změny i do regionu krajského města. Restrukturalizace průmyslu zde měla za následek rapidní útlum těžby černého uhlí.

Bruntál, Orlová a Frýdek-Místek jsou jedinými mikroregiony, které vykazují mírně vyšší růst populace. Během tohoto sledovaného období se mikroregion Frýdek-Místek stal druhým nejlidnatějším mikroregionem v kraji a přeskočil do té doby druhý nejlidnatější region Opavska. Další výrazná změna nastala v oblasti Bruntálska, kde se zvýšil počet obyvatel o 6 200, což znamenalo 16% nárůst počtu obyvatel. Největší procentuální nárůst

zaznamenala Orlová. Mikroregion se zvětšil o 9 000 obyvatel, což představovalo 20% nárůst.

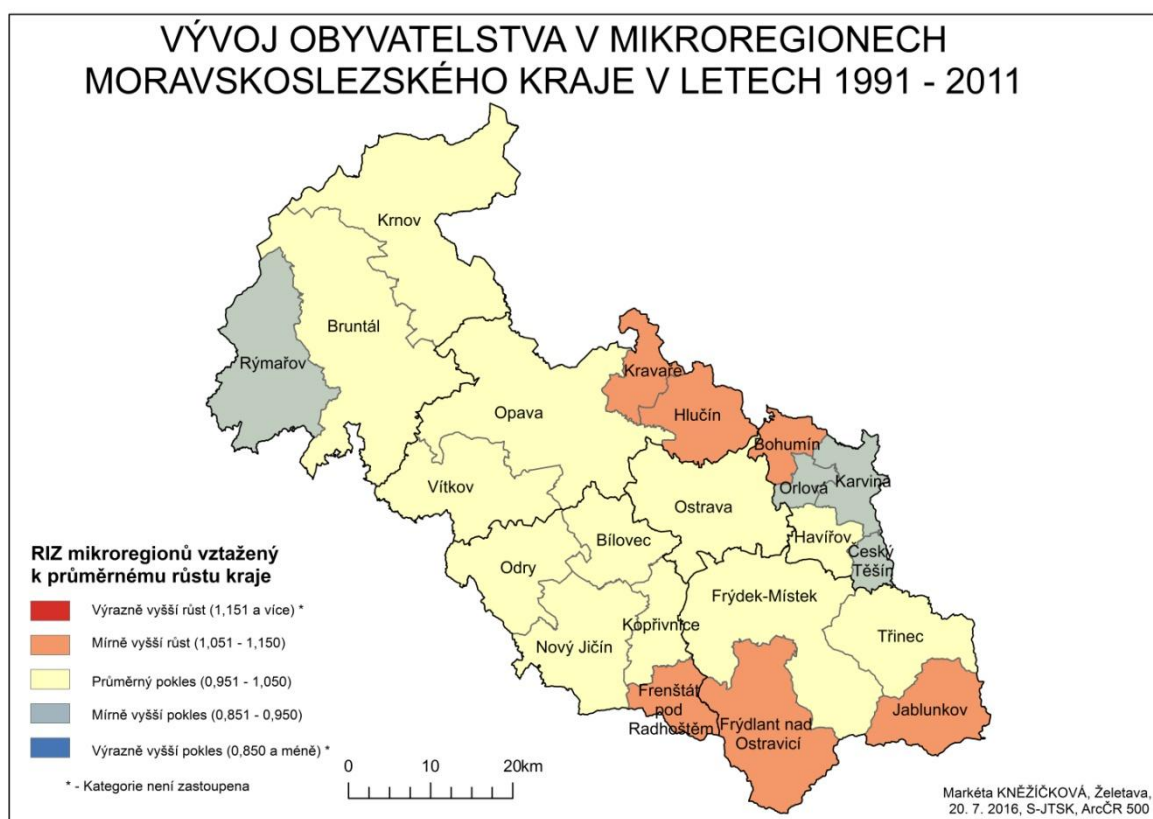
Jediné dva regiony, které během sledovaného období vykazují výrazně vyšší nárůst, jsou Kopřivnice a Český Těšín. Významným zaměstnavatelem a ekonomickým tahounem mikroregionu byla společnost Tatra, která se orientovala na automobilový průmysl. Již v 60. letech minulého století začala Tatra vyrábět moderní nákladní vůz TATRA 138, jenž továrnu katapultoval mezi vysoce konkurenceschopné automobilky. Továrna zahájila export vozidla na téměř všechny kontinenty.

Posledním sledovaným obdobím je populační vývoj v letech 1991 – 2011. Revoluční události roku 1989 s sebou přinesly výrazné změny v hospodářské i sociální sféře. Podíl zaměstnanců v zemědělství i průmyslu se snížil na úkor zvýšení počtu obyvatel zaměstnaných ve službách nebo provozujících podnikání. Velkým problémem se stala nezaměstnanost, která se objevila po uvedené restrukturalizaci ekonomiky. Populaci ovlivnily změny v životním stylu, zejména mladých lidí, jejichž reprodukční chování a způsob života ovlivnil celou řadu oblastí. Od konce 20. století lze ve společnosti pozorovat výrazný pokles sňatečnosti, tento trend se tedy i v kraji projevoval po celé období let 1989 – 1991. Pokles porodnosti na počátku tohoto sledovaného období s sebou přinesl pokles počtu obyvatel přirozenou měnou. Obecně lze konstatovat, že s výjimkou tří mikroregionů (Kravaře, Jablunkov a Frenštát pod Radhoštěm) došlo ve všech sledovaných oblastech k poklesu počtu obyvatel. Vzhledem k tomu není ani jedním mikroregionem zastoupena kategorie výrazně vyššího růstu popř. nižšího poklesu. V tomto sledovaném období došlo i k absenci kategorie výrazně nižšího poklesu, popř. růstu počtu obyvatel.

Převážná většina oblastí spadá do kategorie průměrného poklesu počtu obyvatel. Rok 1989 přinesl výrazné změny i do regionu krajského města. Restrukturalizace průmyslu způsobila rapidní útlum těžby černého uhlí, více než dvouseťleté dolování bylo v Ostravě ukončeno v roce 1994. Proto byly Vítkovické pece nově nuceny přeorientovat se na strojní výrobu. Důležitým zaměstnavatelem v mikroregionu Třinec byly Třinecké železárny, díky kterým se z malé zemědělské obce stalo významné město na severovýchodě Slezska. Úpadek spojený s útlumem těžkého průmyslu ovlivnil i vývoj Havířova. Velké provozy nutně prodělávají transformaci, aby byly schopny se prosadit. Od počátku tohoto sledovaného období dochází k otevírání malých podniků, které ale nedokáží co do počtu pracovních míst nahradit velké průmyslové továrny. Na počátku 21. století přinesly firmy do města nemalý kapitál, díky čemuž vzniklo několik průmyslových zón. V jedné z nich

má své sídlo i jihokorejská automobilka Hyundai, která nabídla tolik potřebná pracovní místa. Události, které přinesl rok 1989, velmi zajímavým a nepochybně pozitivním způsobem ovlivnily i vývoj Bruntálska. Uzavírání či ekonomická stagnace průmyslových podniků v regionu byly alespoň částečně kompenzovány příchodem soukromého sektoru a nových firem.

Mapa č. 12

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Oblastmi, které vykazují mírně vyšší pokles, jsou ORP Orlová, Karviná, Český Těšín a Rýmařov. V absolutních hodnotách nejvíce obyvatel ztratila Karviná, kde nastal úbytek 10 000 obyvatel. Když došlo ve 2. polovině 20. století k enormnímu rozmachu těžby uhlí a velmi intenzivní stavbě bytových jednotek, počet obyvatel v mikroregionu logicky rostl. Přelom 20. a 21. století s sebou přinesl již několikrát zmíněný pokles až zastavení těžby, což znamenalo pochopitelně ztrátu pracovních míst. V posledních letech vykazuje jednu z nejvyšších nezaměstnaností v kraji právě Karviná. S nedostatkem pracovních míst dochází k nárůstu celkového úbytku počtu obyvatel v důsledku migrace.

Události listopadu 1989 přinesly výrazný zlom i pro mikroregion Orlová. Dřívější průmyslová orientace na těžký průmysl a samotnou těžbu se transformovala na průmysl lehký a vyšší podíl zaujímá i sektor služeb.

Velmi málo mikroregionů v tomto sledovaném období zaznamenalo populační růst. Vždyť samotný Moravskoslezský kraj ztratil 6 % své populace, přičemž ve druhé polovině sledovaného období to představovalo téměř 60 000 obyvatel. Největší přírůstek je zaznamenán ve Frýdlantu nad Ostravicí, kde přibylo zhruba 8 % (tj. 1 800 lidí). Zejména v samotné obci Frýdlant nad Ostravicí přibývá počet obyvatel díky migraci. Dalšími růstovými obcemi v ORP jsou Čeladná nebo Ostravice. Podobně jako ve Frýdlantu i v Hlučíně dochází k mírnému nárůstu počtu obyvatel díky nárůstu podílu obyvatel do 14 let. Zároveň ve Frýdlantu nebo v ORP Frenštát pod Radhoštěm je hrubá míra přirozeného přírůstku nejnižší (Moravskoslezský kraj 2016). Frenštát se zároveň stal jednou z cílových destinací obyvatel migrujících z jádra ostravské aglomerace. ORP Jablunkov vykazuje během tohoto sledovaného období ztrátu pouze 5 osob, i zde se zvyšuje podíl osob mladších 15 let.

7. SYNTÉZA POZNATKŮ

Během celého sledovaného období (1869 – 2011) lze Moravskoslezský kraj označit za jádrový z pohledu hospodářského i populačního. Hustota celého Moravskoslezského kraje byla po celé sledované období nadprůměrná z důvodu koncentrace obyvatel do průmyslových oblastí. Největší rozdíl ve srovnání s celorepublikovým průměrem dosáhl Moravskoslezský kraj v letech 1980 – 2001, kdy průměrná hustota zalidnění proti průměru Česka byla až 1,8krát větší. Na počátku sledovaného období se Moravskoslezský kraj jevil svojí hustotou zalidnění jako průměrný, nicméně těžba černého uhlí a na ni vázaný těžký a strojný průmysl kraj velmi pozitivně ovlivnily. Během celého sledovaného období kraj svůj počet obyvatel zdvojnásobil, což je s výjimkou populačního růstu Hlavního města Prahy největší růst ze všech krajů za celé sledované období. V roce 2011 byla průměrná hustota zalidnění v kraji 222 obyvatel/km², nejhustěji osídleným regionem je Havířov, kde je průměrná hustota 5krát větší oproti krajskému průměru. Nejmenší hustotu zalidnění naopak vykazuje mikroregion Vítkov, kde žije 5krát méně obyvatel na 1 km².

Index míry polarizace porovnává rozdíly formování regionální diferenciace mezi jednotlivými mikroregiony. Menší hodnoty indexu značí vyšší míru polarizace. Z tabulky je vidět stoupající míra polarizace vzhledem ke klesajícím hodnotám indexu. Od počátku období industrializace stoupala nebo stagnovala míra polarizace mezi jednotlivými regiony. Orientace na průmysl, zejména na těžký a strojný, determinovala populační růst regionů, které disponovaly zásobami nerostných surovin. I z tabulky lze vyvodit polycentrický charakter kraje vzhledem k tomu, že se mikroregiony s maximální hustotou zalidnění střídaly. Krajské město vykazovalo maximální hustotu zalidnění pouze jednou, a to v roce 1961. K tomu došlo zejména proto, že krajskému městu obstarávaly rezidenční funkci Havířov a Karviná. Lidé odtud tedy dojížděli za prací Ostravy, nicméně v ní trvale nežili. Mikroregiony s minimální hustotou zalidnění se pak zcela logicky nenacházejí v bezprostřední blízkosti průmyslového jádra. Z tabulky je také patrný růst hustoty zalidnění samotného Moravskoslezského kraje po roce 1950, což je spojené s orientací socialistického státního zřízení na těžký průmysl.

Tab. č. 14: Polarizace mikroregionů Moravskoslezského kraje a ostatních krajů Česka

Rok	Mikroregiony Moravskoslezského kraje					Kraje České republiky bez Hlavního města Prahy				
	mikroregion s největší hustotou zalidnění	obyvatel/km ²	mikroregion s nejmenší hustotou zalidnění	obyvatel/km ²	míra polarizace	kraj s největší hustotou zalidnění	obyvatel/km ²	kraj s nejmenší hustotou zalidnění	obyvatel/km ²	míra polarizace
1869	Orlová	181	Frýdlant n. O.	53	29,5	LBK	147	JHČ	69	46,6
1880	Orlová	260	Frýdlant n. O.	58	22,3	LBK	154	JHČ	72	46,6
1890	Orlová	331	Frýdlant n. O.	58	17,7	LBK	161	JHČ	71	44,1
1900	Orlová	575	Frýdlant n. O.	58	10,2	ÚLK	180	JHČ	73	40,7
1910	Orlová	714	Frýdlant n. O.	63	8,9	ÚLK	198	JHČ	75	37,8
1921	Orlová	847	Rýmařov	41	4,8	ÚLK	194	JHČ	73	37,7
1930	Orlová	890	Vítkov	75	8,4	ÚLK	209	JHČ	71	34,2
1950	Orlová	851	Vítkov	46	5,4	MSK	160	JHČ	55	34,3
1961	Ostrava	842	Rýmařov	48	5,7	MSK	190	JHČ	57	30,1
1970	Havířov	1 069	Rýmařov	50	4,6	MSK	215	JHČ	57	26,7
1980	Havířov	1 122	Vítkov	53	4,7	MSK	232	JHČ	61	26,3
1991	Havířov	1 134	Vítkov	52	4,6	MSK	236	JHČ	62	26,3
2001	Havířov	1 136	Vítkov	51	4,5	MSK	233	JHČ	62	26,7
2011	Havířov	1 035	Rýmařov	47	4,5	MSK	222	JHČ	62	28,1

Pozn.: LBK- Liberecký kraj, ÚLK - Ústecký kraj, MSK - Moravskoslezský kraj, JHČ - Jihočeský kraj
Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

7.1 Kategorizace mikroregionu

V jednotlivých podkapitolách analytické části je rozebráno členění jednotlivých mikroregionů dle dynamiky jejich růstu. Pro kategorizaci mikroregionů byla zvolena typologie Hampla (2003), která vychází z hustoty zalidnění a relativního podílu na populaci kraje. Na základě této typologie jsou mikroregiony rozděleny do čtyř různých kategorií dle vztahu jádro – periferie. První kategorií je růstový typ, který vykazuje dlouhodobý a plynulý růst populace. Druhou kategorií reprezentuje typ stabilizovaný, v němž se zvětšuje vnitřní polarizace. Třetí kategorií je typ nových periferií, u kterých se zpravidla jedná o oblasti poznamenané válkami. Poslední kategorií představuje typ klasických periferií, což jsou oblasti populačně slabé.

Tab. č. 15: Hustota zalidnění mikroregionů ve vybraných letech

ORP	1869	1890	1910	1930	1950	1970	1991	2001	2011
I. Růstový typ									
Bohumín	125	174	417	521	414	468	477	477	462
Český Těšín	143	216	327	435	418	447	653	624	580
Frýdek-Místek	119	126	145	156	149	185	228	376	224
Havířov	131	143	212	259	267	1069	1134	1136	1035
Hlučín	105	121	137	159	163	227	239	241	239
Karviná	134	223	387	481	475	854	733	710	642
Kopřivnice	144	158	207	212	197	263	347	346	332
Orlová	181	331	714	890	851	797	998	966	846
Ostrava	152	298	615	726	712	973	1066	1035	982
Třinec	77	95	104	147	155	223	243	239	232
II. Stabilizovaný typ									
Bílovec	118	125	146	151	118	153	161	160	155
Frenštát pod Radhoštěm	135	124	137	134	137	163	185	190	190
Jablunkov	63	69	81	99	105	118	126	129	126
Kravaře	129	138	150	164	146	180	202	206	207
Nový Jičín	123	146	168	171	142	157	173	177	170
Opava	114	134	158	173	134	161	182	182	178
III. Typ "nové" periferie									
Krnov	106	114	110	112	66	73	74	75	70
Odry	94	92	94	90	66	77	79	79	76
Rýmařov	92	84	79	76	47	50	53	52	47
IV. Typ "klasické" periferie									
Bruntál	82	84	81	80	46	52	62	63	59
Frýdlant nad Ostravicí	53	58	63	77	65	68	68	69	74
Vítkov	73	80	81	75	46	51	52	51	48

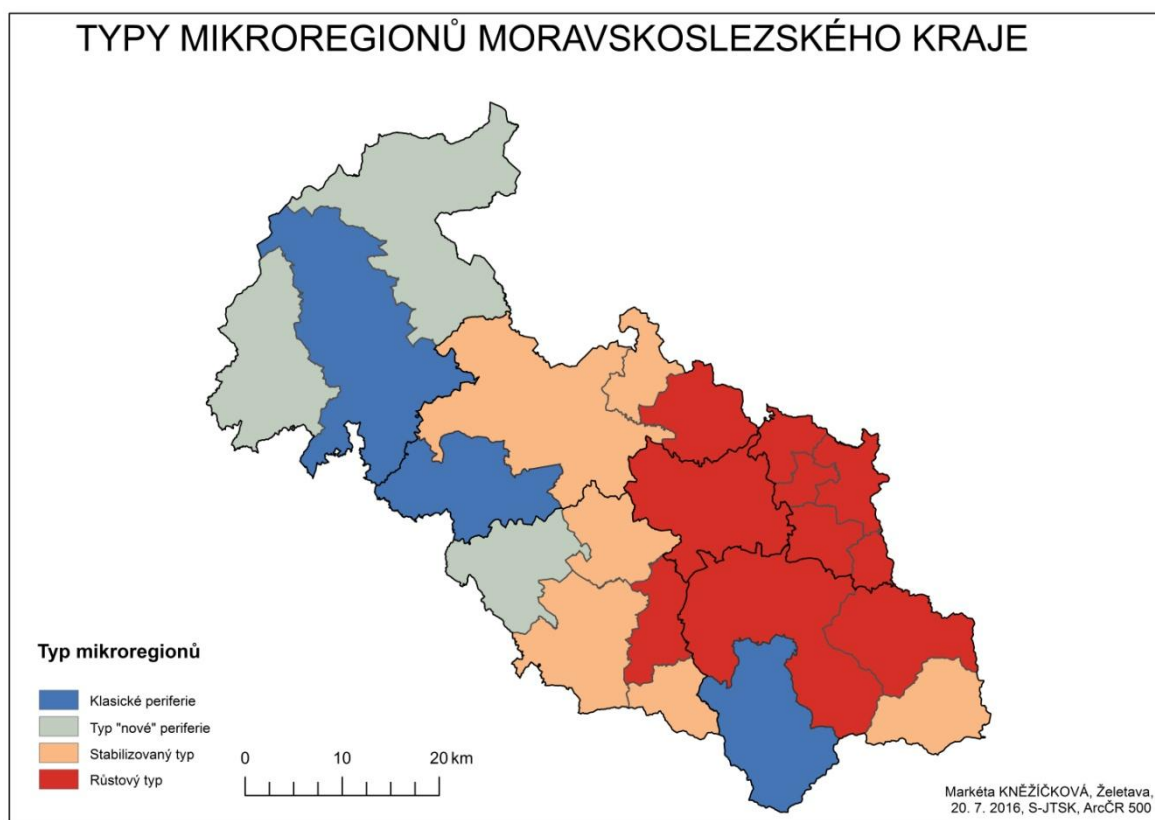
Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Téměř polovina všech mikroregionů byla zařazena do kategorie růstového typu, což odlišuje Moravskoslezský kraj od ostatních zkoumaných krajů (Klučka 2016 – Jihočeský, Pařil 2014 – Plzeňský, Malý 2014 – Královéhradecký, Nováček 2004 – Kraj Vysočina). Populační nárůst odstartovala těžba černého uhlí, se kterou korespondoval rozvoj těžkého a strojínského průmyslu. Již několikrát bylo zmíněno, že oblast dnešního Moravskoslezského kraje patřila v minulém století k nejprůmyslovějším a nejrozvinutějším oblastem střední Evropy. Všechny ORP této kategorie vykazují výrazný populační růst, který téměř ve všech případech překonal hranici 20 000 obyvatel. Největší nárůst zaznamenalo krajské město. Z původně padesátitisícového sídla se v roce 2011 stalo město s 326 000 obyvateli.

Ostrava je tak třetím největším městem Česka. Všechny mikroregiony jsou součástí nebo v bezprostřední blízkosti ostravské aglomerace.

Druhou kategorií tvoří oblasti se stagnujícím vývojem počtu obyvatel. I v této kategorii vykazuje Moravskoslezský kraj větší počet ORP než ostatní zkoumané kraje. Ve všech mikroregionech se v průběhu sledovaného období střídalo zvyšování a ubývání počtu obyvatel. V celkovém součtu se tedy jedná o oblasti, které na počtu obyvatel neztratily. Zajímavá situace nastala v případě Jablunkova. Jedná se o mikroregion, jehož počet obyvatel v průběhu sledovaného období stoupal, a to i po 2. světové válce, čímž stoupala i hustota zalidnění mikroregionu. Nicméně přírůstek není tak markantní, proto byl Jablunkov zařazen do růstové kategorie.

Mapa č. 13

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Třetí kategorii představují oblasti označované jako „nové“ periferie. Do této kategorie spadá mikroregion Krnov, Bruntál a Odry. Tyto regiony se vyznačují více či méně stagnujícím vývojem počtu obyvatel až do vypuknutí 2. světové války, kdy nastal

celkový úbytek počtu obyvatel. Přirozené populační ztráty nezasáhly mikroregiony tolik, jako migrační úbytek. Zejména odsun německého obyvatelstva znamenal v Krnově zmenšení celkové populace o $\frac{1}{3}$. Obdobná situace nastala i v Bruntále. Oba regiony se nacházejí v českém pohraničí.

Poslední kategorii tvoří klasické periferie, kam spadají mikroregiony Vítkov a Rýmařov. Rýmařov sice během sledovaného období ztratil v absolutních hodnotách stejný počet obyvatel jako Bruntál (cca 15 000), avšak pro Rýmařov to znamená zmenšení počtu obyvatel na polovinu.

Při pohledu na mapu č. 13 lze spatřit ve formování mikroregionů jisté pravidelnosti. První z nich je nepochybně význam těžby uhlí a železné rudy, která podnítila průmyslový rozvoj oblasti. Dalším výrazným ovlivněním v období průmyslové revoluce bylo budování železniční sítě v kraji, čímž se Moravskoslezský kraj propojil s Evropou, kde nacházel odbytiště pro výrobky v kraji zastoupeného průmyslu. I německé obyvatelstvo v českém pohraničí, resp. jeho odsun výrazně ovlivnil celkový vývoj v kraji. Zároveň je zde patrná dualita populačního vývoje ostravské aglomerace a jejích periferních oblastí.

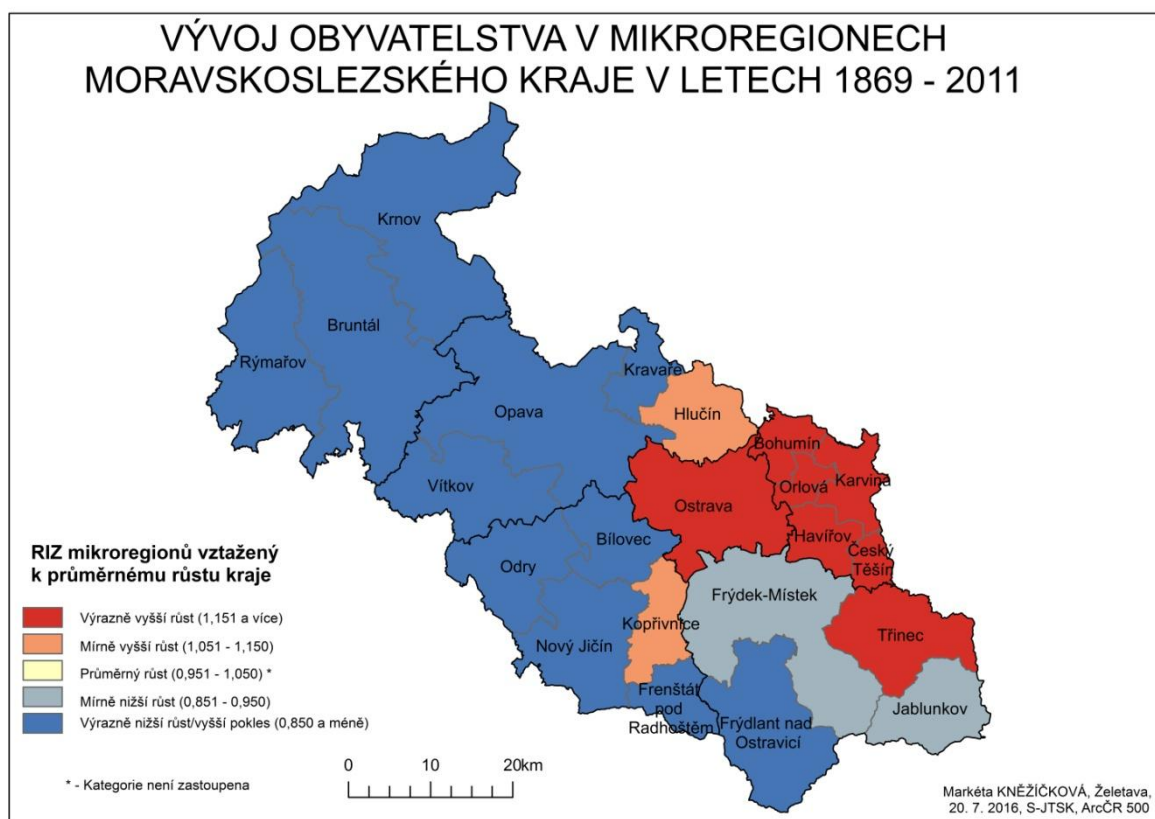
7.2 Generalizace vývojových trendů

Populace Moravskoslezského kraje se vyvíjela do období industrializace relativně vyrovnaně. Těžba černého uhlí a na ni vázaný těžký a strojní průmysl výrazně ovlivnily populační růst oblastí, které disponovaly zmíněnou komoditou. Počet obyvatel v nejlidnatějším městě kraje, tedy Ostravě, se zvýšil 6,5krát. Populace státem projektovaného Havířova se zvětšila dokonce 8krát. Naopak mikroregiony vzdálenější od nalezišť nerostných surovin co do počtu obyvatel spíše ztratily. Svoji roli hrály i poválečné události 40. a zejména 50. let. Z mapy č. 14 je patrná dualita Ostravské aglomerace vs. jejích periferií.

V období industrializace populace Moravskoslezského kraje soustavně rostla. Výjimkou jsou samozřejmě poválečná období, kdy docházelo k výrazným ztrátám. Mírný pokles růstu počtu obyvatel nastal nejprve mezi léty 1910 – 1921, k čemuž došlo vzhledem k událostem 1. světové války. I přesto se počet obyvatel mezi těmito roky zvýšil o 20 000. V roce 1950 vykazoval Moravskoslezský kraj o 125 000 obyvatel méně než před 2. světovou válkou, nicméně hned v následujícím sčítacím období (tj. rok 1961) byla tato

ztráta smazána a počet obyvatel dokonce stoupl oproti poválečnému období. Ačkoliv počet obyvatel v letech 1961 – 1991 rostl, celková absolutní hodnota nárůstu klesala. V roce 1961 žilo v Moravskoslezském kraji o 161 000 obyvatel více než v předchozím sčítacím období. V letech 1980 – 1991 byla hodnota populačního nárůstu už pouze 22 000 obyvatel. Industriálně orientovaný socialismus se na populačním vývoji projevil v Moravskoslezském kraji pozitivně.

Mapa č. 14

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Změny v oblasti hospodářské politiky, tedy přechod od centrálně orientovaného hospodářství k tržnímu, znamenal pro Moravskoslezský kraj populační ztráty. Výhradně průmyslový kraj tak byl mnohem bolestivěji postižen celorepublikově se vyskytujícím úpadkem zaměstnanosti v průmyslovém sektoru a byl nucen se s nastalou situací vypořádat pro něj zcela netypickým přeorientováním na terciérní sektor. První ztráta nastala hned na přelomu 20. a 21. století, kdy v kraji ubylo 14 000 obyvatel, zejména kvůli migraci. Mezi posledním sčítacím obdobím (2001 – 2011) kraj ztratil téměř 60 000 obyvatel. Jediné dva

růstové regiony 21. století jsou Frenštát pod Radhoštěm a Kravaře, přičemž Frenštát se rozrostl o pouhých 45 občanů, což je v celkovém měřítku téměř zanedbatelná hodnota. Ani populace Kravař se nerozrostla výrazně, neboť přibylo pouze 150 občanů.

Z mapy je patrný výrazně nižší nárůst, popř. vyšší pokles u většiny mikroregionů kraje od počátku industrializace až po r. 2011. Mapa by mohla někoho poněkud zmást, neboť se na první pohled jeví, jakoby většina krajů ztratila na své populaci. Nicméně opak je pravdou. Více než polovina těchto mikroregionů vykazuje populační nárůst, ten ale nebyl tak rychlý a markantní v porovnání s celým Moravskoslezským krajem. V Kravařích se dokonce populace zvýšila 1,6krát, což ovšem představuje v porovnání s populačním růstem celého kraje (populace se zvětšila 10krát) velmi nízký růst populace. Koncentrace nejrůstovějších regionů obcí s rozšířenou působností se nachází na jihozápadě kraje, právě v oblasti Ostravsko-karvinského černouhelného revíru.

7.3 Hlavní determinanty populačního vývoje

Na formování současné sídelní sítě a rozmístění obyvatelstva mělo bez pochyby vliv množství nejrůznějších faktorů. Zejména v předindustriálním období se *fyzicko-geografické podmínky* jednotlivých oblastí projevily jako výrazný faktor. Samotná nadmořská výška výrazně ovlivnila rozmístění obyvatelstva, neboť většina lidí se soustředila v oblastech s nižší nadmořskou výškou. Úrodná půda nížin a pánví nabízela bohaté agrární využití. Na rozmístění obyvatelstva v regionech se výrazně podepsalo i podnebí. Lidé se v dobách utváření sídelní sítě soustředili zejména na oblasti, které nabízely vodní toky, jezera nebo jiný zdroj pitné a užitkové vody. Povodí Odry, která protéká Moravskoslezským krajem, odvodňuje Opavskou pahorkatinu, Ostravskou pánev i jiné oblasti kraje. Na území České republiky se nachází horní tok Odry, do kterého se vlévají významné přítoky jako Ostravice nebo Opava. Terén Moravskoslezského kraje se výrazně obměňoval nejen díky přírodním podmínkám a vlivům, ale i díky činnosti člověka.

Jedním z nejvýraznějších faktorů, které ovlivnily populační vývoj obyvatelstva v kraji, je těžba nerostných surovin. Zejména *těžba černého uhlí* v 19. století s sebou přinesla globální rozvoj průmyslu. Od 30. let 19. století se tedy růst počtu obyvatel začal zrychlovat především v oblastech, které nabízely zásoby uhlí nebo rud. Dnešní Moravskoslezský kraj disponoval nalezišti černého uhlí, což se ukázalo jako určující pro

jeho další populační rozvoj. Založené Vítkovické železářny se staly nejen v kraji, ale v rámci celého Rakouska-Uherska nejvýznamnějším podnikem, který se soustředil na dynamicky se rozvíjející strojný průmysl. To s sebou přineslo i rozmach širokého okolí.

Na těžbu nerostných surovin byla velmi úzce navázána *průmyslová revoluce*. Do období industrializace výrazně ovlivňovala hustotu zalidnění regionu výše zmiňovaná úrodnost půd. To se s nástupem průmyslové revoluce velmi výrazně změnilo, neboť nastal přechod od priméru k sekundárnímu sektoru. Hustota zalidnění v 18. století tak byla výrazně ovlivněna i možnostmi obživy v nezemědělském sektoru.

Průmyslová revoluce s sebou přinesla i změny v dopravě. Nově vzniklý kvalitní dopravní systém byl založen zejména na *železniční dopravě*, která spojila jádra průmyslu s jejich odbytišti. Výstavba železnic sehrála roli iniciátora rozvoje ekonomiky regionu. Brzké propojení dnešního Moravskoslezského kraje s Vídní díky Severní dráze císaře Ferdinanda podpořilo jeho průmyslový rozvoj. Především díky tomuto propojení došlo ke klíčovému zásobování Vídně uhlím.

Podíl německého obyvatelstva v Česku byl v období do 2. světové války výrazný. Většina Němců se nacházela v českém pohraničí, nicméně se našlo i několik jádrových oblastí ve vnitrozemí. V Moravskoslezském kraji se německé obyvatelstvo usazovalo zejména do ORP Rýmařov, Bruntál, Opava a Krnov. Samozřejmě i dnešní krajské město představovalo atraktivní místo pro koncentraci Sudetských Němců. Majitelé dolů a továren na Ostravsku při výběru svých zaměstnanců upřednostňovali Němce. I v oblasti Těšínska dostávali němečtí obyvatelé výrazně přednost před Čechy i Poláky (Fialová 1996). Největší problém tedy nastal v době po 2. světové válce, kdy docházelo k odsunu Sudetských Němců z Čech. Těmito událostmi byly výrazně ovlivněny právě mikroregiony jako Bruntál, Krnov a Opava. Kupříkladu Opava ztratila v rozmezí let 1930 – 1950 více než 22 000 obyvatel. Nejvíce však tratil Krnov, který přišel o 26 000 obyvatel.

Vedle odsunu německého obyvatelstva byly jednotlivé regiony ovlivněny rovněž událostmi jak *první*, tak i *druhé světové války*. Mnohem větší úbytek samozřejmě nastal až po druhé světové válce, přičemž ve statistice je zmíněný odsun Sudetských Němců z českého pohraničí pochopitelně zahrnut. Nejvíce ztrátovým regionem z pohledu vývoje populace byl po první světové válce mikroregion Rýmařov, který během tzv. Světové války ztratil více obyvatel než během té v pořadí druhé. Frenštát pod Radhoštěm vykazoval ztrátu 1 200 obyvatel po 1. světové válce, po druhé válce naopak zaznamenal nárůst 300 obyvatel. Jablunkov je posledním mikroregionem, který na tom byl „lépe“ po druhé

světové válce. Po první válce vykazoval nárůst 830 obyvatel, kdežto po té druhé mu přibylo 1 100 obyvatel.

Posledním výrazným determinantem vývoje počtu obyvatel byl *změna demografického chování* obyvatel. Tento vliv na vývoj počtu obyvatel se projevil zejména v posledních desetiletích. Porodnost a úmrtnost obyvatelstva se ke konci celkového sledovaného období výrazně proměnily. Projevil se výrazný nárůst střední délky života při narození, zatímco porodnost klesla velmi nízko. Samotné snížení úrovně porodnosti bylo podmíněno sníženou mírou sňatečnosti. Díky snížení míry porodnosti došlo i ke snížení četnosti potratů, a naopak došlo k nárůstu využívání moderních forem antikoncepce. Dřívější sociální jistoty pozitivně ovlivňující rozhodnutí pro založení rodiny také výrazně narušil nový postsocialistický jev, kterým je nezaměstnanost.

7.4 Predikce populačního vývoje

Vývoj počtu obyvatel byl analyzován až do konce roku 2011. Vzhledem k tomu, že práce byla tvořena v roce 2017, poslední data postindustriálního období jsou 6 let stará. Pro predikci populačního vývoje bylo nutno přidat i data mladší, tedy z roku 2016. Ta poslouží pro lepší zorientování v kvalifikaci vývojových trendů.

Jedním z často diskutovaných trendů ve vývoji počtu obyvatel je jejich celkový úbytek zejména z důvodu migrace. Od roku 2001 v kraji ubylo 52 000 obyvatel, přičemž při detailnější analýze vývoje počtu obyvatel je zřejmé, že největší ztráta nastala mezi roky 2001 – 2011. Mezi lety 2011 – 2016 naopak došlo k nárůstu o 7 500 obyvatel. Nicméně trend v poklesu počtu obyvatel krajského města, který byl nastolen na začátku 21. století, přetrvává. V tomto století Ostrava ztratila 19 000 obyvatel, což odpovídá 37% úbytku populace v kraji. V posledních letech hraje velmi významnou roli migrace, která je spojena s urbánními procesy. Vystěhování obyvatel z velkých měst do jejich okrajových částí nebo na venkov výrazně ovlivňuje populační vývoj jednotlivých mikroregionů. K populačním ztrátám Ostravy docházelo i kvůli suburbanizačním a deurbanizačním procesům. Významným faktorem byl i pád OKD (Ostravsko-karvinské doly, a. s.), který se projevil negativně na ekonomickém i sociálním postavení města. Ostrava se zároveň snaží bojovat s poškozeným životním prostředím, které právě těžba ovlivnila negativně.

Stárnutí populace je tendence, která provází populaci celé České republiky. Tento trend lze vystopovat rovněž ve vývoji počtu obyvatel jednotlivých mikroregionů Moravskoslezského kraje. Pouze dva mikroregiony (Jablunkov a Kravaře) vykazovaly v roce 2016 vyšší počet obyvatel ve věkové složce 0 – 14 let oproti obyvatelům ve věku 65 a více let. Nedostatek a ubývání předproduktivní složky spojený s růstem poproduktivní složky přináší do kraje sociální problémy. Obecný trend koncentrace starších obyvatel do měst je zřetelný i v Moravskoslezském kraji. V ORP Ostrava žije o 12 000 starších obyvatel více.

Pouze dvě ORP z celého kraje nezaznamenaly v letech 2001 – 2016 snížení počtu obyvatel ani v jednom sčítacím období. Jedná se o Frenštát pod Radhoštěm a Kravaře, přičemž Frenštát zaznamenal úbytek počtu obyvatel dokonce naposledy po 1. světové válce.

Dle projekce ČSÚ (2004) se již nepočítá s tím, že by do roku 2050 hodnota natality převýšila hodnotu mortality v celé České republice ani v jednotlivých krajích. Spíše naopak, přirozený úbytek počtu obyvatel se bude zvětšovat. Tím se samozřejmě změní věková struktura kraje. Současné rozdíly ve věkovém složení Moravskoslezského kraje jsou zapříčiněny také migrací za prací do průmyslově atraktivnějších oblastí.

Dále se dá očekávat, že trend zvyšujícího se rozdílu mezi osobami ve věku 0-14 a 65 a více let se bude prohlubovat. Z počátku 21. století bylo více než 70 % obyvatel v produktivním věku, ČSÚ (2004) očekává, že v polovině tohoto století bude podíl složky pouze poloviční. Sníží se i podíl osob do 14 let na úkor téměř trojnásobně zvětšené postproduktivní složky. Budoucí celkový počet obyvatel v kraji bude zajisté ovlivněn i vnitřní či zahraniční migrací. Bez migračního přírůstku bude úbytek v některých regionech velmi výrazný a bude směřovat k negativní věkové struktuře.

8. ZÁVĚR

Vývoj počtu obyvatel Moravskoslezského kraje byl ovlivněn mnoha faktory, které na tento vývoj působily různou mírou intenzity. Determinanty, které usměrňovaly trendy populace, se liší v závislosti na sledovaném období. Dříve hrály přírodní faktory mnohem důležitější roli, než jakou sehrávají dnes. Naopak těžba, příchod průmyslu, rozvoj dopravy apod. ovlivňovaly populační vývoj zejména v posledních stoletích. Právě průmyslová revoluce velmi výrazně zapříčinila nejen sociální, ale i hospodářský rozvoj kraje. Naleziště černého uhlí umožnila průmyslový rozvoj, který katapultoval Moravskoslezský kraj mezi nejrozvinutější oblasti nejen Rakouska-Uherska, ale i celé střední Evropy. Svoji roli hrálo i demografické chování obyvatelstva. Socialisticky orientované země prošly v druhé polovině 20. století v důsledku industrializace relativně rychlou urbanizací. Později byla tato urbanizace do jisté míry nahrazena suburbanizací, neboť města již byla přelidněná a zhoršovalo se životní prostředí takových měst. Prudký růst automobilismu i městské hromadné dopravy se staly jedněmi z faktorů, které umožnily lidem stěhovat se do suburbánních středisek.

Cílem studie je sledování populačního vývoje Moravskoslezského kraje v průběhu celé historie kraje. Různé historické milníky ovlivnily populační vývoj jak jednotlivých mikroregionů, tak vývoj celého kraje. Analýza je rozdělena do tří částí, které ohraničuje průmyslová revoluce. S jejím příchodem se zvýšily rozdíly mezi jednotlivými regiony v závislosti na vzdálenosti od jádra průmyslu. Předmětem první části analýzy je předindustriální období, jehož rozbor ztěžuje zejména nedostatečně kvalitní statistická základna. Období industrializace je věnována druhá část analýzy, která je doplněna o jednotlivé vlivy tří determinantů (vliv železniční dopravy, hierarchického a administrativního postavení sídel). Období postindustrializace je nejkratším sledovaným obdobím, neboť bylo pro potřeby práce vymezeno od roku 1991 – 2011.

Analýza je provedena na třech různých regionálních úrovních. Analýza populačního vývoje všech obcí kraje by byla složitá a zdlouhavá, proto byl vybrán vzorek obcí. Metodika výběru vzorku 102 obcí je popsána již výše. Druhá úroveň analýzy je posunuta na menší mikroregiony, kterými jsou oblasti obcí s rozšířenou působností. V Moravskoslezském kraji se nachází 22 ORP, které vhodně reflektují populační vývoj. Poslední úrovní analýzy je komparace Moravskoslezského kraje s ostatními kraji Česka.

Postavení Moravskoslezského kraje v rámci celé České republiky ve vztahu jádro – periferie je zřejmé. Široká oblast v okolí Ostravy představovala z jádrových oblastí nejen Česka, ale i Rakouska-Uherska už od doby průmyslové revoluce. To dokazují hlavně hospodářské ukazatele jako podíl vytěženého černého uhlí nebo koncentrace těžkého a strojího průmyslu v kraji, ale i ukazatele populační. Porovnávat počet obyvatel Moravskoslezského kraje s ostatními by nebylo metodicky správné, neboť každý kraj disponuje jinou rozlohou. Vliv rozlohy ovšem eliminuje hustota zalidnění. Moravskoslezský kraj po celé sledované období, tedy od let 1969 – 2011 (resp. 2016) vykazoval nadprůměrnou hustotu zalidnění oproti průměru Česka, přičemž rozdíl mezi hustotou kraje a celého státu se prohluboval až do roku 2001.

Jedním ze stěžejních úkolů práce je ověření hypotéz, které byly vytyčeny na začátku práce. První hypotéza stojí na tvrzení Hlavačky (1990), který zastává názor, že stavba železnic ovlivnila vývoj uhelného průmyslu. Díky Severní dráze císaře Ferdinanda, která spojovala Moravskoslezský kraj s Vídní, došlo ke snížení nákladů na přepravu paliv. Rozvoj těžebního a hutního průmyslu vedl ke snížení nezaměstnanosti. Zároveň celkový přírůstek stoupl v důsledku migrací za prací. Při detailním pohledu na vývoj počtu obyvatel v industriálním období opravdu dochází k nárůstu populace jak v celém kraji, tak i v jednotlivých mikroregionech, které se nacházejí v blízkosti jádra průmyslu v kraji. Nejvhodnějším příkladem je Havířov nebo Karviná, kde nedošlo k populačnímu úbytku ani po 2. světové válce. Navíc tyto regiony nebyly natolik ovlivněny odsunem Sudetských Němců.

Druhá hypotéza vychází z historických událostí 2. světové války. Podíl německého obyvatelstva v českém pohraničí byl výrazný. Největší podíl Němců v Moravskoslezském kraji byl zaznamenán v ORP Bruntál, Rýmařov, Krnov nebo Opava. Pokud porovnáme nejvíce ztrátové regiony v poválečném období Moravskoslezského kraje, jedná se právě o čtyři výše zmíněné. Populační úbytek v důsledku migrace, resp. odsunu Sudetských Němců výrazně ovlivnil populační strukturu kraje. Němci byli převážně obsazováni na „vyšší“ pozice v továrnách, zatímco dělníky byli Češi.

Třetí hypotéza pracuje s urbanizačními procesy v Česku, přičemž jejich podobný trend předpokládá i v Moravskoslezském kraji. Hypotéza tvrdí, že během období socialismu došlo k celkovému přírůstku obyvatel ve městech nad 10 000 obyvatel, který se zpomalil po roce 1980. V roce 1991 měl Moravskoslezský kraj celkem 16 měst nad 10 000 obyvatel. V roce 2011 to bylo o jedno město méně, neboť ze vzorku vypadla Studénka.

Pokud porovnáme vývoj obyvatelstva mezi roky 1980 a 1991, pak je zřejmé, že většina měst co do počtu obyvatel získala. Ztrátu vykazuje pouze Karviná, Krnov, Bohumín, Hlučín a Studénka. Populace zbylých deseti měst se zvětšila.

Čtvrtá hypotéza vychází z urbánních a demografických procesů, které popsal Vaishar (2009). Ten tvrdí, že západoevropská města ztrácejí obyvatelstvo zejména díky migračním procesům. Obdobná situace je očekávána i ve větších městech Moravskoslezského kraje. V kraji se nacházelo v roce 2011 celkem 15 měst, která vykazovala více než 10 000 obyvatel. Při detailnějším porovnání vývoje obyvatelstva od roku 1980 je zřejmé, že se do zmíněného roku počet obyvatel ve městech s několika málo výjimkami opravdu zvyšoval. Oněmi výjimkami jsou např. města Frýdek-Místek nebo Nový Jičín. Nicméně při podrobnějším pohledu na vývoj počtu obyvatel v těchto městech od roku 1980 lze vyvodit, že některá města výrazně ztratila na své populaci. Mezi roky 2001 – 2011 dokonce vykazují populační ztrátu všechna města nad 10 000 obyvatel. Největší pokles zasáhl krajské město Ostravu nebo Karvinou. Zejména urbánní procesy, ale i útlum těžkého průmyslu či úplné zastavení těžby černého uhlí výrazně ovlivnily populační vývoj velkých měst.

Poslední hypotéza vychází z tvrzení Hampla, Gardavského a Kühnla (1987), kteří se zabývali koncentrací obyvatel do větších sídel v období industrializace. Při detailnějším prozkoumání růstu populace v období průmyslové revoluce docházelo opravdu ke zvyšování počtu obyvatel ve velkých městech. Byla to právě těžba černého uhlí a soustředění se na těžký a strojírenský průmysl, které zapříčinily hierarchický růst měst. Příkladem může být několikrát zmiňovaný Havířov, který měl na začátku sledovaného období 5 200 obyvatel. Průmyslově orientované okolí města umožnilo hospodářský i populační růst samotnému městu, které v roce 1991 dosáhlo svého populačního maxima (tj. 86 000 obyvatel.)

Z celkového hlediska lze konstatovat, že některé hypotézy byly úplně potvrzeny, některé pouze částečně. Předkládaná studie může být přínosná na poli studia populačního vývoje regionů obcí s rozšířenou působností. Analýza zároveň rozebírá vlivy jednotlivých faktorů na populační rozmístění v kraji. Práce může být zároveň použita jako studijní materiál vývoje obyvatelstva Moravskoslezského kraje.

9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

- Atlas československých dějin. Ústřední správa kartografie a geodézie, Praha 1965, 39 s. 45 map. dvojlistů.
- Atlas obyvatelstva ČSSR. Ústřední správa kartografie a geodézie, Praha 1962, s. 91 s. 25 map. příl. + 3 mapy.
- AUERHAN, J. (1934): Vliv železnice na hustotu a vzrůst obyvatelstva okresních měst a ostatních obcí v Čechách v letech 1869-1930. Statistický obzor, 15, s. 186-191.
- BARTOŇOVÁ, D. (2010): Demografická situace České republiky: proměny a kontexty 1993 – 2008. Sociologické nakladatelství, Praha, 238 s.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ. D. (2002): Teorie regionálního rozvoje. Karolinum, Praha, 211 s.
- BOHÁČ, Z. (1987): Postup osídlení a demografický vývoj českých zemí do 15. století. Historická demografie, 12, s. 59-87.
- BURCIN, B., FIALOVÁ, L., RYCHTAŘÍKOVÁ, J. a kol. (2010): Demografická situace České republiky. Sociologické nakladatelství, Praha, 238 s.
- BURDA, T. (2010): Kraje a jejich hranice: 1850 – 2000. Nakladatelství české geografické společnosti, Ostrava, s. 771-777.
- DEMEK, J. a kol. (1987): Zeměpisný lexikon ČSR. Academia, Praha, 584 s.
- FIALOVÁ, L. a kol. (1996): Dějiny obyvatelstva v českých zemích. Praha, 400 s.
- FIALOVÁ, L. (2008): Obyvatelstvo České republiky v dlouhodobé perspektivě (1. díl.) Geografické rozhledy, č. 1, s. 26-27.
- FIALOVÁ, L. (2008): Obyvatelstvo České republiky v dlouhodobé perspektivě (II. díl.) Geografické rozhledy, č. 2, s. 22 – 23.
- FIALOVÁ, L. (2014): Vymezení periferních oblastí ČR. Bakalářská práce, Brno, 78 s.
- FUKALA, R. a kol. (2012): Slezsko v dějinách Českého státu. Nakladatelství Lidové noviny, Opava, 595 s.
- GABRIEL, F. (1967): Lidnatost Čech na počátku 18. století. Demografie 9, s. 241-249, 343-348.
- HAMPL, M., GARDAVSKÝ, V., KÜHNEL, K. (1987): Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR. Universita Karlova, Praha, 256 s.
- HAMPL, M. (2003): Diferenciace a zvraty regionálního vývoje Karlovarska: unikátní případ nebo obecný vzor? Geografie-Sborník ČGS, 108/1, s. 173-190.

- HAMPL, M. (2005): Geografická organizace společnosti v České republice: Transformační procesy a jejich obecný kontext. Univerzita Karlova, Praha, 145 s.
- HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P. (2001): Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferní oblasti. In Geografie-Sborník ČGS, 106, č. 1, s. 1-11.
- Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005. 1. a 2. díl, ČSÚ, Praha 2006.
- HLAVAČKA, M. (1990): Dějiny dopravy v českých zemích v období průmyslové revoluce. Academia, Praha, 179 s.
- HORSKÁ, P., MAUR, E., MUSIL, J. (2002): Zrod velkoměsta: Urbanizace českých zemí od počátku industrializace do konce habsburské monarchie. Karolinum, Praha, 437 s.
- HRUŠKA, L. a kol. (2012): Socioekonomický atlas Moravskoslezského kraje, Accendo, Ostrava, 82 s.
- CHRISTALLER, W. (1933): Die zentralen Orte in Süddeutschland. Eine ökonomisch-geographische Untersuchung über die Gesetzmässigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit städtischen Funktionen. Jena, 331 s.
- JAKUBEC, I., JINDRA, Z. a kol. (2006): Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do konce habsburské monarchie. Karolinum, Praha, 437 s.
- JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z., DOBEŠ, J. (2005): Dějiny správy v Českých zemích: od počátku po současnost. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 568 s.
- JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z. (1989): Dějiny správy v Českých zemích do roku 1945. SPN, Praha, 519 s.
- JELEČEK, L. (2000): Územněsprávní reformy v Česku v letech 1848 – 2000. Geografické rozhledy, č. 5, 4 s.
- JELEČEK, L., CHROMÝ, P. (1998): Vývoj českého státu v pojmech a datech. Geografické rozhledy, č. 2, s. 41-44.
- HONS, J. (1957): Účast našich železáren na budování nejstarších železnic u nás. Hutník, 7, s. 172.
- HOFMANN, E., SVOBODOVÁ, H., VĚŽNÍK, A. (2013): Vybrané kapitoly ze socioekonomické geografie České republiky. Masarykova univerzita, Brno, 163 s.
- KÁRNÍK, Z. (2003): České země v éře první republiky (1918 – 1938). Nakladatelství Libri, Praha, 571 s.
- KÁRNÍK, Z. (2002): České země v éře první republiky (1930 – 1935). Nakladatelství Libri, Praha, 577 s.

- KÁRNÍK, Z. (2003): České země v éře první republiky (1936 – 1938). Nakladatelství Libri, Praha, 803 s.
- KÁRNÍKOVÁ, L. (1965): Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914, HÚ ČSAV, Praha, 402 s.
- KLUČKA, Š. (2016): Regionální diferenciace populačního vývoje v Jihočeském kraji: historickogeografická analýza. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie. 101 s.
- KUČERA, M. (1965): Obyvatelstvo ČSR v letech 1945 – 1965. Demografie 7, s. 97 – 105.
- KUČERA, M. (1994): Populace České republiky 1918 – 1991. Česká demografická společnost, Praha, 198 s.
- KUNC, J., TOUŠEK, V., VYSTOUPIL, J. a kol. (2008): Ekonomická a sociální geografie. Aleš Čeněk, Plzeň, 416 s.
- KUROWSKI, T. (2013): Potenciál konkurenceschopnosti železnice na dopravním rameni Bohumín – Košice. Bakalářská práce, Brno, 49 s.
- KVIZDA, M., POSÍPÍŠIL, T., SEIDENGLANZ, D., TOMESŠ, Z. (2007): Železniční doprava – institucionální postavení, hospodářská politika a ekonomické teorie. Masarykova univerzita, Brno, 229 s.
- MALÝ, L. (2014): Regionální diferenciace populačního vývoje v Královehradeckém kraji: historickogeografická analýza. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 123 s.
- NEČAS, B., KREJČÍ, M. a kol. (2008): Koncepce rozvoje dopravní infrastruktury Moravskoslezského kraje. Ostrava, 134s.
- NOVÁČEK, A. (2005): Dlouhodobé vývojové trendy polarizace prostoru v Česku v zrcadle populačního vývoje. Historická geografie, 33 s.
- NOVÁČEK, A. (2004): Historicko-geografické aspekty perifernosti a mikroregionální diferenciace kraje Vysočina z pohledu populačního vývoje. Diplomová práce. Přírodovědecká fakulta UK, Praha, 122 s.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2000): Teorie stádií vývoje měst a diferenciální urbanizace. Sborník ČGS, 105, č. 4, s. 361–369.
- PAŘIL, A. (2015): Regionální diferenciace populačního vývoje v Plzeňském kraji: historickogeografická analýza. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie. 114 s.
- PERLÍN, R. (2010): Administrativní členění Česka. Geografické rozhledy, č. 1, s. 6-7.

- PURŠ, J. (1960): Průmyslová revoluce v českých zemích. Státní nakladatelství technické literatury, Praha, 168 s. + 32 s. obr. příloh.
- SEMOTANOVÁ, E. (2002): Historická geografie Českých zemí. Historický ústav AV ČR. Praha, 279 s.
- SEMOTANOVÁ, E. (2013): Historické regiony Česka – součást regionální identity v evropském prostoru. Geografické rozhledy, č. 5, s. 24-27.
- SEMOTANOVÁ, E., CAJTHAML, J. (2014): Akademický atlas českých dějin. Praha, 559 s.
- SÝKORA, L. (2003): Suburbanizace a její společenské důsledky. Sociologický časopis, 39, č. 2, s. 217 – 233.
- VAISHAR, A., KLUSÁČEK, P. a kol. (2009): Současný vývoj vnitřních částí Brna a Ostravy. Studia Geographica, Brno, 136 s.
- WEISSMANNOVÁ H. a kol. (2004): Ostravsko. In Mackovčín P. a Sedláček M. (eds.): Chráněná území ČR, svazek X. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR a EkoCentrum Brno, Praha, 456 s.
- ŽÁČEK, R. (2004): Dějiny Slezska v datech. Nakladatelství Libri, Praha, 548 s.
- ZWETTLER, O. (1985): Historická geografie světa I. Evropa (5. – 17. století). Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 233 s.

Seznam internetových zdrojů

- ČSÚ (2016): Charakteristika Moravskoslezského kraje.
https://www.czso.cz/csu/xt/charakteristika_moravskoslezskeho_kraje (25. 3. 2017)
- ČSÚ (2012): Historie sčítání lidu na území České republiky I.
https://www.czso.cz/csu/czso/historie_scitani_lidu_na_uzemi_ceske_republiky_i_
(25. 3. 2017)
- ČSU (2016): Obyvatelstvo na území České republiky od 5. – 6. století.
<https://www.czso.cz/documents/10180/20548149/4032130102.pdf/30451169-a05d-4dc6-853a-09eda8ecd685?version=1.0> (25. 3. 2017)
- ČSÚ (2015): Počet obyvatel ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností k 1. 1. 2015.

- <https://www.czso.cz/documents/10180/28187046/1300721502.pdf/301342b3-2a9b-4b79-95ee-dea2d2bcaea7?version=1.1> (25. 3. 2017)
- ČSÚ (2016): Retrospektivní přehled o počtu obyvatel a domů v letech 1869-2011 v krajích a správních obvodech s rozšířenou působností.
<https://www.czso.cz/documents/10180/20537734/13008415orp.pdf/814092ac-fd42-48d8-b8df-1a8c7eff4882?version=1.1> (25. 3. 2017)
- ČSÚ (2004): Populační prognóza ČR do r. 2050. <https://www.czso.cz/csu/czso/populacni-prognoza-cr-do-r2050-n-g9kah2fe2x> (25. 3. 2017)
- Frenštát pod Radhoštěm (2008): Historie města.
http://www.frenstatpr.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=100493&id=1008 (25. 3. 2017)
- Haviřov (2012): Základní údaje. <http://www.havirov-city.cz/historie-a-soucasnost/historie-havirova.html> (25. 3. 2017)
- Karviná (2016): Historie. <http://karvina.cz/mesto-karvina/historie> (25. 3. 2017)
- Kopřivnice (1998): Stručně z historie města Kopřivnice.
<http://www.koprivnice.cz/index.php?id=strucna-historie-koprivnice> (25. 3. 2017)
- Moravskoslezský kraj (2016): Územní plánování v Moravskoslezském kraji.
http://www.msk.cz/assets/publikace/uzemni_planovani_a4_nahled.pdf (10. 1. 2017)
- MENDELU (2016): Modely sídelního systému.
https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=57101 (25. 3. 2017)
- Město Bruntál (2010): Z historie Bruntálu. <http://www.mubruntal.cz/historie-mesta-bruntalu/d-934283/p1=14362> (25. 3. 2017)
- Město Třinec (2016): Historie. https://www.trinecko.cz/mesto/?id=ve_zkratce (25. 3. 2017)
- Opava (2014): Historie města. <http://www.opava-city.cz/cs/historie-mesta> (25. 3. 2017)
- OSTRAVA!!! (2016): Historie města. <https://www.ostrava.cz/cs/o-meste/historie-mesta> (25. 3. 2017)
- SZCZYRBA, Z. (2017): Vývoj územně-správního členění ČR.
http://geography.upol.cz/soubory/lide/szczyrba/GCR2/GCR2_prednaska_02.pdf (25. 3. 2017)
- Risy (2015): Regionální informační servis – Správní obvody s rozšířenou působností.
<http://www.risy.cz/cs/krajske-ris/moravskoslezsky-kraj/obce-s-rozsir-pusobnosti/> (25. 3. 2017)

- Risy (2016): Regionální informační servis – Okresy Moravskoslezského kraje.
<http://www.risy.cz/cs/krajske-ris/moravskoslezsky-kraj/okresy/> (25. 3. 2017)
- Risy (2016): Regionální informační servis – Seznam obcí kraje.
http://www.msk.cz/verejna_sprava/obce.html (25. 3. 2017)
- Turistické informační centrum Krnov (2016): Historie města Krnova.
<http://www.infokrnov.cz/cs/zajimavosti-krnov/historie> (25. 3. 2017)
- Úřad práce České republiky (2016): Situace v okrese Karviná.
<https://portal.mpsv.cz/upcr/kp/msk/kop/karvina/statistiky> (10. 12. 2016).
- Vybrané kapitoly ze socioekonomické geografie České republiky (2013): Sídlní struktura a obyvatelstvo ČR.
<https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/pdf/js13/geograf/web/pages/02-sidlni-struktura.html> (25. 3. 2017)
- VYSTOUPIL, J. (2003): Prognózy a modely v regionálním rozvoji (pracovní texty). Brno: ESF. <http://www.regionalka.wz.cz/vystoupil/vystoupil%20web.htm> (10. 11. 2016)

10. SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A MAP

10. 1 Seznam tabulek

Tab. č. 1: Výčet obcí s rozšířenou působností dle okresů	15
Tab. č. 2: Kategorie relativního indexu změny	20
Tab. č. 3: Kategorie hustoty zalidnění	21
Tab. č. 4: Vývoj počtu obyvatel Moravskoslezského kraje ve vybraných obcích ve velikostních kategoriích	44
Tab. č. 5: Vývoj počtu obyvatel Moravskoslezského kraje ve vybraných obcích bez krajského města.....	45
Tab. č. 6: Vývoj indexu velikostní strukturalizace obcí v Moravskoslezském kraji.....	46
Tab. č. 7: Vývoj počtu obyvatel v letech 1869 – 1930 ve vybraných sídlech Moravskoslezského kraje podle jejich postavení v rámci železniční sítě	51
Tab. č. 8: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných obcích Moravskoslezského kraje podle jejich administrativní funkce v letech 1869 – 1950	53
Tab. č. 9: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných obcích Moravskoslezského kraje podle jejich administrativní funkce v letech 1950 – 1961	54
Tab. č. 10: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných obcích Moravskoslezského kraje podle jejich administrativní funkce v letech 1961 – 2001	56
Tab. č. 11: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných obcích Moravskoslezského kraje podle jejich administrativní funkce v letech 2001 – 2011	57
Tab. č. 12: Kategorizace relativního indexu změny ORP Moravskoslezského kraje	72
Tab. č. 13: Postavení ORP Moravskoslezského kraje z pohledu změn relativní hustoty zalidnění	73
Tab. č. 14: Polarizace mikroregionů Moravskoslezského kraje a ostatních krajů Česka	90
Tab. č. 15: Hustota zalidnění mikroregionů ve vybraných letech	91

10. 2 Seznam grafů

Graf č. 1: Vývoj počtu obyvatel deseti největších měst Moravskoslezského kraje.....	12
Graf č. 2: Porovnání podílu obcí podle počtu obyvatel v Česku a v Moravskoslezském kraji v roce 2015	25
Graf č. 3: Podíl obyvatelstva Moravskoslezského kraje na populaci Česka	34
Graf č. 4: Vývoj hustoty zalidnění Moravskoslezského kraje.....	35
Graf č. 5: Relativní index změny hustoty zalidnění krajů České republiky.....	36
Graf č. 6: Relativní index změny Moravskoslezského kraje v letech 1869 – 2011.....	37
Graf č. 7: Vývoj hierarchizace sedmi největších měst Moravskoslezského kraje v letech 1869 a 1991	47
Graf č. 8: Vývoj počtu obyvatel v letech 1869 – 1930 ve vybraných sídlech Moravskoslezského kraje podle jejich postavení v rámci železniční sítě	50

Graf č. 9: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných obcích Moravskoslezského kraje podle jejich administrativní funkce v letech 1869 – 1950	54
Graf č. 10: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných obcích Moravskoslezského kraje podle jejich administrativní funkce v letech 1950 – 1961	55
Graf č. 11: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných obcích Moravskoslezského kraje podle jejich administrativní funkce v letech 1961 – 2001	56
Graf č. 12: : Vývoj počtu obyvatel ve vybraných obcích Moravskoslezského kraje podle jejich administrativní funkce v letech 2001 – 2011	58
Graf č. 13: Podíl počtu obyvatel vybraných obcí na celkové populaci kraje v letech 1869 – 2011	66
Graf č. 14: Index vývoje počtu obyvatel v sedmi největších městech Moravskoslezského kraje v letech 1869 – 2011.....	67

10. 3 Seznam map

Mapa č. 1: Vybrané obce Moravskoslezského kraje	16
Mapa č. 2: Vývoj relativní hustoty zalidnění v ORP Moravskoslezského kraje v industriálním období	43
Mapa č. 3: Železniční síť v Moravskoslezském kraji	49
Mapa č. 4: Vývoj relativní hustoty zalidnění v mikroregionech Moravskoslezského kraje v letech 1991 – 2011	61
Mapa č. 5: Dynamika populačního vývoje ve vybraných obcích Moravskoslezského kraje v letech 1869 – 2011	64
Mapa č. 6: Relativní index změny vývoje počtu obyvatel mikroregionů Moravskoslezského kraje v období 1869 – 1890	74
Mapa č. 7: Relativní index změny vývoje počtu obyvatel mikroregionů Moravskoslezského kraje v období 1890 – 1910	77
Mapa č. 8: Relativní index změny vývoje počtu obyvatel mikroregionů Moravskoslezského kraje v období 1910 – 1930	79
Mapa č. 9: Relativní index změny vývoje počtu obyvatel mikroregionů Moravskoslezského kraje v období 1930 – 1950	81
Mapa č. 10: Relativní index změny vývoje počtu obyvatel mikroregionů Moravskoslezského kraje v období 1950 – 1970.....	83
Mapa č. 11: Relativní index změny vývoje počtu obyvatel mikroregionů Moravskoslezského kraje v období 1970 – 1991.....	85
Mapa č. 12: Relativní index změny vývoje počtu obyvatel mikroregionů Moravskoslezského kraje v období 1991 – 2011.....	87
Mapa č. 13: Typy mikroregionů Moravskoslezského kraje	92
Mapa č. 14: Vývoj obyvatelstva v ORP Moravskoslezského kraje.....	94

11. PŘÍLOHY

Příloha 1: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných obcích Moravskoslezského kraje

Obec	Počet obyvatel ve vybraném roce													
	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001	2011
Albrechtice	1 015	1 070	1 102	1 155	1 335	1 387	1 641	1 602	2 184	2 559	3 616	3 904	4 071	3 795
Andělská Hora	2 270	2 353	2 270	2 043	1 789	1 435	1 417	514	579	501	419	384	383	362
Bartošovice	2 374	2 592	2 599	2 638	2 677	2 534	2 404	1 844	1 968	1 865	1 605	1 464	1 605	1 633
Baška	1 892	2 172	2 183	2 440	2 588	2 335	3 127	3 034	3 264	3 186	3 076	2 874	3 157	3 526
Bílovec	6 487	6 934	7 080	7 467	7 749	6 831	7 422	5 404	6 380	6 615	7 215	7 552	7 494	7 387
Bohumín	4 515	5 448	6 414	13 297	19 572	23 289	25 408	19 705	21 833	22 223	25 177	23 686	23 284	21 649
Bohušov	2 020	2 006	1 963	1 825	1 664	1 624	1 508	703	673	633	579	461	456	381
Bolatice	1 741	1 811	1 915	2 101	2 140	2 375	2 487	2 495	3 256	3 398	3 892	4 177	4 134	4 341
Brumovice	2 098	2 304	2 459	2 451	2 346	2 357	2 557	1 496	1 529	1 358	1 421	1 429	1 451	1 429
Bruntál	6 848	7 895	8 219	8 190	8 861	8 597	10 285	7 623	8 239	9 686	14 029	16 800	17 627	16 625
Brušperk	3 165	2 938	3 101	3 290	3 277	2 909	3 123	2 999	3 388	3 392	3 558	3 590	3 587	3 827
Břidličná	2 571	2 313	2 114	2 153	2 260	2 027	2 167	1 932	2 520	3 368	3 698	4 013	3 811	3 222
Budišov nad Budišovkou	5 911	6 562	6 905	6 882	7 253	6 974	6 738	3 306	3 457	3 430	3 513	3 340	3 233	2 938
Bystrice	1 745	1 933	2 009	2 243	2 442	2 668	3 552	3 794	4 250	4 403	4 795	4 859	4 991	5 197
Čeladná	2 129	2 344	2 490	2 592	2 691	2 506	2 655	2 311	2 495	2 410	2 179	2 016	2 035	2 512
Český Těšín	5 423	7 439	8 492	10 656	13 214	14 559	17 620	17 036	18 462	18 549	22 155	27 721	26 429	24 394
Dětmarovice	1 380	1 769	2 151	2 784	3 453	3 437	4 118	3 692	4 001	4 079	3 817	3 526	3 783	3 953
Dobrá	1 586	1 829	1 783	1 892	2 069	2 021	2 493	2 568	2 828	2 852	2 997	2 863	2 931	3 012
Dolní Benešov	2 240	2 239	2 310	2 374	2 438	2 524	2 694	2 610	3 381	3 694	4 111	4 368	4 370	4 131
Dolní Lutyně	2 334	2 748	3 127	3 914	4 724	4 884	5 447	4 588	4 893	4 880	4 726	4 469	4 771	4 966
Doubrava	1 752	2 382	3 086	4 327	5 660	5 220	4 934	4 452	4 341	3 472	2 457	1 812	1 811	1 310
Dvorce	3 433	3 207	3 059	2 905	2 534	2 538	2 692	1 328	1 556	1 505	1 660	1 549	1 558	1 370
Frenštát pod Radhoštěm	6 563	6 107	5 767	5 757	6 178	5 432	5 691	6 348	7 754	8 582	9 853	11 166	11 361	10 915
Fryčovice	1 621	1 659	1 646	1 797	1 894	1 772	1 831	1 819	2 002	1 963	2 094	2 149	2 122	2 314
Frýdek-Místek	13 617	14 989	17 413	20 902	22 914	22 473	26 379	27 002	31 364	42 608	55 191	63 808	61 400	56 356

Frýdlant nad Ostravicí	3 758	4 062	4 091	4 051	4 590	4 668	5 558	5 677	6 702	8 013	9 229	9 718	9 791	9 667
Fulnek	7 628	7 814	7 430	7 538	7 713	6 818	7 458	4 682	5 823	5 945	6 455	6 225	6 053	5 720
Háj ve Slezsku	1 649	1 808	1 891	2 211	2 621	2 657	3 302	2 935	3 314	3 307	3 368	3 299	3 312	3 249
Hať	1 352	1 368	1 538	1 695	1 780	1 720	1 960	2 119	2 400	2 398	2 515	2 474	2 564	2 516
Havířov	5 173	5 379	5 900	7 223	10 409	11 765	12 782	12 898	51 103	82 068	85 946	86 297	85 855	76 694
Heřmanovice	2 768	2 663	2 390	2 393	2 266	2 101	2 187	415	601	566	521	440	411	351
Hlučín	4 711	5 034	5 298	5 652	5 729	6 218	6 685	7 191	10 446	13 786	14 526	14 390	14 346	13 917
Holčovice	5 751	5 307	4 941	4 538	4 199	3 733	3 683	886	1 130	978	856	678	746	679
Horní Benešov	4 256	4 200	4 442	4 367	3 826	3 376	3 409	1 727	2 199	2 499	2 631	2 602	2 483	2 299
Horní Město	3 904	3 496	3 189	3 061	3 093	2 733	2 914	1 411	1 445	1 302	1 219	970	1 013	920
Horní Suchá	1 476	1 532	1 677	1 998	2 761	3 561	3 805	4 501	5 298	4 498	3 974	4 315	4 370	4 333
Hradec nad Moravicí	3 944	4 028	3 995	4 071	4 585	5 062	4 916	4 348	4 900	4 700	4 903	4 973	5 033	5 382
Hukvaldy	1 862	1 941	1 837	1 916	1 940	1 829	2 107	1 994	2 145	2 070	1 995	1 856	1 904	1 910
Jablunkov	2 659	2 988	3 032	3 068	3 459	3 437	3 778	4 210	4 283	4 828	5 169	5 788	5 934	5 732
Jakartovice	3 451	3 699	3 661	3 504	3 113	2 843	2 830	1 475	1 495	1 248	1 118	976	1 060	1 077
Jeseník nad Odrou	2 341	2 342	2 271	2 313	2 404	2 249	2 296	2 044	2 239	2 000	1 923	1 825	1 862	1 785
Jindřichov	3 168	3 310	3 105	3 003	2 863	2 538	2 715	1 576	1 893	1 860	1 635	1 578	1 565	1 287
Karlovice	2 616	2 595	2 491	2 214	2 151	2 026	2 186	1 062	1 270	1 152	1 037	1 062	1 148	1 030
Karviná	8 900	11 895	16 305	24 195	29 880	35 748	37 645	38 465	49 418	78 546	78 334	68 405	65 141	56 897
Klimkovice	2 531	2 754	3 003	2 979	3 269	3 399	3 877	3 689	3 495	3 423	3 551	3 628	3 770	4 165
Kobeřice	1 633	1 711	1 792	1 817	1 859	1 837	2 050	1 899	2 457	2 689	2 899	3 125	3 210	3 222
Kopřivnice	3 090	3 193	3 833	5 309	6 396	7 071	7 276	7 829	9 689	12 917	19 044	24 102	23 747	22 174
Kozlovice	1 816	1 865	1 956	2 048	2 120	2 003	2 064	2 281	2 551	2 705	2 828	2 777	2 822	2 853
Kravaře	4 527	4 609	4 847	5 340	5 475	6 199	6 018	5 354	5 989	5 949	6 395	6 560	6 693	6 570
Krnov	10 644	14 247	17 502	18 399	20 909	21 648	24 075	18 956	21 493	22 643	25 463	25 436	25 764	24 008
Kunín	1 954	2 105	2 159	2 116	2 154	1 931	2 016	1 358	1 553	1 596	1 721	1 796	1 858	1 836
Lichnov	2 283	2 314	2 367	2 253	2 267	2 047	2 320	1 149	1 186	1 158	1 082	1 049	1 090	1 040
Liptaň	2 611	2 737	2 447	2 391	2 101	1 898	1 781	915	869	687	564	477	445	434
Ludgeřovice	1 471	1 699	2 073	2 566	2 780	3 250	3 916	4 065	4 544	4 525	4 603	4 505	4 595	4 650
Malá Morávka	2 106	2 383	2 317	2 000	2 064	1 796	1 684	1 027	900	783	816	717	754	700

Město Albrechtice	6 335	6 371	6 230	5 404	5 219	5 125	5 268	3 344	3 497	3 237	3 407	3 580	3 626	3 459
Morávka	4 019	4 558	4 348	3 839	3 597	3 470	3 507	2 611	2 560	1 764	1 304	1 007	1 021	1 049
Mořkov	1 315	1 371	1 497	1 597	1 700	1 625	1 902	1 838	2 234	2 377	2 456	2 421	2 374	2 403
Mosty u Jablunkova	2 346	1 959	1 941	2 193	2 318	2 601	3 076	3 358	3 880	4 017	4 126	3 971	3 997	3 830
Návsí	1 057	1 412	1 629	1 917	2 249	2 503	3 102	3 306	3 588	3 609	3 588	3 623	3 765	3 743
Nový Jičín	12 213	14 205	15 695	16 480	18 910	17 643	18 660	15 691	17 647	18 878	22 796	24 899	25 325	23 202
Nýdek	1 567	1 567	1 643	1 705	1 747	1 781	1 856	2 011	2 226	2 081	2 027	1 907	1 952	1 990
Odry	7 558	7 010	7 343	7 496	7 625	6 644	7 112	5 893	6 617	6 769	7 311	7 401	7 444	7 274
Opava	27 011	32 105	35 698	42 043	47 361	49 366	54 263	40 663	48 091	53 269	58 778	62 815	61 382	58 351
Orlová	3 875	6 332	7 806	15 820	21 116	23 513	24 847	23 863	21 543	24 268	28 733	36 339	34 856	29 896
Osoblaha	3 682	4 012	3 622	3 199	2 853	2 664	2 383	563	770	821	828	1 127	1 153	1 049
Ostrava	38 598	56 128	84 492	144 550	186 084	198 438	219 528	215 791	254 297	297 171	322 073	327 371	316 744	296 224
Ostravice	1 805	2 050	2 077	1 974	2 250	2 145	2 154	2 236	2 359	2 438	2 508	2 413	2 308	2 307
Palkovice	2 560	2 664	2 666	2 806	2 964	2 749	2 979	2 642	2 818	2 676	2 514	2 387	2 600	3 078
Paskov	1 584	1 692	1 891	2 172	2 425	2 359	2 663	2 509	2 846	3 083	3 150	3 400	3 718	3 808
Petrovice u Karviné	2 403	2 716	2 831	3 149	3 696	3 893	4 450	3 735	3 957	3 810	3 831	4 092	4 517	5 446
Petřvald	2 503	2 992	3 994	5 727	7 352	9 375	10 275	9 983	9 681	8 120	7 382	6 769	6 811	6 848
Píšť	1 270	1 378	1 503	1 565	1 629	1 761	1 689	1 693	2 029	2 075	2 097	2 094	2 097	2 070
Příbor	6 281	6 546	6 634	7 242	8 354	7 811	7 701	6 149	7 409	8 378	9 878	8 887	8 754	8 366
Razová	2 173	2 094	2 061	1 966	1 839	1 637	1 670	758	768	722	672	514	535	515
Rychvald	2 277	2 603	3 149	4 556	6 163	6 406	7 190	5 963	6 610	7 051	7 149	6 645	6 769	7 093
Rýmařov	9 864	9 624	9 101	8 978	9 062	8 339	9 886	6 697	6 992	7 586	9 174	9 405	9 167	8 195
Ryžoviště	2 714	2 540	2 563	2 104	1 918	1 680	1 604	739	734	735	821	710	679	597
Stará Ves	3 100	2 969	2 632	2 527	2 354	1 922	2 028	1 110	984	779	591	496	516	503
Stará Ves nad Ondřejnicí	1 717	1 893	1 935	2 231	2 399	2 334	2 621	2 174	2 349	2 243	2 309	2 380	2 448	2 559
Staré Hamry	2 315	2 509	2 594	2 369	2 339	2 362	2 528	2 490	2 023	987	787	698	571	539
Staré Město	790	1 033	1 329	1 726	1 940	2 088	2 373	2 062	1 912	1 509	1 472	1 162	1 175	1 429
Starý Jičín	2 879	3 051	3 083	3 164	3 288	3 260	3 502	2 769	2 910	2 693	2 529	2 392	2 409	2 553
Stonava	1 516	2 040	2 339	3 135	3 952	3 831	4 819	4 500	4 511	4 036	2 516	1 714	1 809	1 728
Studénka	3 817	3 971	4 264	4 889	5 946	6 673	7 105	5 685	7 627	10 173	10 790	10 736	10 505	9 594

Suchdol nad Odrou	1 861	2 192	2 274	2 364	2 624	2 678	2 853	2 355	2 650	2 577	2 444	2 491	2 493	2 508
Světlá Hora	3 124	3 198	3 169	2 854	2 773	2 458	2 375	1 205	1 174	1 363	1 345	1 477	1 532	1 389
Šenov	1 915	2 178	2 407	2 970	3 441	3 489	4 264	4 908	4 772	5 083	5 465	5 330	5 406	6 013
Šenov u Nového Jičína	1 267	1 631	2 105	2 584	2 964	2 766	3 218	2 450	2 600	2 484	2 300	1 946	1 957	2 021
Široká Niva	1 980	2 220	2 143	1 820	1 758	2 058	1 704	1 219	922	795	634	582	573	569
Štěpánkovice	1 237	1 234	1 476	1 669	1 730	1 872	2 127	1 900	2 535	2 571	2 820	2 953	3 042	3 060
Štramberk	2 352	2 282	2 663	3 052	3 366	3 348	3 591	3 373	4 028	4 191	3 713	3 280	3 408	3 329
Těrlicko	2 617	2 749	2 595	2 551	2 792	2 835	3 063	3 022	3 011	3 385	3 714	3 874	4 126	4 243
Trojanovice	2 326	2 190	2 032	2 088	2 310	2 060	2 178	2 047	2 117	2 040	2 156	1 953	2 062	2 261
Třemešná	3 179	3 131	2 783	2 389	2 156	2 001	2 050	1 156	1 304	1 140	1 110	984	971	904
Třinec	7 484	9 811	11 201	13 181	14 187	16 112	19 466	21 610	27 660	36 154	39 750	40 309	38 953	36 263
Velké Heraltice	2 494	2 611	2 583	2 472	2 396	2 345	2 297	1 511	1 723	1 592	1 717	1 607	1 611	1 611
Vendryně	1 733	1 989	2 116	2 373	2 587	2 775	3 356	3 117	3 375	3 326	3 573	3 590	3 842	4 137
Vítkov	6 110	6 588	7 209	7 540	7 633	6 539	6 795	4 575	5 474	5 663	6 483	6 376	6 337	5 821
Vratimov	1 398	1 747	2 236	2 951	3 318	3 227	3 785	3 478	7 338	7 721	7 706	6 791	6 456	6 742
Vrbno pod Pradědem	5 188	5 353	5 619	5 960	6 479	5 876	6 797	3 725	4 338	5 242	6 536	6 645	6 244	5 335
Vřesina	545	567	636	715	822	826	1 186	1 276	1 682	1 803	2 219	2 328	2 337	2 693

Příloha 2: Index změny růstu vybraných obcí Moravskoslezského kraje

Obec	Počet obyvatel												
	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001
	- 1880	- 1890	- 1900	- 1910	- 1921	- 1950	- 1930	- 1961	- 1970	- 1980	- 1991	- 2001	- 2011
<i>Moravskoslezský kraj</i>	110	109	117	113	102	109	87	119	113	108	102	99	95
Albrechtice	105	103	105	116	104	118	98	136	117	141	108	104	93
Andělská Hora	104	96	90	88	80	99	36	113	87	84	92	100	95
Bartošovice	109	100	102	101	95	95	77	107	95	86	91	110	102
Baška	115	101	112	106	90	134	97	108	98	97	93	110	112
Bílovec	107	102	105	104	88	109	73	118	104	109	105	99	99
Bohumín	121	118	207	147	119	109	78	111	102	113	94	98	93
Bohušov	99	98	93	91	98	93	47	96	94	91	80	99	84
Bolatice	104	106	110	102	111	105	100	131	104	115	107	99	105
Brumovice	110	107	100	96	100	108	59	102	89	105	101	102	98
Bruntál	115	104	100	108	97	120	74	108	118	145	120	105	94
Brušperk	93	106	106	100	89	107	96	113	100	105	101	100	107
Břidličná	90	91	102	105	90	107	89	130	134	110	109	95	85
Budišov nad Budišovkou	111	105	100	105	96	97	49	105	99	102	95	97	91
Bystřice	111	104	112	109	109	133	107	112	104	109	101	103	104
Čeladná	110	106	104	104	93	106	87	108	97	90	93	101	123
Český Těšín	137	114	125	124	110	121	97	108	100	119	125	95	92
Dětmarovice	128	122	129	124	100	120	90	108	102	94	92	107	104
Dobrá	115	97	106	109	98	123	103	110	101	105	96	102	103
Dolní Benešov	100	103	103	103	104	107	97	130	109	111	106	100	95
Dolní Lutyně	118	114	125	121	103	112	84	107	100	97	95	107	104
Doubrava	136	130	140	131	92	95	90	98	80	71	74	100	72
Dvorce	93	95	95	87	100	106	49	117	97	110	93	101	88
Frenštát pod Radhoštěm	93	94	100	107	88	105	112	122	111	115	113	102	96
Fryčovice	102	99	109	105	94	103	99	110	98	107	103	99	109
Frýdek-Místek	110	116	120	110	98	117	102	116	136	130	116	96	92
Frýdlant nad Ostravicí	108	101	99	113	102	119	102	118	120	115	105	101	99

Fulnek	102	95	101	102	88	109	63	124	102	109	96	97	94
Háj ve Slezsku	110	105	117	119	101	124	89	113	100	102	98	100	98
Hať	101	112	110	105	97	114	108	113	100	105	98	104	98
Haviřov	104	110	122	144	113	109	101	396	161	105	100	99	89
Heřmanovice	96	90	100	95	93	104	19	145	94	92	84	93	85
Hlučín	107	105	107	101	109	108	108	145	132	105	99	100	97
Holčovice	92	93	92	93	89	99	24	128	87	88	79	110	91
Horní Benešov	99	106	98	88	88	101	51	127	114	105	99	95	93
Horní Město	90	91	96	101	88	107	48	102	90	94	80	104	91
Horní Suchá	104	109	119	138	129	107	118	118	85	88	109	101	99
Hradec nad Moravicí	102	99	102	113	110	97	88	113	96	104	101	101	107
Hukvaldy	104	95	104	101	94	115	95	108	97	96	93	103	100
Jablunkov	112	101	101	113	99	110	111	102	113	107	112	103	97
Jakartovice	107	99	96	89	91	100	52	101	83	90	87	109	102
Jeseník nad Odrou	100	97	102	104	94	102	89	110	89	96	95	102	96
Jindřichov	104	94	97	95	89	107	58	120	98	88	97	99	82
Karlovice	99	96	89	97	94	108	49	120	91	90	102	108	90
Karviná	134	137	148	123	120	105	102	128	159	100	87	95	87
Klimkovice	109	109	99	110	104	114	95	95	98	104	102	104	110
Kobeřice	105	105	101	102	99	112	93	129	109	108	108	103	100
Kopřivnice	103	120	139	120	111	103	108	124	133	147	127	99	93
Kozlovice	103	105	105	104	94	103	111	112	106	105	98	102	101
Kravaře	102	105	110	103	113	97	89	112	99	107	103	102	98
Krnov	134	123	105	114	104	111	79	113	105	112	100	101	93
Kunín	108	103	98	102	90	104	67	114	103	108	104	103	99
Lichnov	101	102	95	101	90	113	50	103	98	93	97	104	95
Liptaň	105	89	98	88	90	94	51	95	79	82	85	93	98
Ludgeřovice	115	122	124	108	117	120	104	112	100	102	98	102	101
Malá Morávka	113	97	86	103	87	94	61	88	87	104	88	105	93
Město Albrechtice	101	98	87	97	98	103	63	105	93	105	105	101	95
Morávka	113	95	88	94	96	101	74	98	69	74	77	101	103
Mořkov	104	109	107	106	96	117	97	122	106	103	99	98	101

Mosty u Jablunkova	84	99	113	106	112	118	109	116	104	103	96	101	96
Návsí	134	115	118	117	111	124	107	109	101	99	101	104	99
Nový Jičín	116	110	105	115	93	106	84	112	107	121	109	102	92
Nýdek	100	105	104	102	102	104	108	111	93	97	94	102	102
Odry	93	105	102	102	87	107	83	112	102	108	101	101	98
Opava	119	111	118	113	104	110	75	118	111	110	107	98	95
Orlová	163	123	203	133	111	106	96	90	113	118	126	96	86
Osoblaha	109	90	88	89	93	89	24	137	107	101	136	102	91
Ostrava	145	151	171	129	107	111	98	118	117	108	102	97	94
Ostravice	114	101	95	114	95	100	104	106	103	103	96	96	100
Palkovice	104	100	105	106	93	108	89	107	95	94	95	109	118
Paskov	107	112	115	112	97	113	94	113	108	102	108	109	102
Petrovice u Karviné	113	104	111	117	105	114	84	106	96	101	107	110	121
Petřvald	120	133	143	128	128	110	97	97	84	91	92	101	101
Píšť	109	109	104	104	108	96	100	120	102	101	100	100	99
Příbor	104	101	109	115	94	99	80	120	113	118	90	99	96
Razová	96	98	95	94	89	102	45	101	94	93	76	104	96
Rychvald	114	121	145	135	104	112	83	111	107	101	93	102	105
Rýmařov	98	95	99	101	92	119	68	104	108	121	103	97	89
Ryžoviště	94	101	82	91	88	95	46	99	100	112	86	96	88
Stará Ves	96	89	96	93	82	106	55	89	79	76	84	104	97
Stará Ves nad Ondřejnicí	110	102	115	108	97	112	83	108	95	103	103	103	105
Staré Hamry	108	103	91	99	101	107	98	81	49	80	89	82	94
Staré Město	131	129	130	112	108	114	87	93	79	98	79	101	122
Starý Jičín	106	101	103	104	99	107	79	105	93	94	95	101	106
Stonava	135	115	134	126	97	126	93	100	89	62	68	106	96
Studénka	104	107	115	122	112	106	80	134	133	106	99	98	91
Suchdol nad Odrou	118	104	104	111	102	107	83	113	97	95	102	100	101
Světlá Hora	102	99	90	97	89	97	51	97	116	99	110	104	91
Šenov	114	111	123	116	101	122	115	97	107	108	98	101	111
Šenov u Nového Jičína	129	129	123	115	93	116	76	106	96	93	85	101	103
Široká Niva	112	97	85	97	117	83	72	76	86	80	92	98	99

Štěpánkovice	100	120	113	104	108	114	89	133	101	110	105	103	101
Štramberk	97	117	115	110	99	107	94	119	104	89	88	104	98
Těrlicko	105	94	98	109	102	108	99	100	112	110	104	107	103
Trojanovice	94	93	103	111	89	106	94	103	96	106	91	106	110
Třemešná	98	89	86	90	93	102	56	113	87	97	89	99	93
Třinec	131	114	118	108	114	121	111	128	131	110	101	97	93
Velké Heraltice	105	99	96	97	98	98	66	114	92	108	94	100	100
Vendryně	115	106	112	109	107	121	93	108	99	107	100	107	108
Vítkov	108	109	105	101	86	104	67	120	103	114	98	99	92
Vratimov	125	128	132	112	97	117	92	211	105	100	88	95	104
Vrbno pod Pradědem	103	105	106	109	91	116	55	116	121	125	102	94	85
Vřesina	104	112	112	115	100	144	108	132	107	123	105	100	115

Příloha 3: Vývoj počtu obyvatel v regionech obcí s rozšířenou působností

ORP	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001	2011
Bílovec	19 125	19 851	20 306	21 799	23 589	23 131	24 442	19 126	22 671	24 805	26 123	26 067	25 896	25 156
Bohumín	9 126	10 799	12 690	21 767	30 459	34 579	38 045	30 256	33 336	34 154	37 052	34 800	34 824	33 708
Bruntál	51 376	52 522	52 859	51 253	50 752	47 496	50 684	29 028	30 929	32 853	37 652	39 036	39 643	36 924
Český Těšín	6 301	8 414	9 506	11 672	14 387	15 923	19 159	18 413	19 702	19 662	23 389	28 711	27 462	25 516
Frenštát p. Radhoštěm	13 372	12 675	12 319	12 644	13 557	12 398	13 283	13 574	15 582	16 183	17 366	18 317	18 778	18 823
Frýdek-Místek	56 998	57 782	60 503	65 609	69 503	66 752	75 052	71 687	79 432	89 005	101 837	109 241	108 529	107 481
Frýdlant n. Ostravicí	16 920	18 405	18 536	18 514	20 066	19 547	24 419	20 637	22 067	21 559	22 002	21 626	22 018	23 434
Havířov	11 570	12 019	12 545	14 266	18 650	20 973	22 798	23 488	63 209	94 073	98 778	99 830	99 986	91 092
Hlučín	17 404	18 603	20 032	21 807	22 633	24 285	26 215	26 872	33 694	37 431	39 485	39 466	39 793	39 465
Jablunkov	11 015	11 545	12 198	13 159	14 198	15 026	17 347	18 483	20 331	20 788	21 700	22 209	22 662	22 214
Karviná	14 199	18 420	23 626	33 263	40 981	46 909	51 032	50 392	61 887	90 471	88 498	77 737	75 250	68 024
Kopřivnice	17 399	17 869	19 177	21 945	25 017	24 839	25 616	23 799	27 756	31 799	38 843	42 043	41 844	40 221
Kravaře	13 036	13 298	13 977	14 916	15 188	16 481	16 588	14 724	17 914	18 155	19 708	20 400	20 768	20 919
Krnov	61 173	65 052	65 794	62 978	63 240	61 397	64 207	37 739	42 968	42 098	43 758	42 676	43 299	40 269
Nový Jičín	33 884	37 516	40 186	42 044	46 263	44 048	47 067	39 007	43 128	43 235	46 312	47 607	48 570	46 884
Odry	21 099	20 700	20 549	20 643	21 085	18 961	20 159	14 837	17 018	17 154	18 096	17 768	17 678	16 990
Opava	64 810	71 783	75 951	82 826	89 453	91 060	98 257	76 198	87 030	91 282	98 888	103 012	103 101	101 046
Orlová	8 130	11 706	14 886	25 874	32 128	38 108	40 056	38 298	35 565	35 860	38 572	44 920	43 478	38 054
Ostrava	50 339	69 123	98 914	160 994	204 274	216 700	240 949	236 318	279 677	323 033	349 371	353 989	343 559	326 018
Rýmařov	30 408	29 481	27 758	26 176	26 116	13 488	25 126	15 645	15 901	16 485	17 971	17 749	17 330	15 500
Třinec	18 186	20 818	22 375	24 769	24 416	28 804	34 529	36 450	44 041	52 505	56 789	57 030	56 243	54 627
Vítkov	20 310	21 680	22 361	22 410	22 669	21 117	20 911	12 812	14 124	14 217	14 900	14 492	14 308	13 471

Příloha 4: Relativní index změny mikroregionů Moravskoslezského kraje

ORP	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001
	- 1880	- 1890	- 1900	- 1910	- 1921	- 1930	- 1950	- 1961	- 1970	- 1980	- 1991	- 2001	- 2011
Bílovec	0,944	0,937	0,918	0,959	0,960	0,971	0,895	1,000	0,965	0,977	0,981	1,004	1,019
Bohumín	1,077	1,076	1,468	1,240	1,111	1,011	0,910	0,929	0,903	1,007	0,923	1,012	1,015
Bruntál	0,930	0,922	0,830	0,878	0,916	0,980	0,655	0,899	0,937	1,064	1,019	1,027	0,977
Český Těšín	1,215	1,035	1,051	1,093	1,083	1,105	1,100	0,903	0,880	1,104	1,207	0,967	0,975
Frenštát p. Radhoštěm	0,862	0,890	0,878	0,950	0,895	0,984	1,169	0,968	0,916	0,996	1,037	1,036	1,052
Frýdek-Místek	0,922	0,959	0,928	0,939	0,940	1,033	1,093	0,935	0,988	1,062	1,055	1,004	1,039
Frýdlant nad Ostravicí	0,990	0,922	0,855	0,961	0,954	1,147	0,967	0,902	0,861	0,947	0,966	1,029	1,117
Haviřov	0,945	0,956	0,973	1,159	1,101	0,998	1,179	2,270	1,312	0,975	0,994	1,012	0,956
Hlučín	0,973	0,986	0,931	0,920	1,050	0,992	1,173	1,058	0,979	0,979	0,983	1,019	1,040
Jablunkov	0,954	0,968	0,923	0,956	1,036	1,060	1,219	0,928	0,902	0,969	1,006	1,031	1,028
Karviná	1,180	1,175	1,205	1,092	1,121	0,999	1,130	1,036	1,289	0,908	0,864	0,978	0,948
Kopřivnice	0,934	0,983	0,979	1,010	0,972	0,947	1,063	0,984	1,010	1,134	1,064	1,006	1,008
Kravaře	0,928	0,963	0,913	0,903	1,062	0,924	1,016	1,026	0,894	1,008	1,018	1,029	1,057
Krnov	0,968	0,926	0,819	0,890	0,950	0,961	0,673	0,960	0,864	0,965	0,959	1,026	0,976
Nový Jičín	1,007	0,981	0,895	0,975	0,932	0,981	0,948	0,933	0,884	0,994	1,011	1,031	1,013
Odry	0,893	0,909	0,859	0,905	0,880	0,977	0,842	0,968	0,889	0,979	0,965	1,006	1,008
Opava	1,008	0,969	0,933	0,957	0,997	0,991	0,887	0,963	0,925	1,006	1,024	1,012	1,028
Orlová	1,310	1,165	1,487	1,101	1,161	0,965	1,094	0,783	0,889	0,998	1,145	0,978	0,918
Ostrava	1,249	1,311	1,393	1,125	1,038	1,021	1,122	0,998	1,018	1,004	0,996	0,981	0,996
Rýmařov	0,882	0,862	0,807	0,884	0,506	1,711	0,712	0,857	0,914	1,012	0,971	0,987	0,938
Třinec	1,042	0,984	0,947	0,874	1,155	1,101	1,208	1,019	1,051	1,004	0,987	0,997	1,019
Vítkov	0,971	0,945	0,857	0,897	0,912	0,910	0,701	0,930	0,887	0,973	0,956	0,998	0,988

Příloha 5: Index změny počtu obyvatel mikroregionů Moravskoslezského kraje

ORP	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001	1869
	- 1880	- 1890	- 1900	- 1910	- 1921	- 1930	- 1950	- 1961	- 1970	- 1980	- 1991	- 2001	- 2011	- 2011
Bílovec	104	102	107	108	98	106	78	119	109	105	100	99	97	132
Bohumín	118	118	172	140	114	110	80	110	102	108	94	100	97	369
Bruntál	102	101	97	99	94	107	57	107	106	115	104	102	93	72
Český Těšín	134	113	123	123	111	120	96	107	100	119	123	96	93	405
Frenštát p. Radhoštěm	95	97	103	107	91	107	102	115	104	107	105	103	100	141
Frýdek-Místek	101	105	108	106	96	112	96	111	112	114	107	165	60	189
Frýdlant nad Ostravicí	109	101	100	108	97	125	85	107	98	102	98	102	106	138
Havířov	104	104	114	131	112	109	103	269	149	105	101	100	91	787
Hlučín	107	108	109	104	107	108	103	125	111	105	100	101	99	227
Jablunkov	105	106	108	108	106	115	107	110	102	104	102	102	98	202
Karviná	130	128	141	123	114	109	99	123	146	98	88	97	90	479
Kopřivnice	103	107	114	114	99	103	93	117	115	122	108	100	96	231
Kravaře	102	105	107	102	109	101	89	122	101	109	104	102	101	160
Krnov	106	101	96	100	97	105	59	114	98	104	98	101	93	66
Nový Jičín	111	107	105	110	95	107	83	111	100	107	103	102	97	138
Odry	98	99	100	102	90	106	74	115	101	105	98	99	96	81
Opava	111	106	109	108	102	108	78	114	105	108	104	100	98	156
Orlová	144	127	174	124	119	105	96	93	101	108	116	97	88	468
Ostrava	137	143	163	127	106	111	98	118	116	108	101	97	95	648
Rýmařov	97	94	94	100	52	186	62	102	104	109	99	98	89	51
Třinec	114	107	111	99	118	120	106	121	119	108	100	99	97	300
Vítkov	107	103	100	101	93	99	61	110	101	105	97	99	94	66
<i>Moravskoslezský kraj</i>	<i>110</i>	<i>109</i>	<i>117</i>	<i>113</i>	<i>102</i>	<i>109</i>	<i>87</i>	<i>119</i>	<i>113</i>	<i>108</i>	<i>102</i>	<i>99</i>	<i>95</i>	<i>214</i>

Příloha 6: Hustota zalidnění mikroregionů Moravskoslezského kraje

ORP	1969	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001	2011
Bílovec	118	123	125	135	146	143	151	118	140	153	161	161	160	155
Bohumín	125	148	174	298	417	474	521	414	457	468	508	477	477	462
Bruntál	82	83	84	81	81	75	80	46	49	52	60	62	63	59
Český Těšín	143	191	216	265	327	362	435	418	448	447	532	653	624	580
Frenštát pod Radhoštěm	135	128	124	128	137	125	134	137	157	163	175	185	190	190
Frýdek-Místek	119	120	126	137	145	139	156	149	165	185	212	228	226	224
Frýdlant nad Ostravicí	53	58	58	58	63	62	77	65	70	68	69	68	69	74
Havířov	131	137	143	162	212	238	259	267	718	1069	1122	1134	1136	1035
Hlučín	105	113	121	132	137	147	159	163	204	227	239	239	241	239
Jablunkov	63	66	69	75	81	85	99	105	116	118	123	126	129	126
Karviná	134	174	223	314	387	443	481	475	584	854	835	733	710	642
Kopřivnice	144	148	158	181	207	205	212	197	229	263	321	347	346	332
Kravaře	129	132	138	148	150	163	164	146	177	180	195	202	206	207
Krnov	106	113	114	110	110	107	112	66	75	73	76	74	75	70
Nový Jičín	123	136	146	153	168	160	171	142	157	157	168	173	177	170
Odry	94	92	92	92	94	85	90	66	76	77	81	79	79	76
Opava	114	127	134	146	158	161	173	134	153	161	174	182	182	178
Orlová	181	260	331	575	714	847	890	851	790	797	857	998	966	846
Ostrava	152	208	298	485	615	653	726	712	842	973	1052	1066	1035	982
Rýmařov	92	89	84	79	79	41	76	47	48	50	54	53	52	47
Třinec	77	89	95	105	104	123	147	155	187	223	242	243	239	232
Vítkov	73	77	80	80	81	75	75	46	50	51	53	52	51	48
<i>MS kraj</i>	<i>104</i>	<i>114</i>	<i>125</i>	<i>146</i>	<i>165</i>	<i>168</i>	<i>183</i>	<i>160</i>	<i>190</i>	<i>215</i>	<i>232</i>	<i>236</i>	<i>233</i>	<i>222</i>

Příloha 7: Odchylka hustoty zalidnění mikroregionů od hustoty zalidnění Moravskoslezského kraje (%)

ORP	1869	1890	1910	1930	1950	1970	1991	2011
Bílovec	14	18	21	29	40	37	45	14
Bohumín	20	42	67	187	301	356	401	299
Bruntál	-22	-20	-19	-22	-23	-27	-23	-56
Český Těšín	38	84	108	155	215	248	319	303
Frenštát pod Radhoštěm	30	23	20	23	32	20	29	32
Frýdek-Místek	14	16	21	31	39	34	50	44
Frýdlant nad Ostravicí	-49	-44	-44	-44	-39	-41	-26	-37
Havířov	26	31	37	56	104	129	149	157
Hlučín	1	8	17	27	32	42	53	57
Jablunkov	-40	-37	-33	-28	-22	-18	-5	1
Karviná	29	67	114	202	272	326	363	357
Kopřivnice	38	42	52	74	99	97	104	89
Kravaře	24	27	33	42	45	57	58	40
Krnov	2	9	10	5	6	3	7	-37
Nový Jičín	19	31	41	47	62	54	65	36
Odry	-9	-11	-12	-11	-9	-19	-13	-36
Opava	10	22	29	41	52	54	67	29
Orlová	74	150	218	453	587	715	756	719
Ostrava	46	100	187	366	492	528	598	585
Rýmařov	-12	-15	-20	-24	-24	-61	-27	-55
Třinec	-26	-15	-8	1	0	18	41	49
Vítkov	-30	-26	-23	-23	-22	-27	-28	-56

Příloha 8: Index vývoje počtu obyvatel sedmi největších měst Moravskoslezského kraje (údaje k roku 1869 = 100)

Města	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001	2011
Frýdek-Místek	100	110,08	116,17	120,04	109,63	98,08	117,38	102,36	116,15	135,85	129,53	115,61	96,23	91,79
Havířov	100	103,98	109,69	122,42	144,11	113,03	108,64	100,91	396,21	160,59	104,73	100,41	99,49	89,33
Karviná	100	133,65	137,07	148,39	123,50	119,64	105,31	102,18	128,48	158,94	99,73	87,32	95,23	87,34
Opava	100	118,86	111,19	117,77	112,65	104,23	109,92	74,94	118,27	110,77	110,34	106,87	97,72	95,06
Orlová	100	163,41	123,28	202,66	133,48	111,35	105,67	96,04	90,28	112,65	118,40	126,47	95,92	85,77
Ostrava	100	145,42	150,53	171,08	128,73	106,64	110,63	98,30	117,84	116,86	108,38	101,64	96,75	93,52
Třinec	100	131,09	114,17	117,68	107,63	113,57	120,82	111,01	128,00	130,71	109,95	101,41	96,64	93,09
<i>Moravskoslezský kraj</i>	<i>100</i>	<i>109,90</i>	<i>109,19</i>	<i>116,88</i>	<i>112,82</i>	<i>102,15</i>	<i>108,87</i>	<i>87,40</i>	<i>118,55</i>	<i>113,42</i>	<i>107,74</i>	<i>101,72</i>	<i>98,93</i>	<i>95,32</i>

Příloha 9: Aplikace Zipfova pravidla na 10 největších měst Moravskoslezského kraje

Město	Pořadí dle Zipfova pravidla	Rozdíl mezi reálným počtem obyvatel a Zipfovým pravidlem	Počet obyvatel v r. 2011	Počet obyvatel dle Zipfova pravidla
Ostrava	1	0	296 224	296 224
Havířov	2	71 418	76 694	148 112
Opava	3	40 390	58 351	98 741
Karviná	4	17 159	56 897	74 056
Frýdek-Místek	5	2 889	56 356	59 245
Třinec	6	13 108	36 263	49 371
Orlová	7	12 422	29 896	42 318
Český Těšín	8	12 634	24 394	37 028
Krnov	9	8 906	24 008	32 914
Nový Jičín	10	6 420	23 202	29 622

Příloha 10: Obce ze vzorku v mikroregionech Moravskoslezského kraje

ORP	obce v ORP
Bílovec	Bílovec, Studénka
Bohumín	Bohumín, Dolní Lutyně, Rychvald
Bruntál	Andělská Hora, Bruntál, Dvorce, Horní Benešov, Karlovice, Razová, Staré Město, Světlá Hora, Široká Niva, Vrbno pod Pradědem
Český Těšín	Český Těšín
Frenštát pod Radhoštěm	Frenštát pod Radhoštěm, Trojanovice
Frýdek-Místek	Baška, Brušperk, Dobrá, Fryčovice, Frýdek-Místek, Hukvaldy, Kozlovice, Morávka, Palkovice, Paskov
Frýdlant nad Ostravicí	Čeladná, Frýdlant nad Ostravicí, Ostravice, Staré Hamry
Havířov	Albrechtice, Havířov, Horní Suchá, Těrlicko
Hlučín	Dolní Benešov, Hať, Hlučín, Ludgeřovice, Píšť
Jablunkov	Jablunkov, Mosty u Jablunkova, Návsí
Karviná	Dětmárovice, Karviná, Petrovice u Karviné, Stonava
Kopřivnice	Příbor, Štramberk, Kopřivnice, Štěpánkovice
Kravaře	Bolatice, Koberžice, Kravaře
Krnov	Bohušov, Heřmanovice, Holčovice, Jindřichov, Krnov, Lichnov, Liptaň, Město Albrechtice, Osoblaha, Třemešná
Nový Jičín	Bartošovice, Jeseník nad Odrou, Kunín, Nový Jičín, Mořkov, Starý Jičín, Suchdol nad Odrou, Šenov u Nového Jičina
Odry	Fulnek, Odry
Opava	Brumovice, Háj ve Slezsku, Hradec nad Moravicí, Jakartovice, Opava, Velké Heraltice
Orlová	Doubrava, Orlová, Petřvald
Ostrava	Klimkovice, Ostrava, Stará Ves nad Ondřejnicí
Rýmařov	Břidličná, Horní Město, Malá Morávka, Rýmařov, Ryžoviště, Stará Ves
Třinec	Bystřice, Nýdek, Třinec, Vendryně
Vítkov	Budišov nad Budišovkou, Vítkov

Příloha 11: Podíl obyvatelstva Moravskoslezského kraje na populaci Česka (%)

Rok	1869	1880	1890	1900	1910
Česko	7 565 463	8 223 227	8 666 456	9 374 028	10 076 727
Moravskoslezský kraj	564 203	620 061	677 048	791 328	892 795
%	7,5	7,5	7,8	8,4	8,9

Pokračování

Rok	1921	1930	1950	1961	1970
Česko	10 009 480	10 674 240	8 896 086	9 571 531	9 807 697
Moravskoslezský kraj	912 022	992 941	867 783	1 028 762	1 166 807
%	9,1	9,3	9,8	10,7	11,9

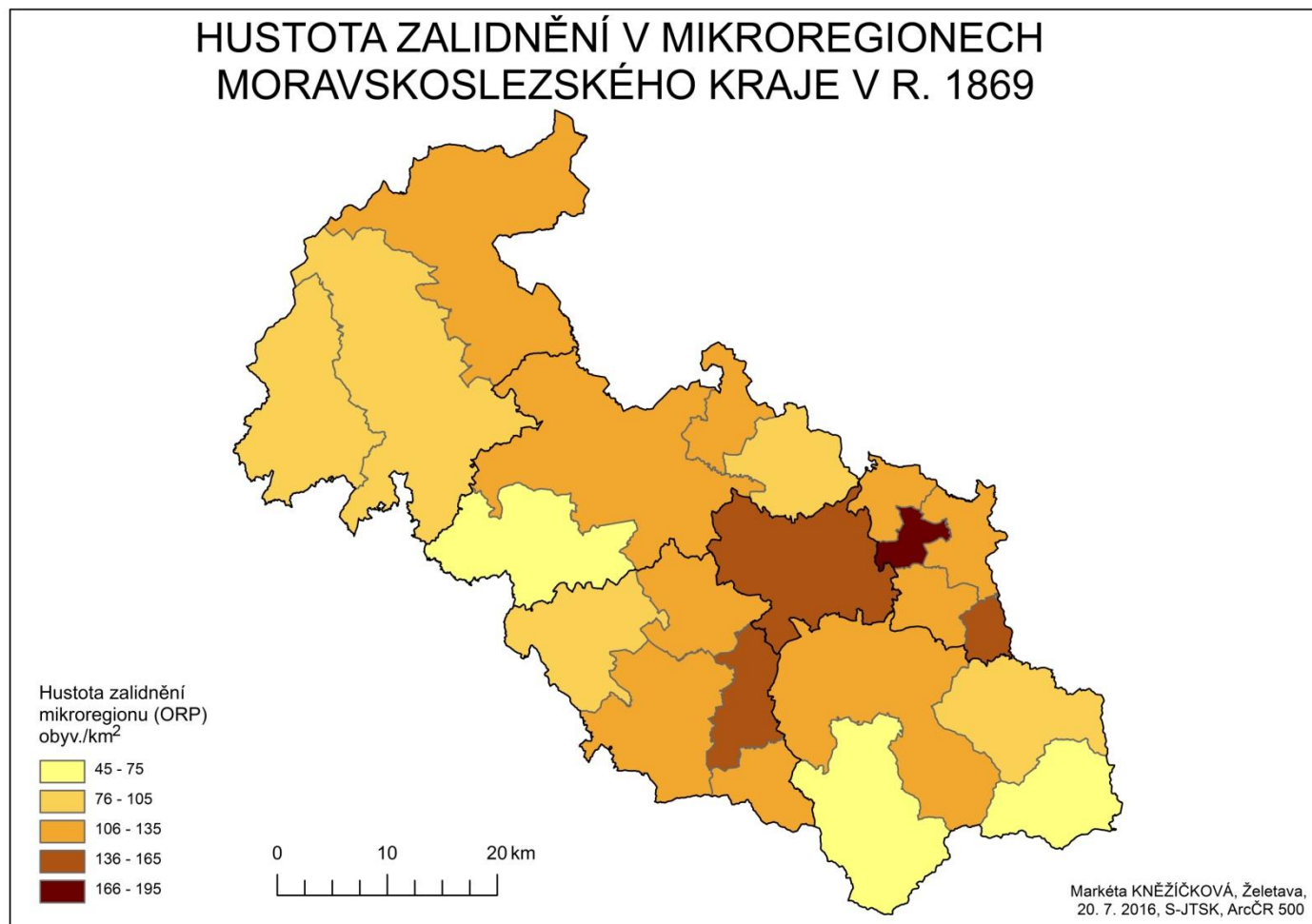
Pokračování

Rok	1980	1991	2001	2011	2016
Česko	10 291 927	10 302 215	10 230 060	10 436 560	10 572 427
Moravskoslezský kraj	1 257 090	1 278 726	1 265 019	1 205 836	1 210 849
%	12,2	12,4	12,4	11,6	11,5

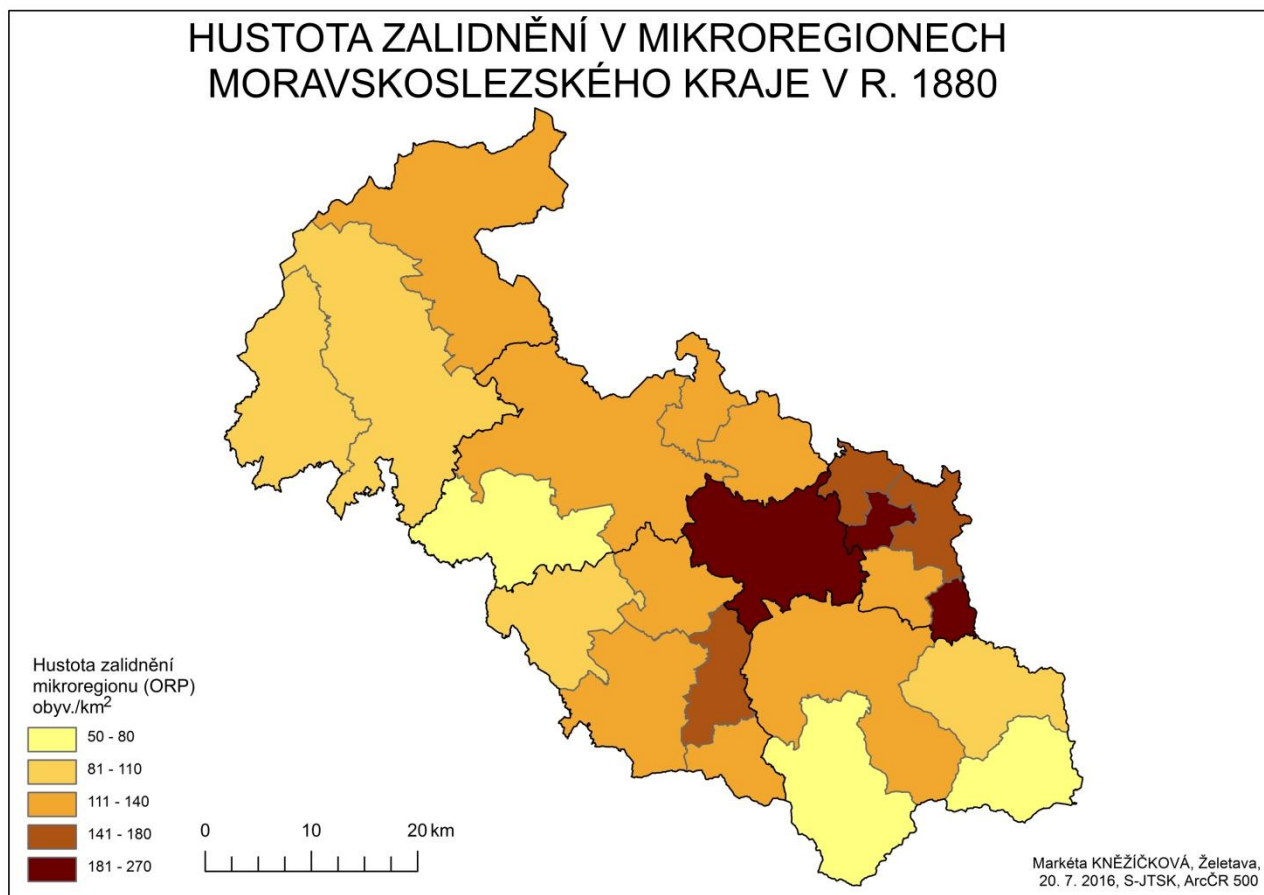
Příloha 12: Napojenost obcí vybraného vzorku na železniční síť

Kategorie	Obce
I. - vícenásobný uzel	Opava, Suchdol nad Odrou, Studénka, Ostrava
II. - uzel tří traťových úseků	Třemešná, Petrovice u Karviné, Mosty u Jablunkova, Krnov, Kravaře, Frýdlant nad Ostravicí, Frýdek-Místek, Dětmárovice, Český Těšín
III. - průjezdná stanice	Vratimov, Vítkov, Vendryně, Třinec, Štramberk, Štěpánkovice, Šenov u Nového Jičína, Šenov, Příbor, Paskov, Odry, Návsí, Mořkov, Město Albrechtice, Liptaň, Kopřivnice, Karviná, Jindřichov, Jeseník nad Odrou, Jakartovice, Horní Suchá, Havířov, Háj ve Slezsku, Frenštát pod Radhoštěm, Dolní Lutyně, Dolní Benešov, Dobrá, Čeladná, Bystřice, Břidličná, Bruntál, Bolatice, Bohušov, Bílovec, Baška
IV. - konečná stanice	Bohumín, Budišov nad Budišovkou, Fulnek, Hlučín, Hradec nad Moravicí, Nový Jičín, Osoblaha, Ostravice, Rýmařov
V. - bez železniční zastávky	Vřesina, Vrbno pod Pradědem, Velké Heraltice, Trojanovice, Těrlicko, Široká Niva, Světlá Hora, Stonava, Starý Jičín, Staré Město, Staré Hamry, Stará Ves nad Ondřejnicí, Stará Ves, Rýžoviště, Rychwald, Razová, Píšť, Petřvald, Palkovice, Orlová, Nýdek, Morávka, Malá Morávka, Ludgeřovice, Lichnov, Kunín, Kozlovice, Koberžice, Klimkovice, Karlovice, Jablunkov, Hukvaldy, Horní Město, Horní Benešov, Holčovice, Heřmanovice, Hať, Fryčovice, Dvorce, Doubrava, Brušperk, Brumovice, Bartošovice, Andělská Hora, Albrechtice

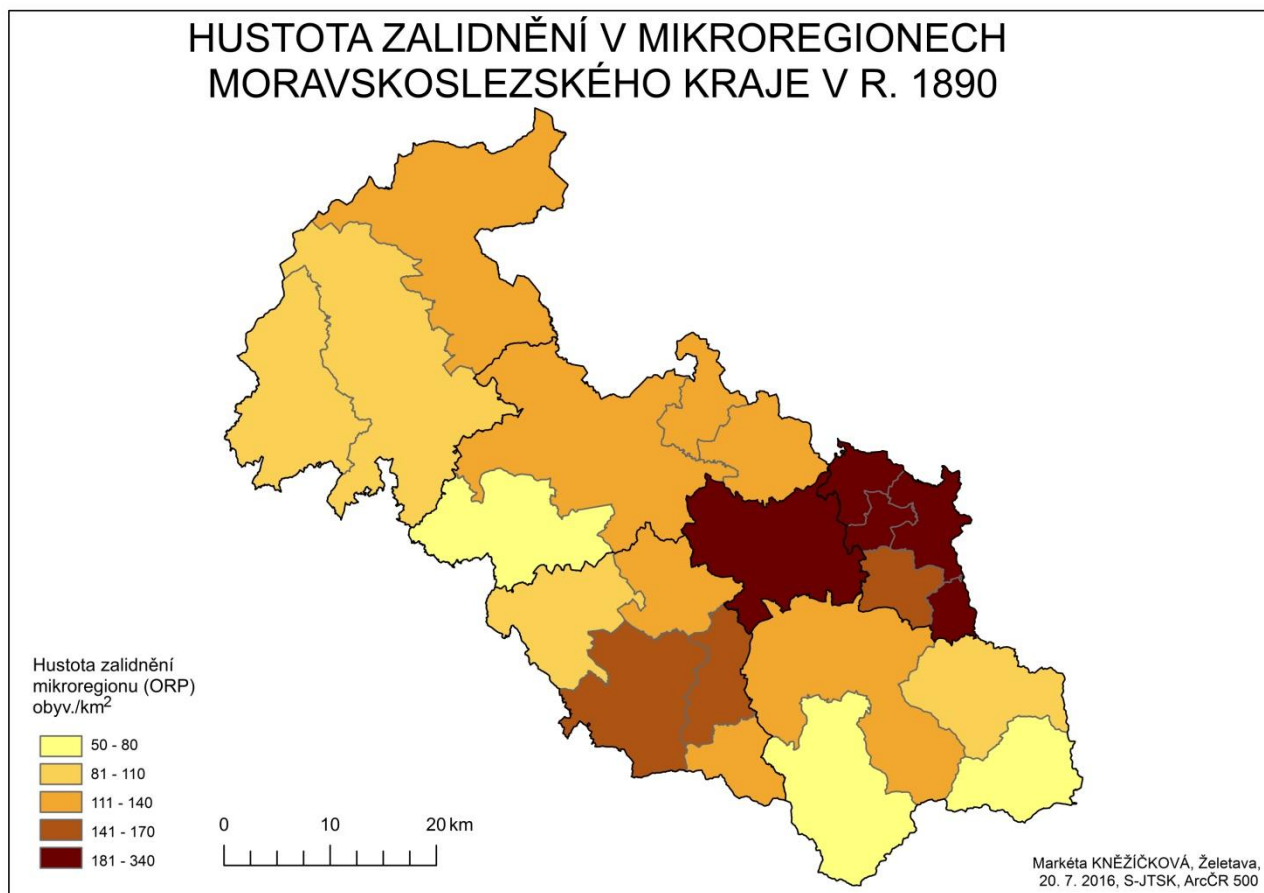
Příloha 13: Hustota zalidnění Moravskoslezského kraje v roce 1869

Příloha 14: Hustota zalidnění Moravskoslezského kraje v roce 1880

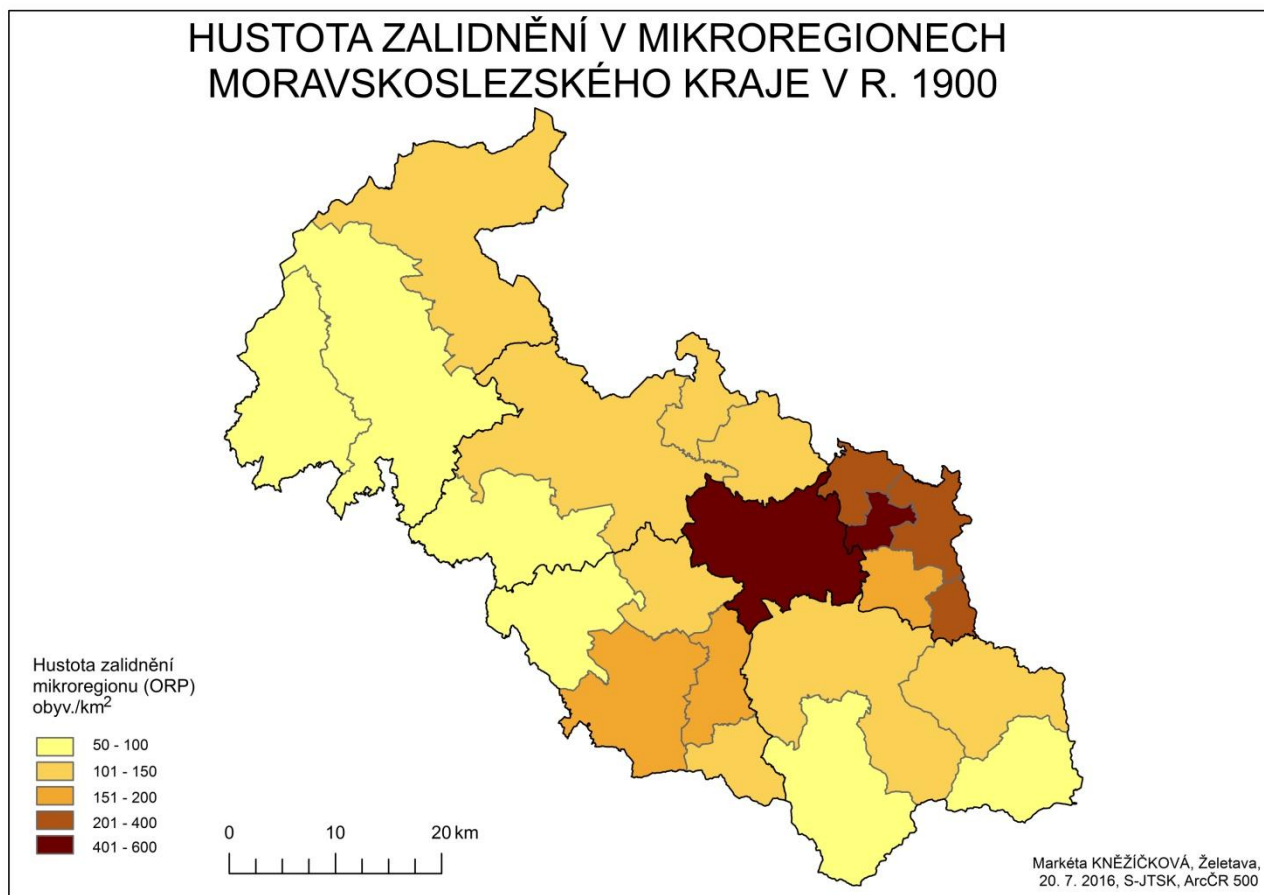

Příloha 15: Hustota zalidnění Moravskoslezského kraje v roce 1890

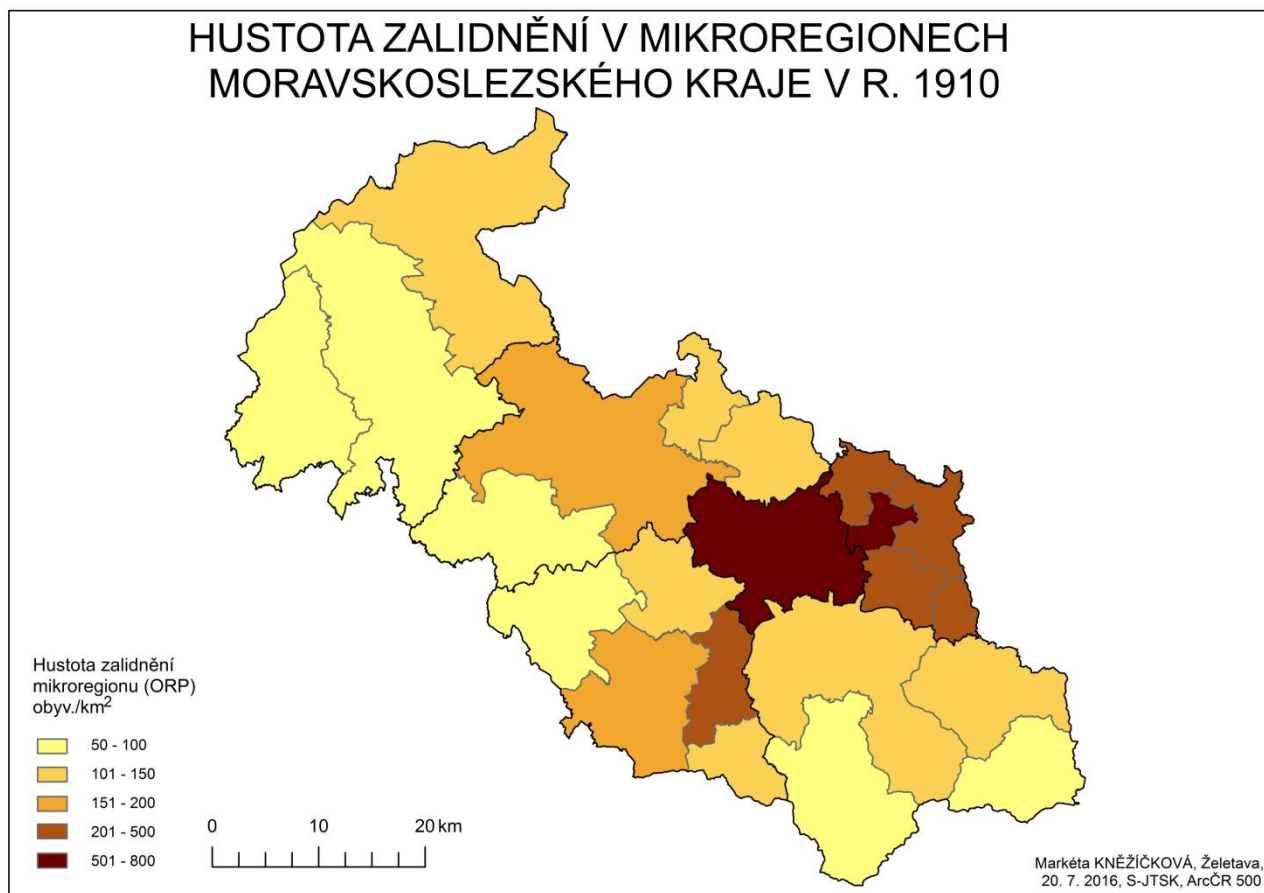

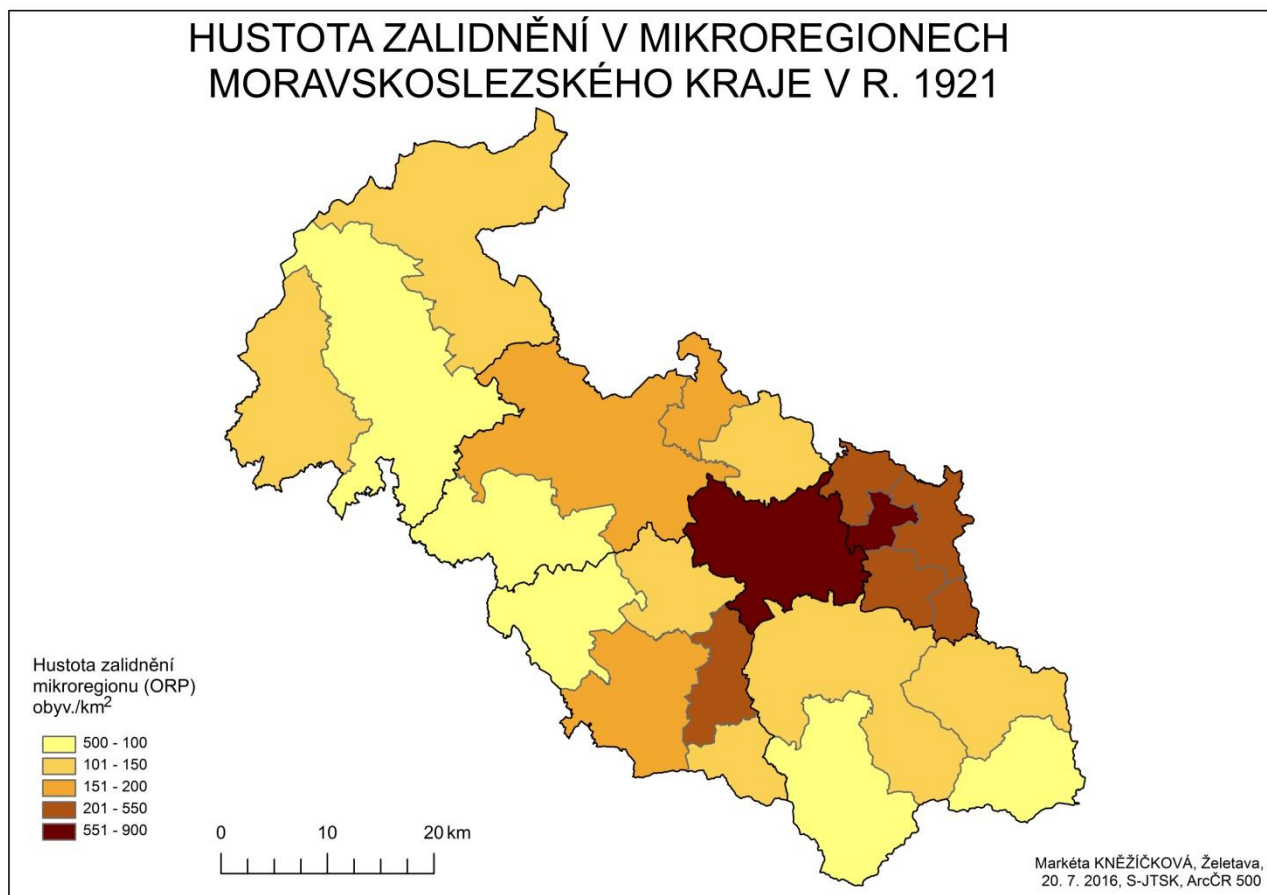
Příloha 16: Hustota zalidnění Moravskoslezského kraje v roce 1900

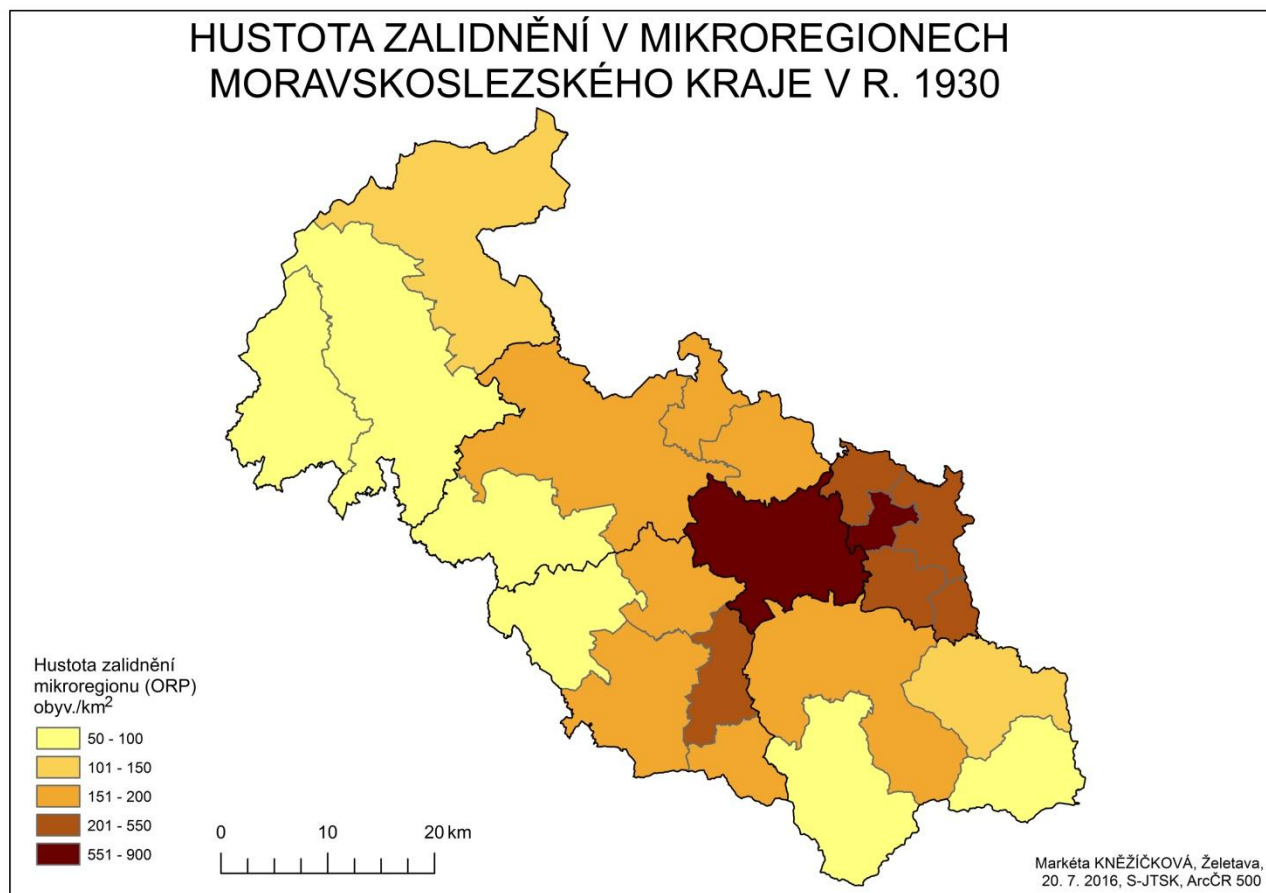
Příloha 17: Hustota zalidnění Moravskoslezského kraje v roce 1910

Příloha 18: Hustota zalidnění Moravskoslezského kraje v roce 1921

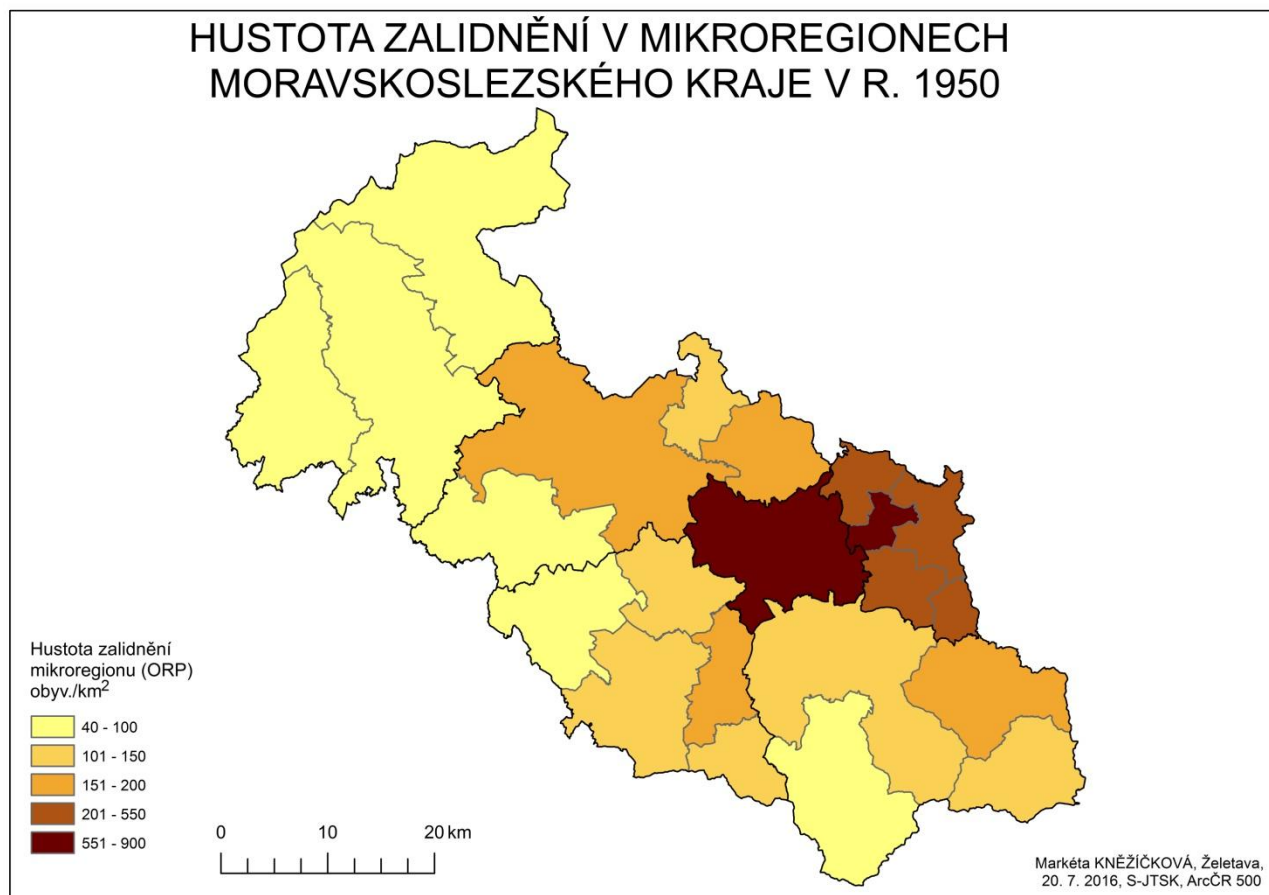

Příloha 19: Hustota zalidnění Moravskoslezského kraje v roce 1930

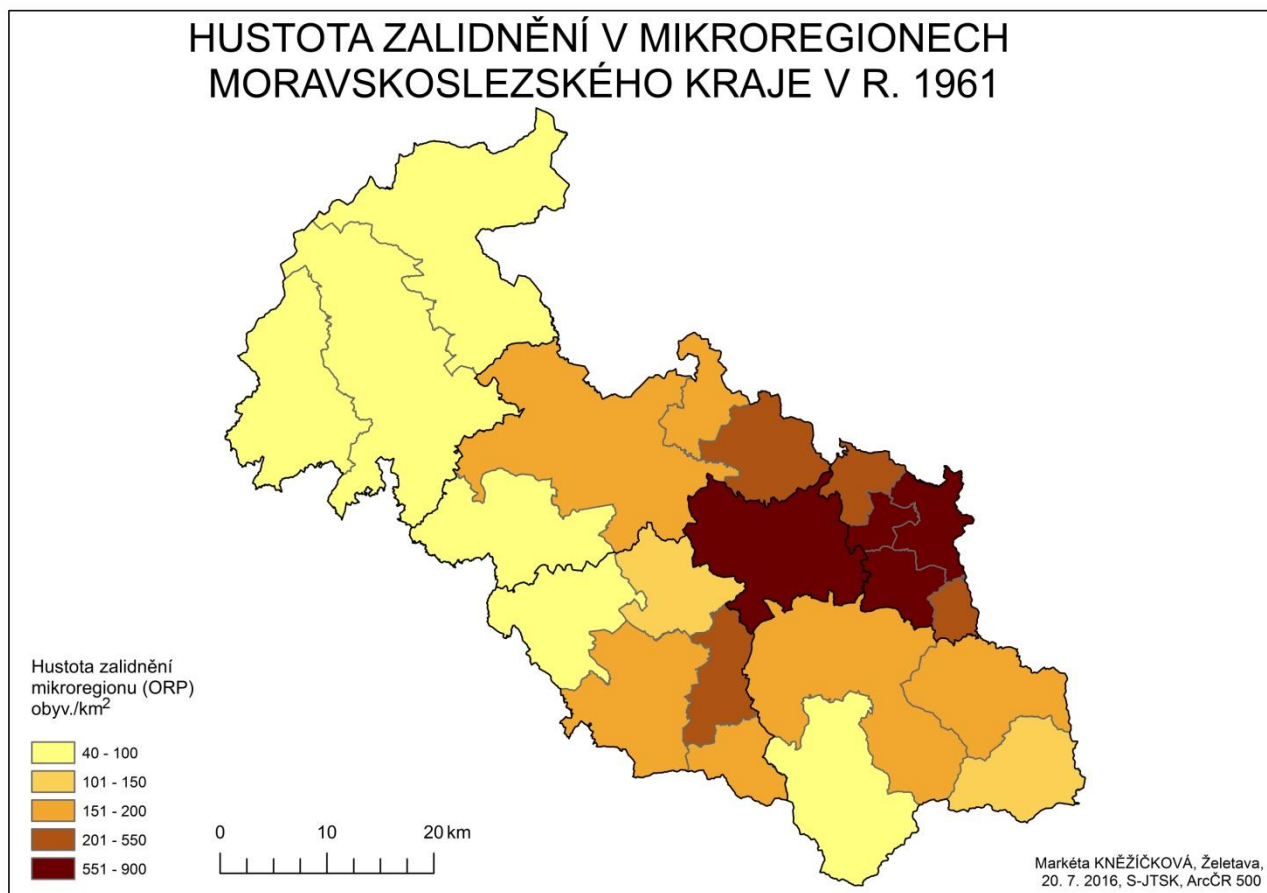

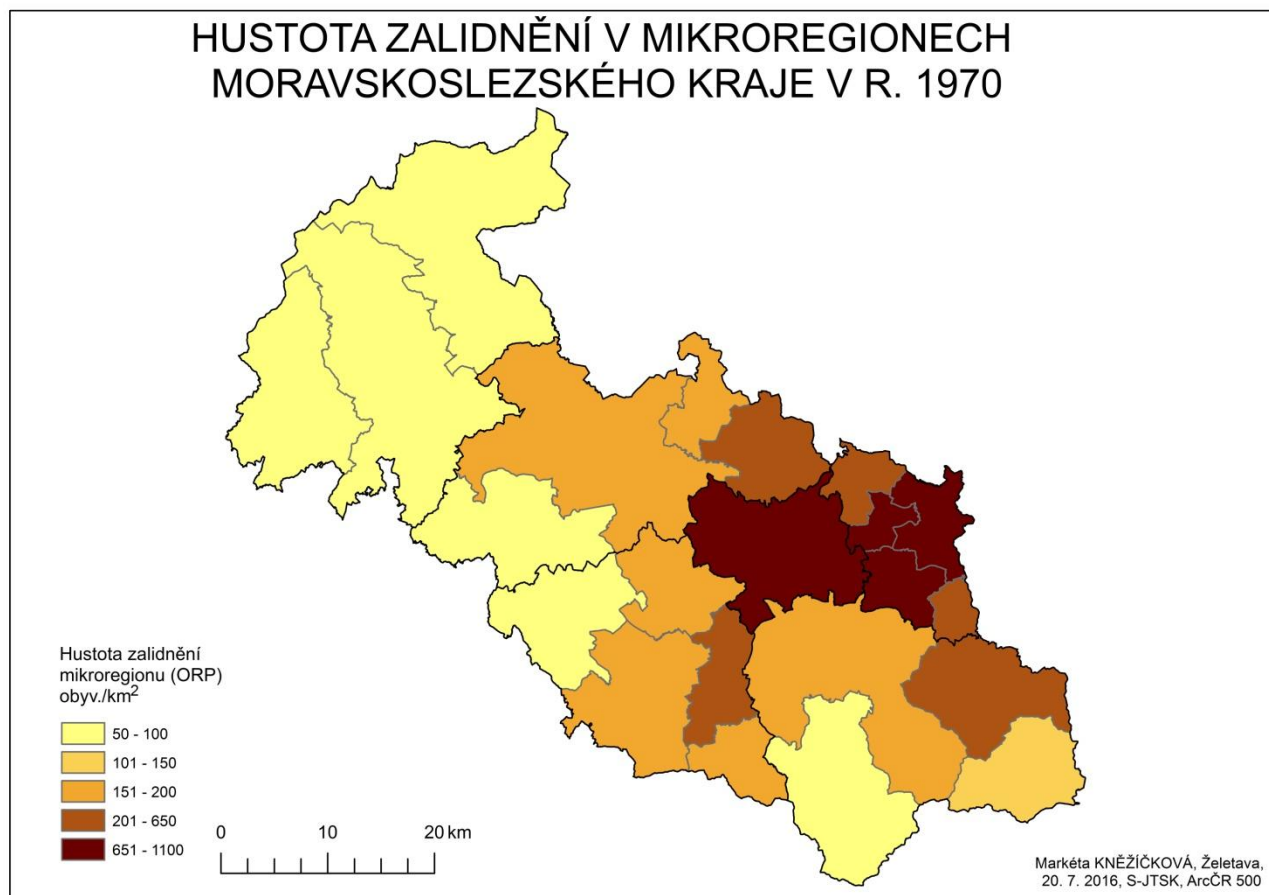
Příloha 20: Hustota zalidnění Moravskoslezského kraje v roce 1950

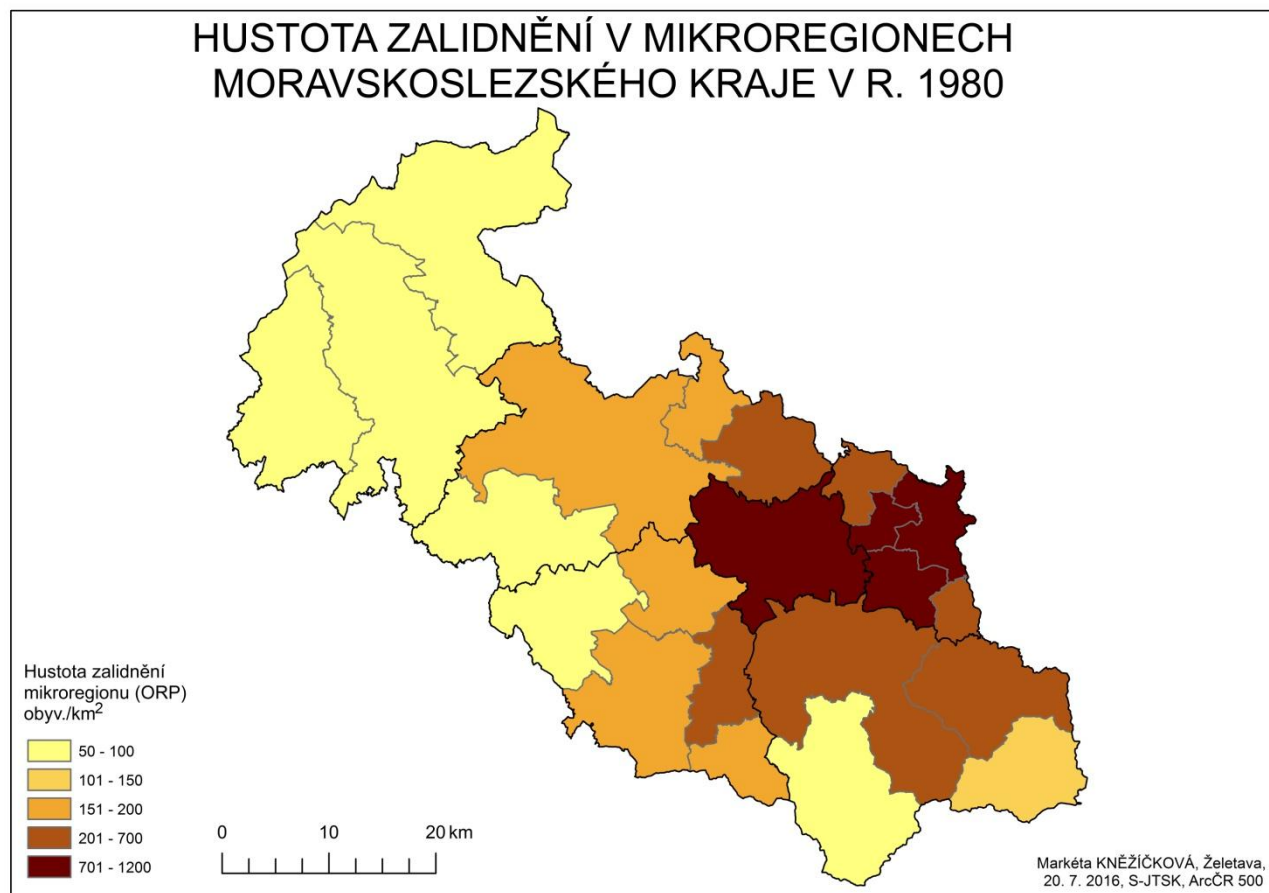
Příloha 21: Hustota zalidnění Moravskoslezského kraje v roce 1961

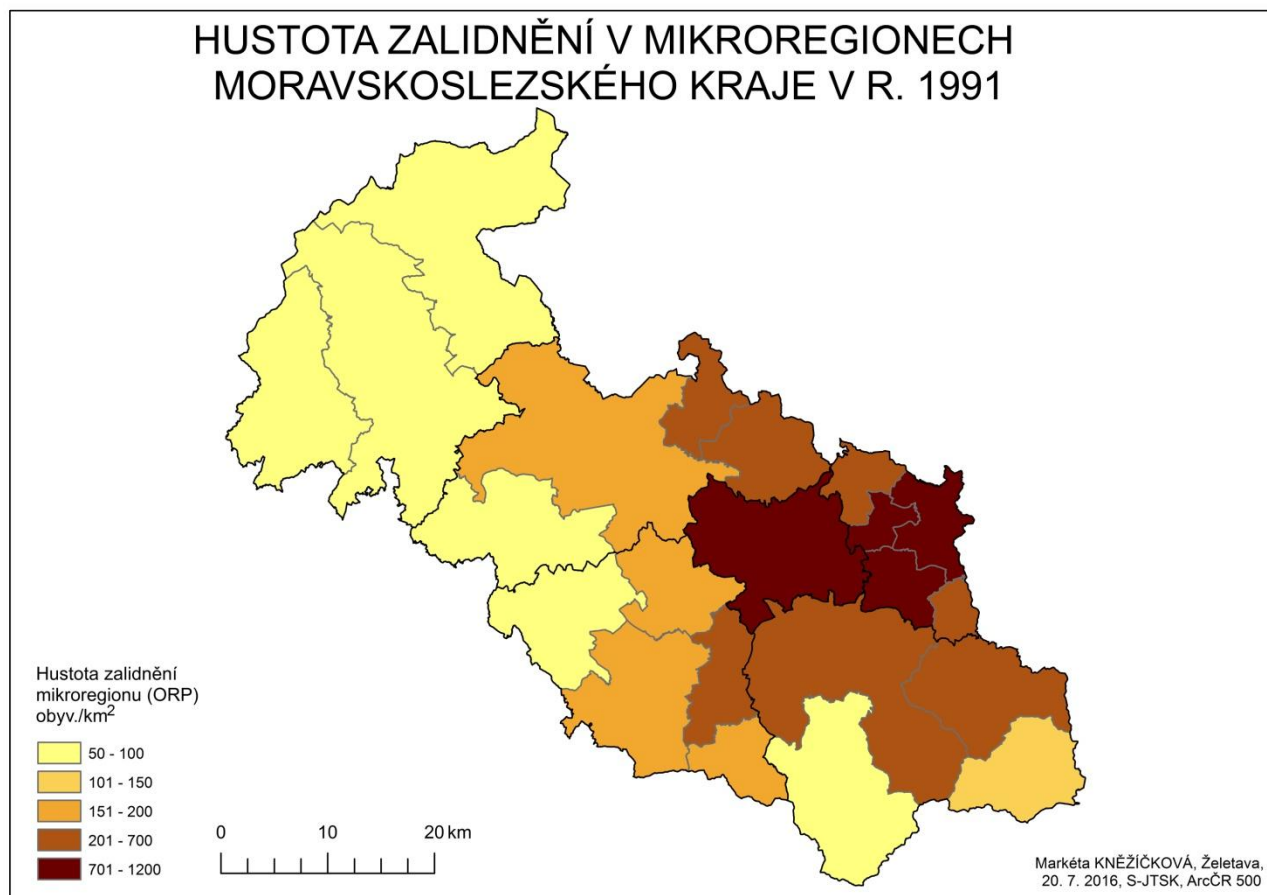
Příloha 22: Hustota zalidnění Moravskoslezského kraje v roce 1970

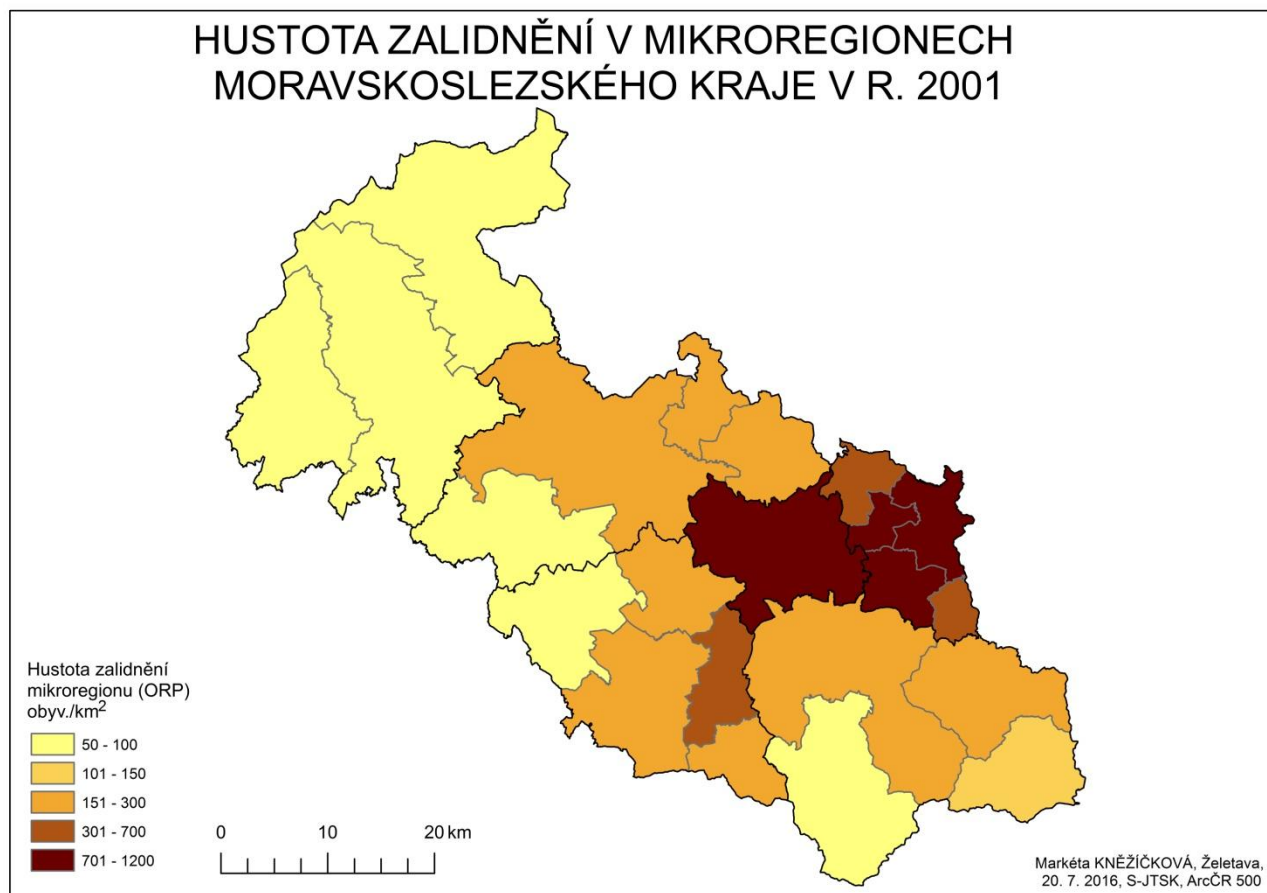
Příloha 23: Hustota zalidnění Moravskoslezského kraje v roce 1980

Příloha 24: Hustota zalidnění Moravskoslezského kraje v roce 1991

Příloha 25: Hustota zalidnění Moravskoslezského kraje v roce 2001

HUSTOTA ZALIDNĚNÍ V MIKROREGIONECH MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE V R. 2011

